

ZRC SAZU

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
Geografski inštitut Antona Melika
Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije

Univerza v Ljubljani

Akademija za radio, gledališče, film in televizijo
Filozofska fakulteta
Fakulteta za upravo

Univerza v Mariboru

Filozofska fakulteta
Pravna fakulteta

Inštitut za narodnostna vprašanja

Pedagoški inštitut

Alpineon

Amebis

Zveza gluhih in naglušnih Slovenije

v sodelovanju z Zvezo Sožitje in Univerzo v Novi Gorici

Ciljni raziskovalni projekt Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov (raziskovalno poročilo)

Kozma Ahačič, Romana Bešter, Helena Dobrovoljc, Marjeta Doupona, Nataša Gliha Komac, Janja Hojnik, Damjan Huber, Živa Jakšič Ivačič, Marko Jesenšek, Matjaž Juhart, Damjana Kogovšek, Polonca Kovač, Jani Kozina, Simona Kranjc, Erika Kržišnik, Nina Ledinek, Tina Lengar Verovnik, Mojca Lipec Stopar, Mojca Medvešek, Tanja Mirtič, Katalin Munda Hirnök, Mojca Nidorfer Šiškovič, Sonja Novak Lukanovič, Matic Pavlič, Katarina Podbevšek, Mojca Poznanovič, Miro Romih, Vera Smole, Mojca Smolej, Marko Snoj, Mojca Šorli, Saška Štumberger, Hotimir Tivadar, Katja Vadnal, Marijanca Ajša Vižintin, Jerca Vogel, Alojzija Zupan Sosič, Đurđa Strsoglavec, Igor Ž. Žagar, Mitja Žagar, Nina Žavbi Milojevič, Andreja Žele, Jerneja Žganec Gros, Ingrid Žolgar Jerkovič

Uredila: Nataša Gliha Komac

Vodja projekta: Kozma Ahačič

Tehnična podpora: Duša Race

Ljubljana, oktober 2017

Besedilo je bilo pripravljeno z vnašalnim sistemom ZRCola (<http://zrcola.zrc-sazu.si>), ki ga je na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>) razvil Peter Weiss.

KAZALO

Uvod.....	5
Ocena stanja po področjih: pravni in sociolingvistični okvir ter smernice	11
I SPLOŠNI OPIS – JAVNA RABA SLOVENSKEGA JEZIKA V REPUBLIKI SLOVENIJI.....	12
1 Javna uprava.....	12
2 Pravosodje	15
3 Gospodarstvo.....	16
4 Jezikovna krajina.....	17
5 Javno govorno izražanje: radio, televizija in gledališče.....	19
5.1 Splošno	19
5.2 Gledališče	20
6 Osnovno- in srednješolska vzgoja in izobraževanje	21
6.1 Odnos do jezika.....	21
6.2 Razmerje med knjižnimi in jezikovnimi vsebinami v osnovni in srednji šoli	22
6.3 Pouk drugega tujega jezika v osnovnih šolah	22
7 Znanost, visoko šolstvo in raziskovanje.....	23
7.1 Slovenski knjižni jezik – vloga in opredelitev	23
7.2 Visoko šolstvo in raziskovanje.....	25
7.3 Znanost in raziskovanje.....	28
8 Literarno ustvarjanje in poustvarjanje.....	29
8.1 Splošno	29
8.2 Literarno poustvarjanje	30
II OPIS PO IZPOSTAVLJENIH PODROČJIH.....	32
1. Drugi jeziki v Republiki Sloveniji	32
1.1 Italijanski in madžarski jezik.....	32
1.1.1 Raba italijanskega jezika v Republiki Sloveniji.....	33
1.1.2 Raba madžarskega jezika v Republiki Sloveniji	36
1.2 Romski jezik.....	38
1.2.1 Raba romskega jezika v Republiki Sloveniji	39
1.3 Slovenski znakovni jezik.....	42
1.4 Jeziki priseljencev	45
1.4.1 Odrasli priseljenci	45
1.4.2 Otroci priseljenci	46
2 Uporabniki s posebnimi potrebami	51
3 Uporabniki slovenskega jezika zunaj Republike Slovenije	54

3.1 Uporabniki slovenskega jezika v sosednjih državah.....	54
3.1.1 Uporabniki slovenskega jezika v Italiji.....	54
3.1.2 Uporabniki slovenskega jezika v Avstriji	59
3.1.3 Uporabniki slovenskega jezika na Madžarskem	62
3.1.4 Uporabniki slovenskega jezika na Hrvaškem	65
3.2 Uporabniki slovenskega jezika po svetu	67
3.2.1 Slovenščina na tujih univerzah, v slovenskih skupnostih in za splošne uporabnike.....	67
III JEZIKOVNI OPIS IN INFRASTRUKTURA	70
1 Jezikovna opremljenost in jezikovni opis slovenskega jezika	70
2 Jezikovna opremljenost slovenskega jezika z vidika prevajanja in tolmačenja.....	78
Povzetek	81
Summary	81

UVOD

Ciljni raziskovalni projekt *Jezikovna politika Republike Slovenije (RS) in potrebe uporabnikov* je poskus celovite analize aktualne slovenske jezikovne politike. Osredinja se na jezikovne uporabnike, splošne in specializirane, profesionalne, kot nosilce jezikovnih praks, rab, stališč in znanj.

Osrednji namen projekta je bil opis sociolingvistične situacije v RS ter popis aktualnih potreb jezikovnih uporabnikov na ozemlju RS in uporabnikov slovenskega jezika zunaj tega. Ključni cilj projekta je bila priprava strokovnih podlag za novi nacionalni program za jezikovno politiko.

Pri projektu je sodelovala skupina 45 strokovnjakov in raziskovalcev s 15 osrednjih slovenskih raziskovalnih in izobraževalnih ustanov ter stanovskih društev, ki imamo zaradi svojega dela in raziskovalnih zanimanj vpogled v rabe, prakse in potrebe jezikovnih uporabnikov v Republiki Sloveniji in uporabnikov slovenskega jezika zunaj nje.

Delo je potekalo po več korakih v okviru 5–7 tematskih skupin. Svoja znanja, védenje in izkušnje smo združili področni strokovnjaki, poznavalci in raziskovalci izbranih področij, tj. javne uprave in gospodarstva, medijev (zlasti s področja govornega jezika, tj. radia in televizije), visokega šolstva, znanosti in umetnosti, posebej gledališča, ter literarnega ustvarjanja in poustvarjanja, predšolske, osnovno- in srednješolske vzgoje in izobraževanja, uporabnikov manjšinskih in drugih jezikov v RS, jezikovnih uporabnikov s posebnimi potrebami, uporabnikov slovenskega jezika zunaj RS, tj. v Italiji, Avstriji, na Madžarskem, na Hrvaškem in drugod po svetu, ter jezikovne infrastrukture (tako z vidika jezikovnih virov in opisov kot tudi jezikovnih tehnologij).

Po temeljitem pregledu zakonodajnih in programskih (vsebinskih) dokumentov po posameznih področjih smo opozorili na ključne pomanjkljivosti obstoječih zakonodajnih in programskih dokumentov, na morebitne nedoslednosti pri njihovem uresničevanju ter na možnosti, ki jih ti okvirji določajo in omogočajo. Ugotovili smo, da:

- a) zakonske in programske podlage v večini primerov obstajajo, so pa pogosto prekrivne, pri čemer prednostna zakonska rešitev, ki ji je v konkretni situaciji treba slediti, ni jasno opredeljena ali določena;
- b) določene problematike niso dovolj natančno ubesedene, tako da je zakonske podlage mogoče interpretirati na različne načine;
- c) so nekateri dokumenti zastareli in bi jih veljalo posodobiti;
- d) bi bilo v večini primerov treba predvsem poskrbeti, da bi se zakonske in programske podlage sploh udejanjale.

Kot posebej dragoceno se je izkazalo sodelovanje in povezovanje raziskovalcev posameznih področij s pravnimi strokovnjaki.

Sledila je priprava sociolingvističnega orisa po izpostavljenih področjih, in sicer najprej z vidika posamezne stroke. Strokovnjaki, ki posamezna področja ali raziskovalno spremljamo ali/in se na teh področjih strokovno udejujemo, smo svoje izkušnje, znanja in poznavanje potreb jezikovnih uporabnikov soočili z dognanji področnih raziskav iz zadnjega 5–10-letnega obdobja. Pripravili smo sezname “občutljivih” tem in področij, izpostavili aktualna vprašanja ter zastavili morebitne rešitve izpostavljenih problematik. Oba opisana koraka sta vključevala pripravo vsebinskih vprašanj in seznamov potencialnih naslovnikov v naslednjem koraku predvidene spletne ankete med jezikovnimi uporabniki. Dodana vrednost tega koraka je bilo sodelovanje strokovnjakov in poznavalcev iste stroke, ki prihajajo z različnih ustanov

in k problematiki pristopajo iz različnih perspektiv in z različno metodologijo ter posledično tudi z drugačnimi izkušnjami, izhodišči in gledišči.

Z izvedbo skupne empirične spletne ankete o jezikovni stališčih, rabah in potrebah jezikovnih uporabnikov v RS in jezikovnih uporabnikov slovenskega jezika zunaj nje, tj. vseh jezikovnih uporabnikov, ki jih zadeva slovenska jezikovna politika, smo evidentirane problematike preverili na ciljno izbranem vzorcu jezikovnih uporabnikov. Do slednjega smo prišli tako, da je vsaka skupina pripravila svoj seznam naslovnikov, pri čemer se je posebej osredinila na sezname t. i. specializiranih jezikovnih uporabnikov s posameznega področja. Pripravo vprašanj po izbranih področjih (vsaka skupina je pripravila 3–6 vprašanj) in identifikacijo potencialnih naslovnikov raziskave (tj. specializiranih in splošnih jezikovnih uporabnikov na območju Republike Slovenije ter specializiranih in splošnih uporabnikov slovenskega jezika zunaj nje) je sklenilo razporejanje in usklajevanje vprašanj v enoten vprašalnik ter usklajevanje terminologije. Temeljne odločitve smo sprejemali v ožjem organizacijskem odboru in v soglasju z vodji posameznih skupin. Čeprav smo vse ključne različice razpošiljali na vpogled in v komentar vsem dejavno sodelujočim pri pripravi vprašalnika, se je izkazalo, da bi morali v spremnem besedilu posebej opozarjati na sprejete odločitve in morebitne spremembe.

Spletni vprašalnik je slab teden testiralo 20 sodelavcev Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, ki so se morali vživeti v vloge anketirancev, tj. od različnih specializiranih jezikovnih uporabnikov, npr. novinarjev, igralcev, jezikovnih tehnologov, kulturnih delavcev, literarnih ustvarjalcev ipd., do slehernega splošnega uporabnika, tudi tistega znotraj posebej izpostavljenih skupin, npr. splošnega uporabnika slovenskega jezika v Avstriji, splošnega uporabnika romskega jezika v RS itd. Predhodno je bilo sicer zamišljeno, da bomo vprašalnik pilotno stestirali najmanj vsi sodelujoči pri projektu, a žal si tega zaradi časovne stiske, obdobja dopustov pa tudi izrazito nizkega števila financiranih ur tega nismo mogli privoščiti. Posledično sta bili spregledani dve zanki, ki bi lahko izboljšali kakovost zastavljenega vprašalnika, hkrati pa uporabljena terminologija mestoma ni bila usklajena s pričakovanji vseh sestavljalcev ankete.

V nadaljevanju je bilo treba premišljeno vzpostaviti mreže naslovnikov in potencialnih posrednikov ankete (sezname smo že imeli, a treba je bilo zasnovati nadaljnje faze), kjer gre posebna zahvala predstavnikom posameznih strok in združenj ter ustanov, med drugim ZRC SAZU, Ministrstvu za kulturo, Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport (posebej Eurydice Slovenija), Uradu Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, Slavističnemu društvu Slovenije, Lektorskemu društvu Slovenije, Društvu književnih prevajalcev RS idr.

Pripravo na aktiviranje spletne ankete je sklenilo vzpostavljanje povezav s 14 slovenskimi pokrajinskimi knjižnicami v Brežicah, Celju, na Jesenicah, v Kopru, Kranju, Mariboru, Murski Soboti, Novi Gorici, Novem mestu, Postojni, na Ptuju, v Slovenj Gradcu, Trbovljah in Velenju, z Inštitutom Urbana Jarnika v Celovcu in s Slovenskim raziskovalnim inštitutom SLORI v Trstu ter z matično knjižnico Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Našteti so nam priskočili na pomoč pri razdeljevanjem 19 zanimivih knjižnih nagrad, darov Založbe ZRC SAZU in Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, med katerimi so lahko izbirali sodelujoči pri anketi.

Spletna anketa je bila dejavna dober mesec, tj. od 2. julija 2017 do 7. avgusta 2017. Razposlana je bila na 2660 javno dostopnih e-naslovov po področjih ciljno izbranih jezikovnih uporabnikov (npr. urednikom, novinarjem in lektorjem; vzgojiteljem, učiteljem in

ravnateljcem; igralcem, režiserjem in gledališkim lektorjem; raziskovalcem, visokošolskim učiteljem jezikoslovcem, nejezikoslovcem in jezikovnim tehnologom; prevajalcem in tolmačem; predstavnikov društev in drugim pomembnim predstavnikom Slovencev v sosednjih državah in po svetu), vse pa smo zaprosili tudi za posredovanje ankete. K javni objavi povezave do ankete smo nagovarjali tako stanovska društva kot službe za stike z mediji na posameznih pristojnih ministrstvih, hkrati pa smo vsi sodelujoči pri projektu k sodelovanju in izpolnjevanju ankete vabili svoje kolege, znance, prijatelje in prijateljke. Poleg prvega vabila smo vse navedene k sodelovanju še dvakrat pozvali, in sicer tako k izpolnjevanju ankete kot k njenemu posredovanju nadaljnjim uporabnikom. Spletna anketa je bila ves čas trajanja dostopna širši javnosti prek spletnih portalov Fran in Termania.

Anketa, izdelana s pomočjo odprtokodne aplikacije 1KA, po velikosti in strukturi spada med obsežnejše in kompleksnejše. Skupaj ima 1353 spremenljivk oziroma 396 vprašanj, ki so bila anketirancem zastavljena na 107 straneh. Ker je struktura ankete vsebovala precej pogojev oziroma vejitev, so na izbrana vprašanja ali sklop vprašanj odgovarjale le določene osebe. Anketo je ustrezno izpolnilo 5953 anketirancev, od tega so bile 3204 ankete (54 %) izpolnjene v celoti, 2749 (46 %) pa delno. Povprečen čas izpolnjevanja je bil slabih 35 minut.

Anketa je bila glede na uporabnike razdeljena na dva dela, in sicer na del za uporabnike slovenskega jezika in drugih jezikov v RS ter na del za uporabnike slovenskega jezika zunaj nje. Posamezni del je vseboval skupna vprašanja (zgolj z nekaterimi minimalnimi prireditvami) ter posebna specializirana vprašanja za t. i. manjšinske skupnosti, in sicer posebej za uporabnike italijanskega jezika v RS, za uporabnike madžarskega jezika v RS, za uporabnike romskega jezika v RS, za uporabnike nemškega jezika v RS, za uporabnike slovenskega znakovnega jezika, za uporabnike drugih jezikov, tj. jezikov priseljencev v RS, za uporabnike s posebnimi potrebami v RS, npr. za slepe in slabovidne, osebe z motnjami v duševnem razvoju, ter posebej za uporabnike slovenskega jezika v Italiji, za uporabnike slovenskega jezika na Madžarskem, za uporabnike slovenskega jezika v Avstriji, za uporabnike slovenskega jezika na Hrvaškem in za uporabnike slovenskega jezika po svetu.

Ključni razlikovalni (oziroma uvrščevalni) element celotne raziskave je bila samoopredelitev jezikovnega uporabnika, in sicer najprej glede na to, ali gre za *jezikovnega uporabnika in poznavalca rabe slovenskega jezika in drugih jezikov v RS* ali za *uporabnika oziroma poznavalca slovenskega jezika zunaj RS*, v nadaljevanju pa glede na to, ali gre za t. i. *splošnega jezikovnega uporabnika* ali za *specializiranega jezikovnega uporabnika*. Pri slednjem so bila izpostavljena naslednja področja: predšolska vzgoja in izobraževanje, osnovno- in srednješolska vzgoja in izobraževanje, znanost, visoko šolstvo in raziskovanje, film in gledališče, literatura in umetnost, mediji – radio, televizija in tisk, prevajanje in tolmačenje ter jezikovni opis in jezikovna opremljenost.

Pri izpolnjevanju ankete je 5152 anketirancev (89 %) zapisalo, da najbolje poznajo rabo slovenskega in drugih jezikov v RS (od tega 28 rabo italijanskega, 22 rabo madžarskega, 14 rabo romskega, 61 rabo slovenskega znakovnega jezika in 63 rabo drugih jezikov; v raziskavi je sodelovalo tudi 53 uporabnikov s posebnimi potrebami), 255 (4 %) pa rabo slovenskega jezika v Italiji, 31 (1 %) rabo slovenskega jezika na Hrvaškem, 19 (0,3 %) rabo slovenskega jezika na Madžarskem, 104 (2 %) rabo slovenskega jezika v Avstriji in 221 (4 %) rabo slovenskega jezika po svetu. Odziv uporabnikov italijanskega, madžarskega, romskega in nemškega jezika v RS ter uporabnikov slovenskega jezika na Hrvaškem in Madžarskem je bil zelo skromen, zato dobljeni odgovori služijo zgolj kot orientacija, za samo raziskavo (in posledično izpeljavo smernic na tej osnovi) pa nimajo uporabne vrednosti. Vsekakor gre za skupnosti, ki bi jih v prihodnje veljalo posebej nagovoriti in raziskavo izpeljati v obliki vodenih pogovorov, z dvojezičnimi vprašalniki, zlasti z več osebnega pristopa in dodatnega terenskega dela, česar si v okviru tako velike, vendar časovno in finančno zamejene raziskave, nismo mogli privoščiti.

Kar zadeva strokovno usposobljenost uporabnikov, je vzorec dovolj pester in poveden, morda nekoliko izstopajo le delujoči na področju visokega šolstva in raziskovanja. Gre za del strokovne javnosti, ki najpogosteje išče izvirne rešitve nadaljnjega delovanja in je hkrati do aktualnega stanja predvidoma najbolj kritičen. Med *samoopredeljenimi jezikovnimi uporabniki v RS* je tako glede na našo raziskavo naslednje stanje: 2 % (101 oseba) specializiranih uporabnikov s področja predšolske vzgoje in izobraževanja, 20 % (918 oseb) s področja osnovno- in srednješolske vzgoje in izobraževanja, 22 % (1027 oseb) s področja visokega šolstva in raziskovanja, 2 % (79 oseb) s področja filma in gledališča, 4 % (210 oseb) s področja literature, glasbe, likovne umetnosti in umetnostne zgodovine, 8 % (360 oseb) s področja medijev, 8 % (369 oseb) s področja prevajanja in tolmačenja, 34 % (1603 osebe) pa se z rabo jezikov ne srečuje profesionalno, torej gre za splošne jezikovne uporabnike. Podobna razmerja oziroma odstotki veljajo tudi za *uporabnike slovenskega jezika zunaj RS*, in sicer: 3 % (19 oseb) specializiranih uporabnikov s področja predšolske vzgoje in izobraževanja, 20 % (115 oseb) s področja osnovno- in srednješolske vzgoje in izobraževanja, 17 % (98 oseb) s področja visokega šolstva in raziskovanja, 2 % (12 oseb) s področja filma in gledališča, 5 % (29 oseb) s področja literature, glasbe, likovne umetnosti in umetnostne zgodovine, 8 % (49 oseb) s področja medijev, 10 % (58 oseb) s področja prevajanja in tolmačenja, 34 % (197 osebe) pa se z rabo jezikov ne srečuje profesionalno, torej gre za splošne jezikovne uporabnike.

Zbrane podatke smo v nadaljevanju pregledno uredili ter jih nadgradili z ustreznimi križanji posameznih vprašanj oziroma vsebinskih sklopov (tako zbrano in urejeno gradivo trenutno šteje 1716 strani). Interpretacije zbranega gradiva smo se lotili znotraj tematskih skupin, pri čemer je najprej vsak avtor interpretiral dele, katerih vprašanja je sam zasnoval oziroma je pri tem sodeloval. Ker za nekatere sklope vprašanj znotraj skupine sodelujočih pri projektu nismo imeli strokovnjakov, sodimo pa, da gre vendarle za slovensko jezikovno politiko dragocene podatke, smo za interpretacije zaprosili kolege zunaj konzorcija, ki ta področja poznajo in se z njimi ukvarjajo. Za raziskavo ključne zbrane podatke za večino področij smo interpretirali v celoti, gradivo pa s svojo vsebinsko pestrostjo in obsežnostjo ponuja možnost za nadaljnje interpretacije in analize.

Sklenemo lahko, da je v prihodnje za tako kompleksno in zahtevno raziskavo nujno zagotoviti več časa tako za pripravo kot tudi za testiranje vprašalnika in pozneje za interpretacijo gradiva, že vnaprej dogovorjeno sodelovanje pristojnih inštitucij pri posredovanju ankete na javno dostopne e-naslove, predvsem pa tudi zadostna finančna sredstva za angažirano sodelovanje področnih strokovnjakov in ustanov ter posebej za podporno skupino strokovnjakov s področja metodike in statistike.

Anketno raziskavo odlikuje nabor aktualnih podatkov z interpretacijami izpostavljenih tematik, ki so rezultat skupinskega dela; zavedanje o potrebnih vsebinskih in metodoloških izboljšavah same izvedbe in vsebinske zasnove vprašalnika, pa tudi neposredna izkušnja vodenja, sodelovanja in izvedbe tovrstne empirične raziskave. Pridobljeni vzorec jezikovnih uporabnikov je glede na razlikovanje med splošnimi in specializiranimi uporabniki statistično reprezentativen¹ (možnost večkratnega izpolnjevanja vprašalnika je kljub anonimizaciji zaradi dolgotrajnosti izpolnjevanja ankete zanemarljivo majhna), podatki so pridobljeni celostno in neposredno od vseh jezikovnih uporabnikov, ki jih zadeva slovenska jezikovna politika, sodelovali so tudi predstavniki najbolj občutljivih skupin, hkrati pa je opravljena raziskava oziroma pridobljeno gradivo predmet vrste (nastajajočih) študij, saj prinaša aktualen in

¹¹ Ne pa tudi kar zadeva tipologijo glede na posamezne skupine jezikovnih uporabnikov v RS oziroma uporabnikov slovenskega jezika zunaj nje.

celosten neposreden vpogled v potrebe, rabe in stališča jezikovnih uporabnikov. In predvsem slednjim mora biti namenjena nadaljnja slovenska jezikovna politika.

Opravljen spletno raziskavo dopolnjujeta manjša pilotna raziskava med jezikovnimi uporabniki z motnjami v duševnem razvoju² ter analiza opravljene priredbe slovenske ustave v t. i. lahko branje, primerno za različne skupine uporabnikov s posebnimi potrebami. Posamezni raziskovalci so uporabili tudi vzporedne pristope in metode, npr. analizo evropske in slovenske sodne prakse o jezikovnih pravicah, analizo letnih poročil o zadevni tematiki posameznih upravnih organov ali Inšpektorata RS za javni sektor, anketo med načelniki upravnih enot, vodene pogovore in pisne konzultacije s predstavniki in poznavalci jezikovnih potreb posameznih skupin uporabnikov idr. Komplementarnost metod prinaša ob dopolnjujočih se oz. istovrstnih vsebinskih zaključkih verodostojnost raziskovalnih rezultatov in predlogov za izboljšave.

Delo na projektu smo sklenili s pripravljanjem skupnega raziskovalnega poročila ter smernicami za nadaljnje delovanje na področju slovenske jezikovne politike. Pri pripravi strokovnih podlag za nadaljnjo jezikovno politiko smo upoštevali spoznanja vseh predhodnih korakov in najprej v vsebinskem uvidu na kratko povzeli pregled zakonskih in programskih dokumentov, opozorili na aktualno sociolingvistično stanje znotraj obravnavanega področja ter vključili rezultate skupne spletne ankete oziroma morebitnih drugih dodatnih raziskav v okviru CRP-a in sicer. Spoznanja in ugotovitve smo strnili v opredelitev ciljev, ukrepov, učinkov in kazalnikov. Podobno kot pri zasnovi in izvedbi celotnega projekta smo izhajali iz neposrednih potreb jezikovnih uporabnikov, splošnih in specializiranih, in sicer tako v RS kot tudi uporabnikov slovenskega jezika zunaj nje, prepoznanih zgolj z vidika stroke (tj. pri projektu sodelujočih raziskovalcev in strokovnjakov oziroma iz raziskav, ki so o posameznih tematikah pisale v zadnjem petletju) ali neposrednih uporabnikov (podatki so bili pridobljeni z anketo). Tudi pri pisanju in oblikovanju sklepnega poročila je bil ključen čas, saj je bilo potrebna veliko usklajevanja, predvsem pa so morale ideje in zamisli dozoreti oziroma biti pretehtane z različnih vidikov. V obstoječih okoliščinah smo smernice oblikovali, zbrali, uskladili in uredili po najboljših močeh, se pa zavedamo morebitnih pomanjkljivosti.

Pri projektu smo se že od začetka trudili za promocijo problematike, projekta kot takega in diseminacijo rezultatov posameznih faz. V okviru ciljnega raziskovalnega projekta smo začetek novembra 2016 organizirali spoznavno delovno srečanje vseh sodelujočih, kjer smo si razdelili delo po tematskih skupinah in področjih ter pripravili [okvirni načrt dela po fazah](#). O našem projektu, še posebej o spletni raziskavi, so že poročali osrednji slovenski mediji (gl. npr. dnevnik *Delo*, Jaklič, Tanja, 14. 8. 2017: [Imeli smo priložnost izraziti svoje mnenje. Smo ga?](#); oddaja [Dogodki in odmevi](#), 13. 9. 2017, o njem smo redno poročali na spletnih straneh Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in ZRC SAZU, na spletnih slovarskih portalih Fran in Termania, na družbenem omrežju Facebook itd. Prve rezultate in spoznanja smo javno predstavili na [enodnevnem znanstvenem simpoziju Jezikovna politika Republike Slovenije v Pišecah](#). Poleg že izdanega zbornika povzetkov referatov s tega znanstvenoraziskovalnega srečanja (gl. [prejšnjo povezavo](#)) je v pripravi znanstvena monografija z istoimenskim naslovom, v obliki e-knjige bo posebej izšlo poročilo *Pregled*

² Pogovor s 14 jezikovnimi uporabniki z motnjami v duševnem razvoju in štirimi strokovnimi delavkami Varstveno delovnega centra Želva d. o. o. sta 26. maja 2017 opravili Katja Vadnal in Živa Jakšič Ivačič. Pogovor je bil posnet, shranjeno pa je tudi slikovno gradivo.

veljavne zakonske ureditve in programskih dokumentov, ki določajo in usmerjajo jezikovne rabe in prakse jezikovnih uporabnikov v Republiki Sloveniji in uporabnikov slovenskega jezika v sosednjih državah in po svetu, v e-obliki so zbrana vsa poročila v okviru priprav t. i. sociolingvističnega orisa, za naslednje leto pa je predvidena znanstvena monografije z avtorskimi študijami, ki bodo prinašale poglobljeno interpretacijo gradiva, zbranega s spletno anketo.³

Dejanski stroški opravljenih raziskav in količina vloženega dela so pomembno presegli projektna sredstva, veliko dela je bilo opravljenega v želji, da se raziskovanje jezikovnopolične situacije v Republiki Sloveniji dvigne na višjo raven. Zdaj smo ta korak naredili in na neposrednih izvajalcih slovenske jezikovne politike je, da v prihodnje presodijo, ali in koliko v okviru prihodnjih jezikovnonačrtovalnih dejavnosti štejejo neposredne izkušnje jezikovnih uporabnikov in glas 45 raziskovalcev in strokovnjakov z različnih področij, ki so v okviru CRP-a *Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov* svoja znanja in moči združili v želji po smotrnejšem in vsebinsko umeščnem načrtovanju nadaljnje slovenske jezikovne politike.

³ Vsi izsledki raziskave, tj. pregled veljavne zakonske ureditve in programskih dokumentov, ki določajo in usmerjajo jezikovne rabe in prakse jezikovnih uporabnikov v Republiki Sloveniji in uporabnikov slovenskega jezika zunaj nje (dobrih 170 strani), sociolingvistični oris problematik po posameznih področjih (zaenkrat še razdrobljeno delovno gradivo, dobrih 150 strani), pregledno urejeno gradivo, pridobljeno s spletno raziskavo (dobrih 1700 strani) ter skupinska analiza spletne raziskave (dobrih 500 strani), so kot delovno gradivo shranjeni pri nosilcu projekta ZRC SAZU, in sicer na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

OCENA STANJA PO PODROČJIH: PRAVNI IN SOCIOLINGVISTIČNI OKVIR TER SMERNICE

V skladu s prijavo projekta smo poročilo razdelili na tri dele, in sicer:

- Splošni opis: javna raba slovenskega jezika po področjih, tj. Javna uprava, Pravosodje, Gospodarstvo, Jezikovna krajina, Javno govorno izražanje: radio, televizija in gledališče (s poudarkom na medijih in gledališču), Osnovno- in srednješolska vzgoja in izobraževanje, Znanost, visoko šolstvo in izobraževanje ter Literarno ustvarjanje in poustvarjanje;
- Opis po izpostavljenih področjih, tj. Drugi jeziki v Republiki Sloveniji (Italijanski in madžarski jezik, Romski jezik, Slovenski znakovni jezik, Jeziki priseljencev), Uporabniki s posebnimi potrebami, Uporabniki slovenskega jezika zunaj Republike Slovenije (Uporabniki slovenskega jezika v Italiji, Uporabniki slovenskega jezika v Avstriji, Uporabniki slovenskega jezika na Madžarskem, Uporabniki slovenskega jezika na Hrvaškem, Uporabniki slovenskega jezika drugod po svetu);
- Jezikovni opis in infrastruktura, tj. Jezikovna opremljenost in jezikovni opisi v slovenskem jeziku, Jezikovna opremljenost na področju tujih jezikov in Tehnološki vidik jezikovne opremljenosti.

Opisi posameznih področij so strukturirani iz preglednega vsebinskega uvida, kjer so na kratko povzeti izsledki pregledanih zakonskih in programskih dokumentov, zbrana spoznanja in neposredne izkušnje tako posameznih strokovnjakov kot tudi zadnjih raziskav s področja, preverjeni z v spletni anketi izraženimi izkušnjami jezikovnih uporabnikov, sledijo pa navedba ciljev, opis potrebnih ukrepov ter predvideni učinki in kazalniki posameznih ukrepov.

I SPLOŠNI OPIS – JAVNA RABA SLOVENSKEGA JEZIKA V REPUBLIKI SLOVENIJI

Jezikovna politika RS je pomembno nacionalno vprašanje, ki je v zadnjem desetletju pod intenzivnim vplivom EU. Slednja primarno zasleduje ekonomske interese in poskuša čim bolj zmanjšati stroške poslovanja za evropska podjetja na 500-milijonskem trgu EU in doseči prost pretok delovne sile, tudi tujcev. A na tem trgu imamo vrsto uradnih jezikov, ob tem pa še kopico manjšinskih. Čeprav EU jezikovno raznolikost razglaša kot eno svojih glavnih razpoznavnih znakov, pa različni jeziki bolj ali manj uspešno konkurirajo ekonomskim interesom. V tem pogledu si mora Slovenija prizadevati, da manjši jeziki, kakršna je slovenščina, niso potisnjeni na obrobje in da ima slovenščina ne le načelni pomen, temveč čim bolj praktičnega. To velja tako v uradnih postopkih, npr. Pred upravnimi organi in sodišči, pa tudi pri izvajalcih javnih služb, kot so šolske institucije, in ne nazadnje v zasebnih, trgovskih in drugih odnosih. Medtem ko nekatere države članice bolj strogo zahtevajo spoštovanje nacionalnega jezika, so druge pri tem manj odločne in npr. V nacionalne predpise vnašajo uporabo angleščine v upravnih razmerjih ali dopuščajo prodajo izdelkov, za katere potrošniki le s težavo ugotovijo, kaj točno so. Slovenija bi morala, še zlasti zaradi pomena slovenskega jezika za nacionalni razvoj, okrepiti zavedanje o povezanih vprašanjih. Tudi v EU je treba zagotoviti ravnotežje med ekonomskimi vrednotami svobodnega trga in neekonomskimi vrednotami, ki so povezane s kulturo in nacionalno identiteto držav članic na splošno.

1 Javna uprava

Področje jezikovnih pravic je v javni upravi urejeno z več sistemskimi predpisi, od Ustave Republike Slovenije do splošnih zakonov in podzakonskih aktov, kot so Zakon o državni upravi (ZDU-1) in Zakon o splošnem upravnem postopku (ZUP) ter Uredba o upravnem poslovanju, pa tudi z zakoni, ki so posebej posvečeni pravicam posebnih uporabnikov, to sta zlasti Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika (ZUSZJ) in Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI).

Ugotavljamo, da so ti predpisi nekoliko nomotehnično neusklajeni oziroma ni jasno razviden njihov specialni ali generalni status ter s tem nadrejena ali podrejena veljava. Vsebinsko ti predpisi razmeroma ustrezno urejajo pravice in potrebe posebnih uporabnikov (npr. pripadniki italijanske oziroma madžarske manjšine, invalidi, tujci), čeprav je na posameznih področjih ali pri določenih organih zaznati določene implementacijske razkorake (npr. varstvo jezikov ustavno zaščitenih manjšin ali varstvo pravic nesenzornih invalidov).

Iz terenskih raziskav se kaže tudi relativno nizka ozaveščenost o pravicah med uporabniki, posebej v ranljivih skupinah, npr. pri jezikovnih uporabnikih manjšinskih jezikov, pri jezikovnih uporabnikih s posebnimi potrebami ipd.

Več problemov je razbrati iz različnih virov (zlasti pa upravno-sodne prakse) glede jezikovnih pravic tujcev, tako zaradi specialnih določb področnih zakonov kot nerazumevanja institutov uradnega jezika (slovenščina oziroma manjšinska jezika) in jezikovnih pravic v povezavi z obrambo v katerih koli upravnih postopkih (načelo in pravice poštenega postopka, 22. člen Ustave RS). Ta vidik odpira splošne priložnosti za dobro upravo, npr. v smislu manjše formaliziranosti in večje usmerjenosti k uveljavljanju pravic strank.

1.1 Cilj 1

Za vsebinsko optimizacijo jezikovnih pravic bi bilo treba uskladiti med seboj zlasti sistemske predpise o jezikovnih pravicah.

UKREPI:

- Treba je opraviti podrobno normativno analizo in uskladitev zlasti ZDU-1, ZUP, ZRSJ, ZIMI in ZUSZJ ter povezane določbe oziroma pravice nosilcev uravnotežiti.
- Nadalje bi kazalo izrecno določiti razmerja med temi predpisi (lex specialis, lex generalis), tj. v katerih razmerjih in za katere primere je npr. nadrejen ZUSZJ glede na ZUP ali obratno, saj so določene pravice in s tem raven priznavanja upravičencem sedaj urejene nejasno.
- Posebej je treba vsebinsko in nomotehnično preučiti in uskladiti sorodne skupine uporabnikov (npr. senzorne invalide in položaj ljudi z motnjami v duševnem zdravju) ter
- posledično npr. razširiti določene pravice po ZIMI na več analognih ranljivih skupin.

UČINKI:

- Jasnejša pravna in dejanska razmerja, to je predvsem večje ozaveščanje in dejansko črpanje pravic tako uporabnikov oziroma upravičencev kot nenazadnje razumevanje in priznavanje s strani uradnih oseb v javni upravi in povezanih institucijah (npr. šolstvu).
- Slovenska družba se bo izkazala kot bolj socialno usmerjena in vključujoča.
- Vpliv se bo pokazal tudi na ravni pravne države, saj se z jasnostjo in usklajenostjo predpisov viša pravna varnost, predvidljivost in enakost.

KAZALNIK:

- Učinke je mogoče spremljati na več vzporednih načinov, npr. prek nadzora inšpektorata za javni sektor, sodne prakse, ankete med načelniki upravnih enot in povezanih organov, ankete med reprezentativnimi predstavniki posebnih skupin, npr. invalidov ali pripadnikov ustavno zaščitenih manjšin, oziroma nevladnimi organizacijami na področju varstva ranljivih skupin (invalidi, tujci itd.).

1.2 Cilj 2

Povečati stopnjo izvrševanja sicer normativno dokaj vzorno urejenih jezikovnih pravic posebnih skupin uporabnikov, saj so predpisi sicer prazna črka na papirju, neenakosti pa se povečujejo.

UKREPI:

- S sodelovanjem resornih ministrstev, pristojnih za javno upravo, kulturo oziroma za posebne skupine uporabnikov (invalidi, pripadniki manjšin, tujci), naj se 1. oblikuje in izvede sistemski srednjeročni načrt ozaveščanja dveh skupin:
- uradnih oseb, ki izvajajo upravne postopke in povezane storitve v povezavi z jezikovnimi pravicami;
- uporabnikov, posebej ranljivih skupin.
- Seminarje in podobne oblike izobraževanja naj izvaja centralna Upravna akademija (MJU).
- Povezano naj se npr. enkrat letno izvedejo usmerjeni inšpekcijski pregledi (npr. za področje jezikovnih pravic invalidov, ustavno zaščitenih manjšin in tujcev).

UČINKI:

- Postopno višja stopnja izvrševanja predpisanih pravic, pri čemer bi se prednostno usmerili k preventivnim ukrepom (ozaveščanje skozi usposabljanje), podrejeno pa tudi v nadzor.

- Čim manjši razkorak med predpisanim in realno prakso je izkaz pravne, demokratične in (pri določenih ranljivih skupinah) socialne države, toliko bolj, kolikor se tudi oblastna razmerja ureja partnersko in ne le represivno.
- Ozaveščanje v razmerju do nosilcev pravic bi vodilo v večjo mero uporabe pravnih temeljev, saj sedanje analize kažejo, da se določene skupine uporabnikov svojih pravic niti ne zavedajo, čeprav so usmerjenost k strankam kot načelo v javni upravi in dani viri ustrezni.

KAZALNIK:

- Učinke je mogoče spremljati na več vzporednih načinov, npr. prek števila seminarjev in delavnic ter udeležencev, nadzora inšpektorata za javni sektor, sodne prakse, ankete med vodji upravnih organov in nevladnimi organizacijami na področju varstva ranljivih skupin.

1.3 Cilj 3

Povečati k strankam usmerjeno javno upravo prek pomena, obsega in izvrševanja jezikovnih pravic posebej občutljivih skupin z učinki za vse stranke.

UKREPI:

- Preučitev obstoječih predpisov in sodne prakse izbranih primerov.
- Posledične normativne izboljšave glede (jezikovnih) pravic obrambe tujcev, predvsem v tujskih, davčnih in socialnih postopkih, pa tudi možnosti prenosa dobrih praks v specialni zakonodaji v ZUP.
- S ciljem možnosti raztega posebnih pravic na širše opredeljene upravičence naj se preuči (jezikovne) pravice invalidov in pripadnikov italijanske oziroma madžarske manjšine.
- Te analize so temelj za preučitev, ali se lahko primeri dobrih praks (npr. po ZUSZJ ali ZTuj-2) prenesejo na raven ZUP.
- Sprememba tega systemskega akta, morebiti analogno tudi ZPP in ZKP.

UČINEK:

- Težave glede jezikovnih pravic posameznih posebnih skupin uporabnikov praviloma odlikavajo širše družbene probleme, npr. premalo proaktiven odnos do strank ali preveliko formaliziranost javne uprave nasploh in ne le funkcionalno nepismenost posameznikov ali ranljivih skupin. Rešitve, primerne za specialne skupine, pomenijo skoraj vedno dodano vrednost za vse stranke, npr. skrb za dvosmernost komunikacije ali poenostavitve nepotrebnih formalnosti. Zato predlagamo, da se dobre jezikovne prakse za posebne uporabnike sčasoma razširi systemsko kot načelo dobre uprave.

KAZALNIK:

- Učinke kaže več dopolnjujočih se kazalnikov, npr. prek upravne in sodne prakse, anket med uporabniki in upravnimi organi oziroma uradnimi osebami ter reprezentativnimi organizacijami za različna področja, s primerjalno-pravno analizo tujih predpisov v primerljivih državah (npr. Avstrija, Danska, Estonija), z anketami zadovoljstva strank v javni upravi itd.

2 Pravosodje

Področje jezika pri delovanju sodišč ni urejeno samo z zakoni, ki urejajo različne vrste sodnih postopkov, temveč že s samo ustavo, ki vsebuje vrsto določb, ki posegajo na področje rabe jezika na sodiščih. Na sodiščih je izjemnega pomena, da je vsakomur, tudi tistemu, ki jezika sodišča ne razume, dana možnost spremljanja postopka v jeziku, ki ga razume. Brez tega so mu kršene temeljne človekove pravice in gre za bistveno kršitev postopka, ki jo je mogoče izpodbijati z rednimi in izrednimi pravnimi sredstvi.

Pri tem je bistveno to, da je področje rabe jezika vse intenzivneje tudi pod vplivom prava EU. Lizbonska pogodba, ki je pričela veljati leta 2009, pomeni novo stopnjo v povezanosti držav članic EU z dodatnimi pristojnostmi institucij EU na vrsti področij. Med njih sodi tudi področje pravosodnega in policijskega sodelovanja, ki se razvija v okviru t. i. območja svobode, varnosti in pravice. Območje svobode, varnosti in pravice predstavlja enega osrednjih in najbolj aktualnih ciljev EU, ki ga opredeljuje člen 3(2) Pogodbe o EU (PEU). V skladu s slednjim EU *nudi svojim državljanom območje svobode, varnosti in pravice brez notranjih meja, na katerem je v povezavi z ustreznimi ukrepi glede kontrole na zunanjih mejah, azila, priseljavanja ter glede preprečevanja kriminala in boja proti njemu zagotovljeno prosto gibanje oseb*. V tem okviru EU olajšuje dostop do sodnega varstva, zlasti z načelom vzajemnega priznavanja sodnih in izvensodnih odločb v civilnih zadevah (člen 67(4) PDEU). Jezik razumljivo predstavlja enega osrednjih vidikov tega dostopa, zato pravo EU preko zakonodaje in sodne prakse v zadnjih letih vse bolj intenzivno povečuje pravico državljanov EU do uporabe lastnega jezika na sodiščih v EU. Pomembno vlogo, ki je včasih spregledana s strani nacionalnih sodišč in upravnih organov, ima zlasti Sodišče EU, ki v novejši sodni praksi zahteva, da vse pravice (ne le tiste, ki so povezane s sodnimi postopki), ki jih države članice podeljujejo svojim jezikovnim manjšinam, pripadajo tudi državljanom drugih držav članic, četudi gre pri njih za glavni jezik države članice posameznikovega izvora (zadeva Ruffert, C-322/13).

2.1 Cilj

Doseči v celotnem pravosodnem in upravnem sistemu nediskriminatorno, demokratično in učinkovito obravnavo državljanov EU, ki govorijo italijanski in madžarski jezik, pa tudi strank v postopkih kot govorcev katerih koli tujih jezikov, ki niso uradni jeziki v RS.

UKREP 1:

- Izobraževanja v okviru Ministrstva za pravosodje in Ministrstva za javno upravo oz. notranje zadeve, v okviru katerih bo poseben poudarek na jezikovni ureditvi in pravicah obrambe v EU.

UČINEK 1:

- Širša uporaba madžarskega in italijanskega jezika na ozemlju Republike Slovenije ter tujih neuradnih jezikov, ko je to potrebno za mednarodno in ustavno varstvo pravic strank.

KAZALNIK 1:

- Manj pravnih sredstev in pritožb državljanov EU oz. prizadetih oseb, tako v okviru posamičnih sodnih postopkov, kot v organih RS, npr. v Državnem zboru RS.

UKREP 2:

- Predstojniki sodišč, policije idr. organov morajo zagotoviti ustrezne kadre z jezikovnimi znanji, ki bodo omogočali spoštovanje prava EU glede jezikovnih pravic državljanov EU.

UČINKA 2:

- Zahteva utegne močno vplivati na kadrovske sestavo sodišč, policije in upravnih enot, pri čemer se utegnejo zgoditi kadrovske primanjkljaji in konflikti z izjemo javne službe, po kateri lahko Slovenija za sodniška, policijska in uradniška delovna mesta postavi pogoj državljanstva RS.
- Postavi se vprašanje, ali zadostno število državljanov RS s kvalifikacijami za sodnika, uradnika, policista pozna italijanski oziroma madžarski jezik.

KAZALNIK 2:

- Trajanje postopkov, stranke katerih so državljani drugih držav članic EU.
 - Če postopki trajajo dlje kot primerljivi postopki v slovenskem jeziku, je to najbrž odraz kadrovske težave na tem področju.

3 Gospodarstvo

Področje gospodarstva je prežeto s tržno avtonomijo in načeli svobodne trgovine. To pomeni bistveno manjši vpliv prava na jezikovno ureditev v gospodarskem sektorju, zlasti kar zadeva znanje jezika zaposlenih, jezik, v katerem se sklepajo gospodarske pogodbe ipd. Kljub temu načela varstva potrošnikov posegajo na to področje preko zahtev po potrošniku razumljivem jeziku, ko prejemajo storitve (denimo na bankah), kot tudi ko kupujejo proizvode v trgovinah in na spletu.

S tem ko je Slovenija postala država članica EU, je pravo EU začelo pomembno vplivati tudi na dotedanje slovenske predpise na tem področju. Tako slovenski delodajalci ne morejo imeti nesorazmernih zahtev glede znanja slovenskega jezika pri zaposlovanju delavcev (preprosti poklici, kot so snažilka ali zasebni varnostnik, denimo ne morejo predpostavljati visoke stopnje znanja slovenskega jezika, temveč zgolj osnovni jezik). Po drugi strani potrebe po določenih kadrih, ki so v Sloveniji v pomanjkanju, pomenijo prostovoljno zniževanje jezikovnih standardov tam, kjer bi bilo zelo dobro znanje slovenskega jezika nujno potrebno (denimo v zdravstvu). Tudi ko gre za proizvode, EU zastopa pragmatičen pristop in zahteva zgolj potrošniku razumljiv jezik na proizvodih. Posledično se na slovenskih trgovskih policah pojavlja sok »jabuke« in »broskve«. To je namreč odziv ravnoteženja med vrednotami enotnega trga EU (prostega pretoka blaga, delavcev in storitev) in vrednoto jezikovne raznolikosti v EU.

3.1 Cilj

Prizadevati si je treba za ustrezno ravnotežje med svobodno trgovino in zaščito slovenskega jezika, tako da bodo slovenski državljani imeli dostop do storitev in proizvodov, ki bodo na trgu v ustrezni slovenščini. Pretirani stroški za ponudnike blaga in storitev sicer niso utemeljeni, vendar pa to ne sme pomeniti degradacije slovenskega jezika na tržnih policah ter za bančnimi in drugimi okenci.

UKREP 1:

- Tržni inšpektorji morajo dosledno preverjati jezikovni vidik proizvodov in storitev na trgu. Pomembno vlogo pri tem lahko ima tudi Zveza potrošnikov Slovenije. Poleg njiju so pomembni tudi drugi organi, ki opravljajo nadzor na trgu – denimo Banka Slovenije, ko gre za nadzor nad bankami, Agencija za zavarovalni nadzor pri zavarovalnicah ipd.

UČINEK 1:

- Slovenski potrošniki ne bodo imeli vse slabše predstavljenih izdelkov in storitev, tako da bodo lahko ustrezno prepoznavali, kaj kupujejo, in se tudi pritožili, ko ne bodo dobili pričakovanih izdelkov in storitev.

KAZALNIK 1:

- Inšpekcija in Zveza potrošnikov lahko ob preverjanju izdelkov ugotovita, ali se jezikovna predstavitev izdelkov in storitev na trgu slabša ali izboljšuje.

UKREP 2:

- Osveščanje potrošnikov, da morajo od trgovcev zahtevati ustrezno jezikovno predstavitev izdelkov.
 - ▶ Če elektronske naprave ne vsebujejo slovenskih navodil za uporabo, naj zahtevajo zamenjavo oziroma posredovanje ustreznega prevoda navodil.
 - ▶ Če sadni sokovi navajajo zgolj podatke v češčini, naj ugovarjajo vodstvu trgovine. ▶ Če vzmetnice v trgovini s pohištvom navajajo zgolj tehnične lastnosti v nemščini, naj prav tako ugovarjajo pri poslovodstvu trgovine.
 - ▶ Če jim bodo pristopili finančni uslužbenci ali zdravstveno osebje iz drugih držav s pomanjkljivim znanjem slovenščine, naj bodo še posebno pazljivi in naj presodijo možnosti za zaplete.

UČINEK 2:

- Ponudniki blaga in storitev bodo tako dobili sporočilo, da je pomembna tudi komunikacija v slovenskem jeziku pomembna – in ne le najnižja cena proizvoda. V tržnem gospodarstvu je kupec »kralj«, zato z zahtevami po proizvodih s slovenskimi oznakami ustvarijo pritisk na ponudnike po ustrezni prilagoditvi proizvodov.

KAZALNIK 2:

- Učinek tovrstnega odziva množice potrošnikov bi se v srednjem roku moral kazati v izboljšani jezikovni sliki proizvodov na slovenskih trgovinskih policah.

4 Jezikovna krajina

Jezikovna krajina najbolj neposredno označuje in odraža jezikovno kulturo in jezikovno politiko – je odraz vsakodnevnega splošnega jezikovnega vedênja. Veljavna pravna ureditev je temeljni okvir, ki določa (želeno) podobo jezikovne krajine, zato je ključnega pomena, da določbe, ki urejajo področje javne rabe slovenščine, uresničujejo potrebe in interese različnih skupin uporabnikov ter da so uresničljive. Problematike pa se ne da rešiti zgolj s predpisi, jezikovna zavest in posledično jezikovna raba je tudi stvar (šolske) vzgoje.⁴

Vprašanje o jezikovni krajini v Republiki Sloveniji smo uvrstili tudi v spletno anketo, in sicer zaradi pogostih pritožb v zvezi z neslovenskostjo javnih napisov, ki jih jezikovni uporabniki naslavlajo na različne institucije, predvsem na strokovne, kot sta Inštitut za slovenski jezik

4 Prim. GLIHA KOMAC, Nataša idr., 2016: Jezikovna krajina v Republiki Sloveniji in določbe veljavne zakonske ureditve : raba slovenščine pri izbiri firm oziroma imen pravnih oseb zasebnega prava ter fizičnih oseb, ki opravljajo registrirano dejavnost (sociolingvistični vidik). Jezikoslovni zapiski 2/22, 7–21.

Frana Ramovša ZRC SAZU in oddelka za slovenistiko ljubljanske in mariborske Filozofske fakultete. Velika večina anketirancev (96 %) meni, da bi morala biti jezikovna krajina v Sloveniji slovenska vsaj v obsegu, ki ga nedvoumno predpisuje del veljavne področne zakonodaje.⁵ Analiza izbranega primera dela slovenske jezikovne krajine, tj. ene osrednjih ulic slovenskega glavnega mesta, je pokazala, da zakonodajo potencialno krši do 31 % javnih napisov, kar je glede na opravljeno raziskavo v nasprotju s pričakovanji velike večine jezikovnih uporabnikov v RS in kaže na potrebo po večji vlogi ustreznega regulatorja.

4.1 Cilj 1

Podoba slovenske jezikovne krajine, kot jo izrisuje aktualna pravna ureditev, ki se bo kazala tudi v rabi slovenskega jezika pri poimenovanju različnih ustanov, trgovin, lokalov, javnih napisih ipd.

UKREPI:

- Odprava kolizij in neskladij v zakonodaji, ki ureja problematiko poimenovanja različnih ustanov, trgovin, lokalov in javnih napisov v slovenskem jeziku (Zakon o javni rabi slovenščine, 18. člen in 23. člen; Zakon o varstvu potrošnikov; Pravilnik o izvajanju 15. in 23. člena ZJRS ipd.).
- Povečan nadzor, ki ga izvajajo inšpekcijske službe.
- Jezikovna vzgoja in izobraževanje vseh treh ključnih skupin uporabnikov, tj. splošnih jezikovnih uporabnikov, jezikovnih uporabnikov, ki se odločijo za registracijo lastnega poslovnega subjekta, in uradnikov, ki to registracijo urejajo.
- Ozaveščanje o pomenu in vlogi javne rabe slovenščine na celotni vertikali izobraževanja in v javnih medijih.

UČINKA:

- Jezikovna krajina, ki bo v prihodnje v večji meri odražala želje večine jezikovnih uporabnikov v RS.
- Promocija slovenskega jezika.

KAZALNIKI:

- Spremembe v zakonodaji.
- Število izobraževanj oziroma promocijskih akcij med potencialnimi regulatorji lastnega poslovnega subjekta in uradniki, ki to registracijo urejajo.
- Spremenjena podoba jezikovne krajine v prid večje prisotnosti poimenovanj v slovenskem jeziku.

4.2 Cilj 2

Okrepljena jezikovna zavest in samozavest uporabnikov slovenskega jezika, ki se bo kazala tudi v rabi slovenskega jezika pri poimenovanju različnih ustanov, trgovin, lokalov, javnih napisih ipd. ter tako pripomogla k željeni podobi slovenske jezikovne krajine.

⁵ Pri čemer je na narodnostno mešanem območju treba upoštevati zahtevo po vidni dvojezičnosti.

UKREPA:

- Ozaveščanje o pomenu in vlogi javne rabe slovenščine na celotni vertikali izobraževanja.
- Ozaveščanje o pomenu in vlogi javne rabe slovenščine prek javnih medijih.

UČINKA:

- Promocija slovenskega jezika in kulture.
- Samozavestni uporabniki slovenskega jezika.

KAZALNIKA:

- Število projektov ozaveščanja.
- Spremenjena podoba jezikovne krajine v prid večje prisotnosti slovenskega jezika.

5 Javno govorno izražanje: radio, televizija in gledališče

5.1 Splošno

V strokovni javnosti je bilo že večkrat opozorjeno, da slovenščina nima pravorečnega priročnika. Potrebo po pravorečnem priročniku smo ugotavljali tudi v empirični raziskavi. Na vprašanje je odgovarjalo 315 zaposlenih v medijih, gledališču in filmski produkciji, pri čemer izsledki raziskave kažejo, da si 176 anketirancev želi samostojno pravorečno knjigo. Za zdaj funkcijo pravorečnega priročnika do določene mere opravljajo *Slovenski pravopis 2001*, *Slovar slovenskega knjižnega jezika* in *Slovenska zborna izreka* Cvetke Šeruga Prek in Emice Antončič, kar kaže tudi na določeno nesamostojnost pravorečne stroke. Velika želja po pravorečnem priročniku in slovarju je bila izražena tudi pri anketirancih, ki se profesionalno ukvarjajo z jezikoslovjem, saj je iz njihovih odgovorov razvidno, da med temeljne priročnike, ki jih slovenščina in njeni uporabniki nujno potrebujejo, uvrščajo tudi pravorečni priročnik. V slovenskem prostoru je opazen velik primanjkljaj pri temeljnih raziskavah govorjene knjižne slovenščine (glej poglavje III, razdelek 1.1), ki so nujen in neizogiben predpogoj za vse druge raziskave na področju govorjenega jezika.

5.1.1 Cilj

Izdelava sodobnega pravorečnega priročnika in slovarja, ki bo prinašal zanesljive in aktualne podatke o govorjenem knjižnem jeziku.

UKREPI:

- Zagotovljeno financiranje temeljnih raziskav govorjene knjižne slovenščine, ki bodo spremljale in zbirale tudi pravorečne težave jezikovnih uporabnikov.
- Oblikovanje korpusa govorjenega knjižnega jezika, in sicer na podlagi preišljeno zbranega gradiva, ki bi omogočalo čim širšo uporabnost korpusa.
 - Korpus bi moral vsebovati tako medijski diskurz kot tudi umetniški govor, hkrati mora biti primeren tudi za fonetično-pravorečne analize govorjene knjižne slovenščine. Korpus bi bil temelj za raziskave, poleg tega pa bi profesionalnim govorcem omogočal primerjave različnih rab, s čimer bi lahko izboljšali svojo konkretno realizacijo.
- Oblikovanje pravorečne podatkovne baze, iz katere bi pravorečne podatke lahko črpalo več priročnikov.

UČINKI:

- Z izdelavo pravorečnega priročnika se vzpostavijo možnosti oblikovanja systemske govornokulturne politike na nacionalnem nivoju.
- Priročnik bi pomagal pri pravorečnih zadregah, in sicer ne le profesionalnim govorcem, temveč tudi splošnim uporabnikom, s tem pa bi prispeval k višji splošni govorni kulturi.
- Na osnovi opravljenih temeljnih raziskav govorjene knjižne slovenščine bi lahko oblikovali kakovostne govornotehnološke produkte in lažje ustrezno umestili glasoslovno tematiko v slovensko šolstvo.

KAZALNIKI:

- Število financiranih temeljnih raziskav.
- Količina podatkov v korpusu govorjenega knjižnega jezika.
- Količina podatkov v pravorečni podatkovni bazi.

5.2 Gledališče

Po pregledu zakonodajnih in drugih pravno veljavnih dokumentov in interpretaciji rezultatov empirične raziskave smo ugotovili, da je obstoječa zakonodaja za gledališko dejavnost primerna, saj iz svojega zaobjema izvzema področje umetnostnega govora, podrobneje pa določa jezik v gledališču, ki ni neposredno v povezavi z jezikom umetnosti (npr. prevodi gostujočih predstav, nadnapisi, oglaševanje ipd.). Kadar ni, se to dogaja zaradi objektivnih razlogov, ki njeno upoštevanje onemogočajo (pomanjkanje finančnih sredstev, zaradi tega tudi hiperprodukcija itd.)

5.2.1 Cilj

Zagotavljanje pogojev za dosledno uveljavljanje že obstoječe zakonodaje.

UKREPA:

- Ustrezne finančne spodbude, ki akterjem omogočanje dosledno upoštevanje že obstoječe zakonodaje.
- Financiranje prevajanja tujih gostujočih predstav v Sloveniji in slovenskih predstav v tujini (nadnapisi, promocijski material itd.)

UČINEK:

- Izboljšana recepcija slovenske publike in kvalitetnejša promocija slovenske gledališke kulture v tujini.

KAZALNIKA:

- Vzpostavljeni finančni pogoji.
- Število ustrezno opremljenih tujih gostujočih predstav v Sloveniji in slovenskih predstav v tujini.

6 Osnovno- in srednješolska vzgoja in izobraževanje

6.1 Odnos do jezika

6.1.1 Cilji

Za razvijanje kritične diskurzivne prožnosti, pozitiven odnos do knjižnega jezika in drugih različic v njihovih različnih vlogah ter suverene rabe knjižnega jezika je treba doseči, da bodo učenci:

- ozaveščeni o potrebi po rabi in obvladovanju različnih jezikovnih zvrsti ter da jih bodo v različnih situacijah zavestno izbirali;
- pripravljeni v ustreznih kontekstih uporabljati knjižni jezik ter da bodo znali svojo izbiro ali zavestne odstopa od pričakovane izbire utemeljiti;
- tekoče in pravilno uporabljali knjižni jezik pri govoru in pisanju, kadar ga izberejo kot ustrezno zvrst.

Ker je izbira zvrsti odvisna od številnih dejavnikov in od posameznikove presoje, kateri od teh dejavnikov je v konkretni situaciji najpomembnejši, se zdi pri pouku ustrežnejše kot iz natančno določenih besedilnih vrst, ki imajo predpisane jezikovne, vsebinske in zgradbene značilnosti, izhajati iz širših kontekstov, ki nam glede na različne dejavnike sporazumevanja in vloge jezika omogočajo primerjati, oblikovati in kritično reflektirati različne ubeseditve. To je možno pri pouku slovenščine na podlagi sedanjega učnega načrta za gimnazije (UN 2011) oziroma predloga za učni načrt za osnovno šolo doseči z večjim povezovanjem vsebin in ciljev iz učnih sklopov, ki se nanašajo bodisi samo na razvijanje kulturne zavesti, bodisi na razvijanje sporazumevalne zmožnosti, bodisi na razvijanje jezikovnega znanja. Pri tem bi bilo smiselno že v učnem načrtu ob razmisleku o sporazumevalni izkušnji (tj. sprejemanju/tvorjenju besedila) pozornost kontinuirano in načrtno usmerjati tudi v razmislek o tem, katero družbeno vlogo prevzema posamezni govorec, katera vloga jezika je v njegovem govoru poudarjena in kako se to izraža; katere vrednote, stališča in predpostavke je mogoče razbrati tako iz vsebine njegovega besedila kot iz načina govora in izbire določene socialne zvrsti oziroma podzvrsti; ali je izbrana socialna zvrst/podzvrst usklajena z normo ali od nje odstopa, pa tudi, ali so morebitni odstopi zavestni, utemeljeni in učinkoviti ali ne. Za dejansko uresničitev v šolski praksi pa bi bilo smiselno učiteljem ponuditi nekatere didaktične modele in strokovna srečanja, ki jim bodo omogočila dopolnjevanje in suvereno prilagajanje od leta 1998 uveljavljenega modela dela z neumetnostnim besedilom v razredu.

UKREPA:

- Izdelava ustrežnejšega šolskega opisa zvrstnosti slovenskega jezika.
- Izobraževanje učiteljev o jezikovni zvrstnosti.

UČINEK:

- Poznavanje prenovljenega in ustrežnejšega opisa zvrstnosti slovenskega jezika med učitelji in učenci.

KAZALNIKA:

- Število študij in didaktičnih gradiv o zvrstnosti slovenskega jezika.
- Število izobraževanj za učitelje.

6.2 Razmerje med knjižnimi in jezikovnimi vsebinami v osnovni in srednji šoli

Učni načrti za slovenščino predvidevajo enakomerno porazdelitev jezikovnega in književnega pouka (50 : 50). Na podlagi več raziskav in lastnih izkušenj opazamo, da v praksi ni tako. Vse višje kot gremo po vertikali OŠ – SŠ, vse višji je delež pouka književnosti. Gre za vprašanje, ki ga po pravni plati lahko ureja samo inšpekcijski nadzor oziroma je lahko zgolj predmet individualne odgovornosti posameznih učiteljev. Edini smiselni jezikovnonačrtovalni ukrep poleg zagotavljanja pravnega stanja je zato ozaveščanje učiteljev.

6.2.1 Cilj

Uveljavitev razmerja med jezikovnimi in književnimi vsebinami pri pouku slovenščine, kakor je predvideno v učnih načrtih (50 : 50), v praksi.

UKREPA:

- Sistematično seznanjanje učiteljev in ravnateljev z ugotovljenim neupoštevanjem učnih načrtov in predlogi praktičnih rešitev (ZRSS, MIZŠ, MK).
- Vzpodbujanje bolj uravnoteženega razmerja s prilagoditvijo zunanjih preverjanj znanja (RIC, ZRSS).

UČINEK:

- Postopno doseganje stanja, kakor je predvideno v učnih načrtih in zato boljši jezikovni pouk slovenščine.

KAZALNIKA:

- Število seznanjenih učiteljev in ravnateljev.
- Prilagoditve v zunanjih preverjanjih znanja in z njimi povezanih katalogih znanja.

6.3 Pouk drugega tujega jezika v osnovnih šolah

Vprašanje, ki ga usmerjevalci jezikovne politike prepoznava kot jezikovno-pravno vprašanje, v resnici pa gre za politično vprašanje, je dilema glede organizacije poučevanja drugega tujega jezika. Nerešen namreč ostaja naslednji problem, ki ga opisuje *Resolucija o Nacionalnem programu za jezikovno politiko* (ReNPJP) 2014–2018 (2013: 22; točka 2.1.6):

Načrtovanje politike tujejezikovnega izobraževanja postaja vse pomembnejši del nacionalnih jezikovnih politik v Evropski uniji. Trenutno stanje na tem področju v Republiki Sloveniji izkazuje neuskkljenost in pomanjkanje enotnih usmeritev na ravni države in posameznih regij. To se še posebej problematično odraža v obsegu izobraževanja za posamezne tuje jezike, kjer prihaja do zaskrbljujočih neravnovesij glede na kulturno-civilizacijsko in gospodarsko-politično vlogo posameznih jezikov ter možnosti za njihovo izobraževalno kontinuiteto. Odločanje o ponudbi tujih jezikov (v obveznih in izbirnih delih osnovno- in srednješolskih programov) je namreč v celoti prepuščeno šolam oziroma njihovim ravnateljem in zato pogosto podvrženo tudi zelo kratkoročnim interesom. /.../ Slovenska jezikovna politika zato predvideva, da se v Akcijskem načrtu za jezikovno izobraževanje tej problematiki posveti poseben poudarek in da se oblikuje enotna politika poučevanja tujih jezikov v okviru vzgojno-izobraževalnega sistema. Ta naj na podlagi analize stanja na področju učenja in poučevanja tujih jezikov v celotni izobraževalni vertikali vsebuje tudi izhodišča in smernice: za ustrezno uveljavitev drugega tujega jezika v osnovne in srednje šole; za zagotovitev ustrezne in s strokovnimi argumenti utemeljene razmestitve in razpršenosti učenja tujih jezikov znotraj države in znotraj posameznih regij ter za zagotavljanje ustreznega razmerja med njimi, ki bo temeljilo na upoštevanju njihove kulturno-civilizacijske in gospodarskopolitične vloge in mesta tako v širšem, to je evropskem in globalnem kontekstu, kot tudi v ožjem, to je neposredno lokalnem; motiviranje in usposabljanje ravnateljev ter svetovanje šolam in njihovim vodstvom za oblikovanje strokovno ustrezne in čim bolj stabilne ponudbe tujejezikovnega izobraževanja, ki bo smiselno umeščeno v celotno izobraževalno vertikalo tako, da bo učence spodbujalo k (sicer nujno neobvezni) kontinuiteti učenja in doseganju čim višje stopnje jezikovnih zmožnosti vsaj v dveh tujih jezikih; za vzpostavitev sistema

ugotavljanja in priznavanja v šoli in zunaj šole pridobljenega jezikovnega znanja; za uvajanje sodobnih pristopov k načrtovanju in izvajanju tujejezikovnega izobraževanja v okviru šolskih izvedbenih kurikulumov.

Na celotnem območju Republike Slovenije imamo v osnovnih šolah zagotovljeno možnost izbire učenja drugega tujega jezika kot izbirnega predmeta. Ker je kadrovsko nemogoče zagotoviti izvajanje poučevanja vseh tujih jezikov, ki bi se jih učenci želeli učiti, je odločitev o izvajanju (in ponudbi) tujih jezikov (in latinščine) odvisna (najprej) od odločitve ravnatelja, pouk katerih tujih jezikov bo šola ponudila, in (nato) od števila prijavljenih učencev. To v praksi vodi v sistem, ki je zelo nestabilen in ki ne omogoča, da bi se na ravni Republike Slovenije in na ravni regij lahko zagotavljalo ustrezna razmerja med deležem posameznih tujih jezikov (ter latinščine). Če ni kadra, ravnatelj določenega jezika ne ponudi, če kako leto za določen tuji jezik ni interesa, pa ravnatelj kader izgubi.

Po pregledu zakonodaje smo ugotovili, da ne z zakonskega ne z ustavnopravnega vidika ni nobenih zadržkov proti sprejetju ustreznih dopolnil k zakonom in pravilnikom, ki bi omogočili, da bi država zagotavljala pouk manj zastopanih tujih jezikov (in latinščine) na *izbranih* osnovnih šolah v določeni regiji. Z izvajanjem pouka teh jezikov ne glede na interes v posameznem letu bi namreč ravnatelj lažje zagotovili stalnost poučevanja tujih jezikov, ki se jih poučuje v manjši meri (npr. francoščina, ruščina, latinščina).

6.3.1 Cilj

Ureditev sistema ponudbe drugega tujega jezika na ravni države in na regionalni ravni, ki bi omogočal ustrezno razpršenost različnih tujih jezikov na državni in regionalni ravni.

UKREPA:

- Dopolnitev zakonodaje.
- Vzpostavitev registra s podatki o številu učencev po posameznem jeziku na posamezni šoli, regiji in na državni ravni.

UČINEK:

- Boljša razpršenost poučevanja posameznih drugih tujih jezikov na državni ravni.

KAZALNIKA:

- Dopolnjeni zakoni, pravilniki.
- Register.

7 Znanost, visoko šolstvo in raziskovanje

Zastopanost in prisotnost slovenskega jezika v znanosti, literaturi in umetnosti ter v javnih in formalnih govornih položajih, vključno z mediji in gledališčem, je tudi pokazatelj njegovega statusa, korpusa in znanja med jezikovnimi uporabniki.

7.1 Slovenski knjižni jezik – vloga in opredelitev

V anketi smo med jezikovnimi uporabniki najprej preverili stališča o vlogi oziroma vlogah slovenskega knjižnega jezika, nato pa jezikovne uporabnike povprašali še po njegovi opredelitvi.

S trditvijo, da ima slovenski knjižni jezik narodnoidentifikacijsko, (družbeno-kulturno) povezovalno in predstavitveno vlogo, je soglašalo kar 86 % (2882) anketirancev, 2 % (77) se

s trditvijo nista strinjala, 11 % (376) jih je bilo neopredeljenih. V pojasnjevalnih odgovorih so večinoma poudarili narodnoidentifikacijsko in predstavitevno vlogo jezika.

Z vprašanjem »Kako bi opisali slovenski knjižni jezik (kdo ga uporablja, kdaj, kje, s kakšnim namenom)?« smo želeli ugotoviti, kakšen je osebni, ponotranjeni koncept knjižnega jezika pri jezikovnih uporabnikih nasploh, v nadaljevanju pa še posebej pri učencih in dijakih, ki si vlogo jezikovnih zvrsti pri pouku slovenščine kontinuirano in načrtno uzaveščajo.

Iz odgovorov lahko povzamemo, da je po mnenju večine anketirancev slovenski knjižni jezik tista jezikovna različica, ki se jo dá dogovorno (s pravili) zapisati ter ima najvišjo stopnjo razumljivosti in s tem povezovalnosti. Zaradi splošne razumljivosti je uporabljan v javnih govornih položajih in tako prevzema vlogo osrednjega občevalnega jezika. Anketiranci ga glede na javno vlogo in potrebe najpogosteje povezujejo s pisno obliko.

Vzorec anketnih odzivov dokazuje, da besedna zveza »slovenski knjižni jezik« vsem jezikovnim uporabnikom, tako splošnim kot specializiranim, tudi jezikoslovcem (čeprav je pri slednjih kar nekaj pomislekov), dovolj jasno sporoča, kaj označuje – nudi splošno razumljivo normativno uporabo jezika, ki je pogoj za čim bolj nemoteno sporazumevanje na vseh področjih človekovega delovanja.

Na podlagi interpretacije anketnih vprašanj ugotavljamo, da ima po mnenju anketirancev slovenski knjižni jezik narodnoidentifikacijsko, (družbeno-kulturno) povezovalno vlogo in predstavitevno vlogo in kot dogovorni, konvencionalni kod uresničuje osrednjo in temeljno sporazumevalno vlogo, zlasti v formalnih in javnih govornih položajih.

7.1.1 Cilji

Uzaveščeni pomen in vloge slovenskega jezika ter samozavestni in kompetentni uporabniki različnih zvrsti in stilov slovenskega jezika.

UKREPI:

- Uvedba vzgoje o jeziku in njegovih rabah na vseh stopnjah rednega izobraževanja – aktualni učni načrti to že predvidevajo in omogočajo –, in sicer s tvorjenjem besedil v različnih stilih in zvrsteh slovenskega knjižnega jezika, ne zgolj s teoretičnimi opredelitvami, pač pa z uzaveščanjem pomembnosti in vloge izbire različnih zvrsti in stilov glede na okoliščine ubesedovanja.
- Usposabljanje učiteljev in drugih specializiranih uporabnikov o stilnih in zvrstnih izbirah, ki jih ponuja slovenski jezik.
- Obvezno jezikovno usposabljanje javnih govorcev, npr. politikov, voditeljev javnih prireditev ipd., ki s svojimi jezikovnimi izbirami vplivajo na jezikovno kulturo vseh drugih jezikovnih uporabnikov.
- Slovenskim univerzam priporočiti uvedbo obveznega predmeta strokovna in znanstvena slovenščina, in sicer na vseh študijskih programih.
- Specialistična sociolingvistična študija, ki bo tudi na osnovi v anketi zbranega gradiva v zvezi z opredelitvijo slovenskega knjižnega jezika omogočila analizo aktualne zvrstnosti in stilov slovenskega jezika.

UČINEK:

- Samozavestni in suvereni jezikovni uporabniki slovenskega jezika, ki poznajo različne zvrstne in stilne možnosti slovenščine in jih (vsaj nekatere) tudi tvorno uporabljajo.

KAZALNIKA:

- Število usposabljanj za učitelje in druge specializirane uporabnike.
- Število študijskih programov z obveznim predmetom strokovna in znanstvena slovenščina.

7.2 Visoko šolstvo in raziskovanje

Z uvajanjem internacionalizacije v slovenski visokošolski prostor je (znova) zaživela razprava o izbiri jezika/ov v slovenskem visokem šolstvu in znanosti. Gre za eno najkompleksnejših vlog slehernega jezika, ko ta z ubesedovanjem povsem novih idej, teorij in pojmov izraža človekovo napredovanje in razvoj. Zato je prav od razumevanja vloge znanstvenega oziroma strokovnega jezika in njegove postavitve/izbire na ravni univerzitetnega izobraževanja močno odvisna vitalnost slovenskega jezika sploh, in sicer na vseh družbenih področjih, na celotni šolski vertikali, v medijih, v umetnosti, v naravoslovju, tehniki ipd. in v skrajni instanci tudi v zasebnem sporazumevanju (Nečak Lük 2017).⁶

Kot ugotavlja Nečak Lük (2016: 46),⁷ se

/v/ sočasnem, globalno povezanem svetu /.../ zdi, da se jeziki z manjšim številom govorcev oziroma krajšim komunikacijskim dometom soočajo z neko novo obliko diglosije, da na določenih področjih, še posebej na področju znanosti (pa tudi pri drugih človekovih dejavnostih) nacionalni jezik izgublja funkcijo visokega jezika, ki jo postopoma nadomešča angleški jezik.

Kar kliče po ponovnem preišljanju nacionalnih jezikovnih politik, kjer bodo upoštevane potrebe in interesi govorcev in jezikovnih skupnosti na nacionalni, regionalni in lokalni ravni.

V spletni anketi smo jezikovne uporabnike najprej vprašali, »Kaj menijo o tem, da naj slovenski visokošolski učitelj nejezikovnega predmeta na slovenski javni univerzi slovenskega študenta poučuje v tujem jeziku?«. Večina, 76 % t. i. jezikovnih uporabnikov odgovarja, da se s tem *ne strinja*, in 24 %, da se s tem *strinja*. Slednji priznavajo, da gre za vprašanje s kompleksno problematiko in zato se le *delno strinjajo*, npr. *Strinjam se delno, najti je treba preišljen način /.../*. Njihove komentirane odgovore bi lahko poskupinili v: načelno zagovarjanje slovenščine, ne glede na področje delovanja (ti so v manjšini); načelno zagovarjanje internacionalizacije in globalizacije brez poudarjanja vloge jezika (ti so v manjšini); načelno zagovarjanje vloge slovenščine v visokem šolstvu in povezovanje z nujnostjo razvoja strokovne in znanstvene slovenščine; načelno zagovarjanje slovenščine, vključno s slovensko terminologijo, z opozorilom, da je treba ločeno obravnavati gostujoče tuje predavatelje in prav tako ločeno študentske izmenjave; slovenščina kot učni predmet za vse študente vsaj za eno leto kot prednostni cilj; razmišljanje o možnostih o kar najbolj optimalni izpeljavi *kako?*, da bi se npr. nekateri predmeti lahko vzporedno predavali tudi v angleščini; o posebnih programih za tuje študente, o verificiranih mednarodnih programih; zgolj vzporedno ob drugih poudarkih še poudarjanje večje vloge prevajanja in tolmačenja v visokem šolstvu in nasploh in ne glede na načelno stališče oz. opredelitev tudi pomislek o dovoljšnji usposobljenosti visokošolskih predavateljev za dovolj kakovostno oz. poglobljeno razlaganje in utemeljevanje snovi v tujem jeziku.

⁶ Navedeno misel je v komunikaciji po e-pošti 26. 10. ubesedila A. Nečak Lük.

⁷ Glej NEČAK LÜK, Albina, 2016: [Jezikovna politika in vrednotenje znanstvene odličnosti](#). ANALI PAZU HD, 2/1, 44–53.

Na vprašanje Ali vse študijske vsebine predavate v slovenščini? 58 % visokošolskih učiteljev odgovarja pritrdilno. Sicer pa smo želeli pridobiti odziv na stališče, da morajo biti vse vsebine na slovenskih univerzah prvenstveno dostopne v slovenskem jeziku in potem še v drugih jezikih. Pri odgovorih se zdi, da predavatelji oz. visokošolski učitelji ne pomislijo na neposredno povezavo med vsebino in jezikom, ki daje možnosti poimenovanja. Sicer pa bi njihove komentirane odgovore lahko poskupinili v: zaostala zakonodaja ne dovoli drugače; v tujem jeziku predavam tujim študentom; vse študijske vsebine predavam v tujem jeziku; v angleščini predavam pri izvajanju mednarodnih predmetov; v angleščini predavam erasmus predmete za erasmus študente; v angleščini predavam izbirni predmet, kjer so udeleženci tujci.

Vprašanje »Ali lahko pri študijskih vsebinah sami izbirate, ali boste predmet predavali v slovenščini ali v angleščini oz. v katerem drugem jeziku?« nakazuje določeno mero avtonomne izbire visokošolskega učitelja in določene fakultete, da glede na ustreznost vsebin in okoliščin izbira tudi jezik. 47 % anketirancev odgovarja z *da*, kar pomeni, da so ti tudi prepričani v smotrnost svoje izbire in jo znajo ustrezno zagovarjati. Kaj pa glede na vsebino? Se teži k temu, da so vse vsebine odpredavane naprej ali tudi v slovenščini in da so drugače namenske vsebine odpredavane v angleščini in drugih jezikih? V odgovorih je torej malo ali nič poudarka na razmerju vsebina (v smislu predstavne zmožnosti) : jezik (v smislu enoumnega jasnega poimenovanja te vsebine).

Vprašanje »Ali določene študijske vsebine predavate samo v angleščini oz. katerem drugem tujem jeziku?« skuša opozoriti na določene vsebine samo v angleščini. Odgovor je *da* pri 31 % anketirancev nakazuje, da so določene vsebine predavane samo v angleščini ali v drugem tujem jeziku.

Sklenemo lahko, da se visok delež visokošolskih učiteljev ne zaveda, da je za razvoj slovenske znanstvene misli pomembno, tako zaradi novih vsebin, potrebnih strokovnih oz. znanstvenih besedil in končno zaradi razvoja lastne terminologije, da se vse vsebine odpredavajo (tudi) v slovenskem jeziku.

Da bi izvedeli, kako stanje ocenjujejo študenti, smo jim zastavili vprašanje »Ali so vse vsebine pri vašem študiju dostopne v slovenščini?«. V 44 % odgovorili pritrdilno, med celotno anketirano študentsko populacijo pa jih 17 % lahko tudi dogovorno izbira, ali želijo določene vsebine poslušati v slovenščini ali angleščini.

Študente smo vprašali tudi »Ali lahko pri študijskih vsebinah sami izbirate, ali boste predmet poslušali v slovenščini ali v angleščini oz. v katerem drugem jeziku?« ter tako posredno preverili, ali imajo kašen vpliv na izbiro jezika predavanj. 83 % anketiranih odgovarja z *ne*. Vpliv študentov je (po njihovi oceni) majhen oz. gre zlasti za posamezne dogovore med učiteljem in študentom, v katerem jeziku naj bi predavanje potekalo.

Z vprašanjem »Ali je odločitev, da študenti nekatere vsebine v okviru nejezikovnih programov slovenskih univerz lahko poslušajo samo v angleščini, ustrezna?« smo skušali izzvati stališča, ki bi jasneje nakazovala, ali je težnja po izvajanju v angleščini dogovorjena s študenti ali je to le del strategije posameznih fakultet ali kateder. Na zastavljeno vprašanje zgolj 28 % študentov odgovarja z *da*.

Sicer pa bi njihove komentirane odgovore lahko poskupinili v: naj obstajata obe možnosti, študenti bi morali imeti možnost izbire; ko gre za mednarodne programe; znanje iste snovi v slovenskem in angleškem jeziku je velik plus za nadaljnji študij v tujini; če gre za tujega gostujočega predavatelja.

7.2.1 Cilj 1

Dorečena jezikovna politika (in visokošolska strategija), ki upošteva interese jezikovnih uporabnikov ter zagotavlja slovenskemu jeziku skozi zgodovino pridobljeni prestižni položaj jezika slovenskega visokega šolstva in znanosti ter mu tako omogoča polnofunkcionalni razvoj.

UKREPI:

- Slovenskim univerzam priporočiti uvedbo obveznega predmeta strokovna in znanstvena slovenščina, in sicer na vseh študijskih programih.
- Spodbujanje izdajanja visokošolskih učbenikov in znanstvenih monografij v slovenskem jeziku, tudi z načeli točkovanja znanstvene uspešnosti (npr. v habilitacijskih postopkih ter pri financiranju raziskovalnih programov in projektov) in razpisi za znanstvene monografije.
- Pravna ureditev področja učnega jezika na slovenskih univerzah, ki določa, da se v izjemnih primerih (predmet izvaja gostujoči visokošolski učitelji iz tujine, v program je vpisanih vsaj polovica tujih študentov) v tujem jeziku lahko izvajajo samo deli študijskih programov, in sicer le v primeru, da se ti programi na istem visokošolskem zavodu izvajajo tudi v slovenskem jeziku.
- Usposabljanje visokošolskih učiteljev za poučevanje v tujem jeziku v posebnih mednarodnih programih za tuje študente.

UČINKA:

- Ohranjanje slovenščine kot učnega predmeta na vseh študijskih programih visokošolskega izobraževanja bo prispevala k ohranjanju in razvijanju slovenščine kot polnofunkcionalnega jezika, predvsem z uveljavljanjem in razvijanjem terminologije posameznih strokovnih področij in razvijanjem znanstvene slovenščine kot take, kar bo omogočilo tudi rabo slovenščine v celostni izobraževalni vertikali (od osnovnošolskega izobraževanja vse do visokošolskega izobraževanja).

KAZALNIKA:

- Število študijskih programov z obveznim predmetom strokovna in znanstvena slovenščina.
- Število objavljenih raziskovalnih vsebin, od učbenikov do razprav in monografij, v slovenskem jeziku.

7.2.2 Cilj 2

Samozavestni jezikovno ozaveščeni in ustrezno jezikovno usposobljeni visokošolski učitelji, ki kot pedagoški delavci (in raziskovalci) težijo k razvijanju znanosti in svoje stroke z razvijanjem znanstvene misli in posredovanjem znanja v slovenskem jeziku.

- Kot nosilci slovenske znanstvene misli so visokošolski učitelji tudi aktivni nosilci in razvijalci aktualne slovenske terminologije področja, ki ga predavajo.

UKREPA:

- Vključevanje strokovne in znanstvene slovenščine na slovenske fakultete v obliki visokošolskega predmeta, ki bo bodoče znanstvenike in strokovnjake pripravljala na kompetentno in jezikovno kultivirano strokovno-znanstveno delovanje v slovenščini, in bo:

a) uzaveščal namen ohranjanja znanstvenih vsebin in terminologije v slovenskem jeziku;

- b) v kontekstu nastajanja strokovne terminologije predstavil, zakaj je jezik še vse kaj drugega kot zgolj sredstvo, ki ga v teku različnega sporočanja lahko nadomestiš z drugim, prevzetim, sredstvom;
- c) opozarjal na samozavedanje o rabi lastnega jezika – jezik, v katerem spoznavamo in mislimo, si zasluži tudi ustrezen izraz; jezik je vsebina, pojem, pomen in izraz hkrati;
- č) usposabljal za pisanje strokovnih in znanstvenih besedil.

– Sodelovanje visokošolskih učiteljev pri izdelavi terminoloških slovarjev.

UČINEK:

– Raba slovenskega jezika v visokem šolstvu.

KAZALNIKA:

– Predavanja, vaje in seminarji v slovenskem jeziku.

– Število objav strokovnih vsebin, od razprav do visokošolskih učbenikov in monografij, v slovenskem jeziku.

7.3 Znanost in raziskovanje

Slovenski znanstveni jezik bi moral biti izraz stopnje razvoja znanosti na Slovenskem, pokazatelj slovenskih umskih in jezikovnih zmožnosti ter s tem dokaz vrednosti in enakovrednosti znanstvene misli, izražene v slovenskem jeziku. Posebno pomembno vlogo ima razvijanje terminologije posameznih strokovnih področij, ker ta omogoča učinkovito sporazumevanje med strokovnjaki.

Stališča do strokovne terminologije v slovenskem jeziku smo raziskali tudi v okviru spletne raziskave med jezikovnimi uporabniki. Na vprašanje »Ali je razvoj terminologije (strokovnega izrazja) v slovenskem jeziku potreben?«, ki je bilo zastavljeno vsem jezikovnim uporabnikom, tako splošnim kot specializiranim, je kar 97 % jezikovnih uporabnikov odgovorilo pritrdilno.

Na vprašanje »Ali je razvoj slovenske terminologije na vašem področju delovanja potreben in smiseln?«, ki je bilo zastavljeno zgolj specializiranim uporabnikom, je 91 % vprašanih (tako v RS kot zunaj nje) odgovorilo pritrdilno. Specializirani uporabniki so ocenili poznavanje slovenske terminologije svojega raziskovalnega področja na naslednji način: 23 % anketirancev *terminologijo tudi razvija*, 66 % *jo aktivno uporablja*, 11 % *je ne pozna dobro ali je sploh ne pozna in je tudi ne uporablja*. Stališča smo preverili še z vprašanji o njihovih jezikovnih praksah: 51 % raziskovalcev piše pretežno v angleščini, 36 % pretežno v slovenščini, 12 % v drugih jezikih, 1 % pretežno v nemščini, medtem ko v zamejstvu npr. 42 % vprašanih piše razprave v slovenščini.

7.3.1 Cilji

Razvijanje in raba slovenske terminologije za posamezna strokovna področja ter posledično tvorjenje strokovnih in znanstvenih besedil v slovenskem jeziku.

UKREPI:

– Izdelava terminoloških slovarjev posameznih strok.

- Sprememba pravilnikov/točkovanj (to je zdaj v pristojnosti ARRS), po katerih bodo različni tipi strokovnih in znanstvenih objav v slovenščini enakovredni tujejezičnim objavam z isto vsebino.
 - Pri določeni objavi bi ovrednotenju vsebine lahko sledila še postavka »Prispevek k slovenski terminologiji«.
- Sprememba pravilnikov o napredovanjih v visokošolske nazive, po katerih bodo objavljeni znanstveni izsledki ovrednoteni glede na vsebino in ne glede na jezik.
- Finančna podpora slovenski znanstveni periodiki na najvišji raziskovalni ravni.
- Finančna podpora strokovnemu prevajanju izvorno tujejezičnih študijskih gradiv v slovenščino, kar bi pospešilo razvoj slovenske terminologije.

UČINEK:

- Raba in razvoj slovenske terminologije tudi kot označevalca slovenske znanstvene misli.

KAZALNIKI:

- Število znanstvenih in strokovnih objav v slovenskem jeziku.
- Število izdanih terminoloških slovarjev.
- Spremenjeni pravilniki.

8 Literarno ustvarjanje in poustvarjanje

8.1 Splošno

Spremljanje (sodobnega) slovenskega literarnega ustvarjanja in sprotno seznanjanje z njim je posredni pokazatelj zanimanja za lastni jezik. Jezik, književnost in kultura področja so področja, ki zanimajo tako živeče v Sloveniji kot tudi tujce, ki pridejo k nam na obisk; z vzpostavitvijo literarnega muzeja bi lahko vsa tri področja predstavili na enem mestu in tako tvorno pospešili njihovo medsebojno oplajanje.

Kot so pokazali rezultati ankete, večina jezikovnih uporabnikov (62 %) spremlja in pozna sodobno slovensko ustvarjanje ter se zaveda njegove pomembnosti.

Idejo o potrebi po vzpostavitvi literarnega muzeja je v spletni raziskavo podprlo 2184 anketirancev (67 %), odklonilo jo je 245 (8 %) vprašanih, 809 (25 %) pa jih ne ve, kako bi se odločili, saj *niso dovolj poučeni, kakšne bi bile prednosti literarnega muzeja*, ali pa ne zaupajo v to, da bi bil ta muzej res dovolj zanimiv za različne obiskovalce. Na konkretni predlog o umestitvi literarnega muzeja v turistično ponudbo se je pritrdilno odzvalo 99% vprašanih. Da je toliko ljudi pritrdilo predlogu, sledi iz poznavanja tradicije domačih in tujih razmer, saj morajo biti muzeji izvori promocije za čim več uporabnikov.

Čeprav tuje raziskave kažejo porast uporabe elektronskih knjig, je anketa pokazala, da večina anketirancev (kar 92 %) posega po tiskanih knjigah. Eden od razlogov za še vedno razmeroma nizek odstotek prebiranja knjig po elektronskem mediju je gotovo tudi premajhna dostopnost elektronskih knjig v slovenščini.

8.1.1 Cilj 1

Pridobitev ustreznih strokovnih in idejnih podlag za ustanovitev slovenskega literarnega muzeja.

UKREPI:

- Študija o prednostih in pomanjkljivostih slovenskega literarnega muzeja.
- Priprava načrta izvedbe, vključno z določitvijo lokacije, načrta objekta, načrta ureditve prostorov, finančnega načrta, umestitve v turistično ponudbo kot del kulturnega turizma ipd.

UČINEK:

- Promocija slovenske kulture, literature in umetnosti v okviru gospodarske dejavnosti.

KAZALNIKA:

- Opravljena študija.
- Pripravljen načrt.

8.1.2 Cilj 2

Povečana produkcija e-knjig v slovenskem jeziku.

UKREPI:

- Ustrezne finančne spodbude in spodbujanje izdaj v obliki e-knjig.
- Vključevanje e-knjig v ponudbo knjižnic.
- Promocija e-knjig.

UČINKA:

- Povečano spremljanje umetnostnih besedil, seznanjenost s (sodobno) literaturo, razvita bralna zmožnost, širjenje splošnega znanja in razgledanosti pa tudi siceršnje jezikovne zmožnosti jezikovnih uporabnikov.
- Promocija sodobne literature in umetnosti v slovenskem jeziku.

KAZALNIKA:

- Število novih e-knjig v slovenskem jeziku.
- Izposoja e-knjig v splošnih knjižnicah.

8.2 Literarno poustvarjanje

Prevajalsko področje je podrejeno tržnim zahtevam, posledice aktualnega stanja pa so prekarno delo, dumpinške cene, zmanjševanje stroškov, krčenje programov ... in zato neustrezni prevodi. Rezultati ankete kažejo, da s sedanjim stanjem ni zadovoljen nihče, ne prevajalci ne bralci.

8.2.1 Cilj 1

Povečanje števila kakovostnih prevodnih del v slovenski jezik in iz njega.

UKREP:

- Povečanje (in ne nenehno krčenje) sredstev za subvencije, prevajalske štipendije in knjižnično nadomestilo.

UČINKA:

- Kakovostna prevodna dela.
- Promocija (slovenske) kulture, literature in umetnosti doma in v svetu.

KAZALNIKA:

- Število kakovostnih prevodnih del iz svetovne literature v slovenskem jeziku.
- Povečano število kakovostnih prevodnih del iz slovenskega jezika v druge jezike.

8.2.2 Cilj 2⁸

Urediti status prevajalcev in drugih jezikovnih delavcev ter ustrezno ovrednotiti njihovo delo oziroma storitve.

UKREPA:

- Ustrezna regulacija prevajalskega poklica (in drugih jezikovnih poklicev), da bodo prevajalske tarife v večji meri standardizirane in v manjši meri podvržene dumpingu (državni resorji bi morali biti pri tem zgled dobrih praks).
- Ustrezna ureditev in zaščita avtorskih pravic.

UČINEK:

- Nadzorovano in regulirano finančno in vsebinsko vrednotenje opravljenega dela ter posredna ureditev socioekonomskega statusa jezikovnih delavcev pomeni večjo kohezijo v družbi, zadovoljne posameznike ter kakovostnejše prevode.

KAZALNIK:

- Sprejeti ustrezni pravno zavezujoči dokumenti, ki urejajo finančno in vsebinsko vrednotenje storitev in stvaritev jezikovnih poklicev .

⁸ Zastavljeni cilj ne sodi neposredno na področje jezikovne politike, vendar smo ga vključili, ker vpliva na kakovost prevodov ter posledično sooblikuje jezikovne potrebe in znanja uporabnikov.

II OPIS PO IZPOSTAVLJENIH PODROČJIH

1. Drugi jeziki v Republiki Sloveniji

1.1 Italijanski in madžarski jezik

Italijanska in madžarska narodna skupnost v Republiki Sloveniji sta t. i. zgodovinski narodni skupnosti, ki sta se bolj ali manj ohranili na strnjenem poselitvenem ozemlju skozi daljše zgodovinsko obdobje. Celovita pravna ureditev zaščite italijanske in madžarske narodne skupnosti je urejena z Ustavo RS v členih 5., 11., 61., 62., 64. Njun položaj in način uresničevanja pravic so urejeni še v področnih zakonih, v drugih predpisih, odlokih in statutih občin na narodno mešanih območjih, v drugih pravnih aktih, v meddržavnih pogodbah ali sporazumih ter v mednarodnih konvencijah, ki jih je ratificirala Republika Slovenija. Kljub dobri normativni ureditvi italijanska in madžarska narodna skupnost opozarjata, da je moč zaslediti razkorake med določbami Ustave Republike Slovenije, ratificiranih mednarodnih aktov o javni rabi italijanskega in madžarskega jezika na narodno mešanih območjih občin ter njihovim uresničevanjem v praksi.⁹ S tega vidika bi bilo treba kontinuirano spremljati stališča prebivalcev narodno mešanega območja o položaju in rabi italijanskega in madžarskega jezika na narodno mešanih območjih.

Problematiko uresničevanja dvojezičnosti je obravnavala tudi Komisija Državnega zbora za narodni skupnosti na 11. seji 25. 3. 2014 ter pozvala vlado, da v sodelovanju z obema narodnima skupnostma sprejme načrt ukrepov za dosledno sistemsko uresničevanje jezikovne zakonodaje v vsakodnevni praksi. Vlada Republike Slovenije je sprejela Načrt ukrepov Vlade Republike Slovenije za izvajanje predpisov na področju dvojezičnosti 2015-2018, številka: 61400-2/2015/5, 23. 7. 2015, ki dokaj celostno obravnava zaznane težave, povezane z uresničevanjem dvojezičnosti na narodno mešanem območju v Slovenski Istri in v Prekmurju.

Poleg tega se Ministrstvo za kulturo ukvarja z jezikovno politiko, v ospredju katere je sicer slovenski jezik, vendar se ob tem ves čas dotika tudi dvojezičnosti in njenega uresničevanja na narodno mešanih območjih Republike Slovenije. Temeljni strateški dokument in okvir za to področje je Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018, ki jo je sprejel Državni zbor julija 2013. Na podlagi Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018 sta delovni skupini zunanjih strokovnjakov v sodelovanju z Ministrstvom za kulturo pripravili osnutka izvedbenih dokumentov na jezikovno-političnem področju, ki konkretizirata cilje in ukrepe iz resolucije ter jih časovno umeščata. To sta Akcijski načrt za jezikovno izobraževanje in Akcijski načrt za jezikovno opremljenost, ki ju je Vlada Republike Slovenije 13. novembra 2015 po obsežnem in temeljitim medresorskem usklajevanju sprejela.

Razvidno je, da je bilo v zadnjem obdobju v povezavi z rabo italijanskega in madžarskega jezika na narodno mešanem območju sprejeto kar nekaj ukrepov, ki ji je treba tudi realizirati.

⁹ Četudi Varuh človekovih pravic v RS ni prejel pobud, ki bi govorile o neposredni kršitvi katere izmed posebnih pravic, ki so obema narodnima skupnostnima in njihovim pripadnikom v Republiki Sloveniji zajamčene z ustavo in zakoni. In ravno tako na Ministrstvu za javno upravo ugotavljajo, da na upravnih enotah posebnih težav z vidika poslovanja v zvezi z uresničevanjem dvojezičnosti ne zaznavajo in tudi ne zaznavajo kršitev pravic strank do dvojezičnega poslovanja, saj v zadnjih letih upravne enote niso prejele nobene pritožbe v zvezi z dvojezičnim poslovanjem. Podobno tudi Inšpektorat za javni sektor ni prejel pobud ali prijav za nadzor poslovanja organov na dvojezičnem območju, niti kršitev jezikovnih pravil ni ugotovil pri siceršnjih upravnih nadzorih (Načrt ukrepov Vlade Republike Slovenije za izvajanje predpisov na področju dvojezičnosti 2015–2018, številka: 61400-2/2015/5, 23. 7. 2015).

Ob upoštevanju tega se zdi smiselno kontinuirano izvajanje že predlaganih ukrepov, zlasti pa strokovno spremljanje uresničevanja sprejetih ukrepov.

1.1.1 Raba italijanskega jezika v Republiki Sloveniji

1.1.1.1 Cilj 1

Pregled stanja.

UKREP 1:

- Študija o potrebah in možnostih vključevanja učenja italijanskega jezika v izobraževalni sistem (osnovna in srednja šola) zunaj narodno mešanega območja.¹⁰

UČINEK 1:

- Potencialna širitev možnosti (fakultativnega) učenja italijanskega jezika izven narodno mešanega območja, v skladu z ugotovitvami študije.

KAZALNIK 1:

- Strokovna študija.

UKREP 2:

- Študija o pomenu in učinkovitosti dodatka za dvojezičnost na narodno mešanem območju v Slovenski Istri.

UČINEK 2:

- Študija bi pokazala prednosti in pomanjkljivost obstoječega dodatka za dvojezičnost in s tem omogočila izvedbo izboljšav.

KAZALNIK 2:

- Strokovna študija.

UKREP 3:

- Raziskava (vsakih pet let) o vitalnosti italijanskega jezika, ki je (poleg slovenskega jezika) uradni jezik na narodno mešanem območju v Slovenski Istri.

¹⁰ Po dostopnih statističnih podatkih (popis 2002) približno 16-19% pripadnikov madžarske in italijanske narodne skupnosti živi zunaj narodno mešanega območja. Zakon o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja (Ur. l. RS, št. 35/01) v 9. členu (pouk jezika narodnosti zunaj narodno mešanega območja) navaja »Dijakom in vajencem, ki končajo osnovno šolo v jeziku narodnosti oziroma dvojezično osnovno šolo in se vključijo v poklicne šole, srednje tehniške oziroma srednje strokovne šole ali gimnazije zunaj narodno mešanega območja, morajo te šole same ali skupaj z drugimi omogočiti pouk jezika narodnosti kot fakultativnega predmeta. Pouk jezika narodnosti se organizira, če se zanj odloči najmanj 5 dijakov oziroma vajencev, in je za dijake in vajence brezplačen. Skupina dijakov oziroma vajencev se lahko oblikuje tudi izmed dijakov oziroma vajencev, ki se izobražujejo po različnih izobraževalnih programih v različnih šolah v istem kraju.« Glede na precejšen delež pripadnikov obeh manjšin, ki živijo zunaj narodno mešanega območja in na zakonsko možnost, ki jo imajo glede učenja madžarščine in italijanščine zunaj narodno mešanega območja, bi veljalo preveriti ali med pripadniki manjšine obstaja potreba po učenju jezika narodne skupnosti.

UČINEK 3:

- Poglobljeno razumevanje aktualnega položaja italijanskega jezika na narodno mešanem območju, kot na primer: poučevanje jezika manjšine, dostop do različnih storitev v jeziku manjšine in jezikovne prakse doma in zunaj doma.

KAZALNIK 3:

- Publikacija z izsledki empirične raziskave.

UKREP 4:

- Evalvacija izvajanja programov (akcijskih načrtov) jezikovne politike, ki zadevajo italijansko narodno skupnost, s strani skupine strokovnjakov.

UČINEK 4:

- Strokoven pregled uresničitve sprejetih ukrepov, ki bo podal bolj relevanten uvid opravljenega dela v primerjavi s skupkom poročil posameznih resorjev, ki so zadolženi za izvedbo ukrepov.

KAZALNIK 4:

- Elevacijska študija.

1.1.1.2 Cilj 2

Krepitev jezikovnih kompetenc govorcev.

UKREP:

- Organizacija jezikovnih usposabljanj za javne uslužbence in funkcionarje na narodno mešanem območju v Slovenski Istri z namenom krepitev jezikovnih zmožnosti v italijanščini.

UČINEK:

- Izboljšanje jezikovnih zmožnosti javnih uslužbencev, kar pogojuje oziroma vpliva na dejansko rabo jezika na delovnem mestu.

KAZALNIKA:

- Število udeležencev na izobraževanjih.
- Število izvedenih usposabljanj.

1.1.1.3 Cilj 3

Zagotavljanje ustreznih usposobljenih kadrov v javnem sektorju

UKREP:

- Usposabljanja, seminarji za javne uslužbence na narodno mešanem območju v slovenski Istri o doslednem izvajanju zakonov, ki se navezujejo na uresničevanje dvojezičnosti.

UČINEK:

- Ustrezno usposobljeni in informirani javni uslužbenci lahko prispevajo k doslednem uresničevanju zakonodaje.

KAZALNIKA:

- Število udeležencev usposabljanj.
- Število usposabljanj.

1.1.1.4 Cilj 4

Promocija večjezičnosti.

UKREP 1:

- Izdelava navodil za izvajanje dvojezičnega poslovanja javne uprave in javnih služb s primeri dobrih praks (navodila za poslovanje s strankami in navodila za interno poslovanje).

UČINEK 1:

- Ustrezno informirani javni uslužbenci lahko prispevajo k bolj doslednem uresničevanju dvojezičnega poslovanja.

KAZALNIK 1:

- Navodila (priročnik) za izvajanje dvojezičnega poslovanja.

UKREP 2:

- Promocija učenja italijanskega jezika zunaj narodno mešanega območja.

UČINEK 2:

- Informiranje prebivalcev o pomenu ohranjanja maternega jezika ter o pomenu znanja manjšinskih jezikov, tudi v smislu večjih možnosti za pridobitev zaposlitve na narodno mešanem območju in študija v Italiji.

KAZALNIKA 2:

- Promocijsko gradivo.
- Število izvedenih predavanj za starše, za ravnatelje itd.

UKREP 3:

- Uresničevanje vidne dvojezičnosti na narodno mešanem območju, kjer živi italijanska narodna skupnost.

UČINEK 3:

- Utrjevanje etnične identifikacije pripadnikov italijanske skupnosti in ozaveščanje prebivalstva, da gre za narodno mešano območje.

KAZALNIK 3:

- Število novih dvojezičnih oznak.

1.1.2 Raba madžarskega jezika v Republiki Sloveniji

1.1.2.1 Cilj 1

Pregled stanja.

UKREP 1:

- Izvedba študije o potrebah in možnostih vključevanja učenja madžarskega jezika v izobraževalni sistem (osnovna in srednja šola) zunaj narodno mešanega območja.¹¹

UČINEK 1:

- Potencialna širitev možnosti (fakultativnega) učenja madžarskega jezika izven narodno mešanega območja v skladu z ugotovitvami študije.

KAZALNIK 1:

- Strokovna študija.

UKREP 2:

- Študija o pomenu in učinkovitosti dodatka za dvojezičnost na narodno mešanem območju v Prekmurju.

UČINEK 2:

- Študija bi pokazala prednosti in pomanjkljivost obstoječega dodatka za dvojezičnost in s tem omogočila izvedbo izboljšav.

KAZALNIK 2:

- Strokovna študija.

UKREP 3:

- Raziskava (vsakih pet let) o vitalnosti madžarskega jezika, ki je (poleg slovenskega jezika) uradni jezik na narodno mešanem območju v Prekmurju.

UČINEK 3:

- Poglobljeno razumevanje aktualnega položaja madžarskega jezika na narodno mešanem območju, kot na primer: poučevanje jezika manjšine, dostop do različnih storitev v jeziku manjšine in jezikovne prakse doma in zunaj doma.

¹¹ Po dostopnih statističnih podatkih (popis 2002) približno 16-19% pripadnikov madžarske narodne skupnosti živi zunaj narodno mešanega območja. Zakon o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja (Ur. l. RS, št. 35/01) v 9. členu (pouk jezika narodnosti zunaj narodno mešanega območja) navaja »Dijakom in vajencem, ki končajo osnovno šolo v jeziku narodnosti oziroma dvojezično osnovno šolo in se vključijo v poklicne šole, srednje tehniške oziroma srednje strokovne šole ali gimnazije zunaj narodno mešanega območja, morajo te šole same ali skupaj z drugimi omogočiti pouk jezika narodnosti kot fakultativnega predmeta. Pouk jezika narodnosti se organizira, če se zanj odloči najmanj 5 dijakov oziroma vajencev, in je za dijake in vajence brezplačen. Skupina dijakov oziroma vajencev se lahko oblikuje tudi izmed dijakov oziroma vajencev, ki se izobražujejo po različnih izobraževalnih programih v različnih šolah v istem kraju.« Glede na precejšen delež pripadnikov obeh manjšin, ki živijo zunaj narodno mešanega območja in na zakonsko možnost, ki jo imajo glede učenja madžarščine zunaj narodno mešanega območja, bi veljalo preveriti, ali med pripadniki manjšine obstaja potreba po učenju jezika narodne skupnosti.

KAZALNIK 3:

- Publikacija z izsledki empirične raziskave.

UKREP 4:

- Evalvacija izvajanja programov (akcijskih načrtov) jezikovne politike, ki zadevajo madžarsko narodno skupnost, s strani skupine strokovnjakov.

UČINEK 4:

- Strokoven pregled uresničitve sprejetih ukrepov, ki bo podal bolj relevanten uvid opravljenega dela v primerjavi s skupkom poročil posameznih resorjev, ki so zadolženi za izvedbo ukrepov.

KAZALNIK 4:

- Elevacijska študija.

1.1.2.2 Cilj 2

Krepitev jezikovnih kompetenc govorcev

UKREP:

- Organizacija jezikovnih usposabljanj za javne uslužbence in funkcionarje na narodno mešanem območju v Prekmurju z namenom krepitve jezikovnih zmožnosti v madžarščini.¹²

UČINEK:

- Izboljšanje jezikovnih zmožnosti javnih uslužbencev, kar pogojuje oziroma vpliva na dejansko rabo jezika na delovnem mestu.

KAZALNIK:

- Število udeležencev na izobraževanjih.

1.1.2.3 Cilj 3

Zagotavljanje ustreznosti usposobljenih kadrov v javnem sektorju.

UKREP:

- Usposabljanja, seminarji za javne uslužbence na narodno mešanem območju v Prekmurju o doslednem izvajanju zakonov, ki se navezujejo na uresničevanje dvojezičnosti.

UČINEK:

- Ustreznost usposobljeni in informirani javni uslužbenci lahko prispevajo k doslednem uresničevanju zakonodaje.

KAZALNIKI:

- Število udeležencev izobraževanja.

¹² V [Poročilu o izvedbi načrta ukrepov Vlade republike Slovenije za izvajanje Predpisov na področju dvojezičnosti 2015–2018](#) za leto 2016 je navedeno nekaj primerov usposabljanj zaposlenih v javnih službah, ki so se že uresničila, nekaj tečajev in usposabljanj (policija, vzgoja in izobraževanje) pa naj bi se izvedlo v bližnji prihodnosti. Kljub temu se zdi ta ukrep smiselno navesti.

- Število izdanih potrdil o opravljenem tečaju.
- Število izobraževanj.

1.1.2.4 Cilj 4

Promocija večjezičnosti.

UKREP 1:

- Izdelava navodil za izvajanje dvojezičnega poslovanja javne uprave in javnih služb s primeri dobrih praks (navodila za poslovanje s strankami in navodila za interno poslovanje).

UČINEK 1:

- Ustrezno informirani javni uslužbenci lahko prispevajo k bolj doslednem uresničevanju dvojezičnega poslovanja.

KAZALNIK 1:

- Navodila (priročnik) za izvajanje dvojezičnega poslovanja.

UKREP 2:

- Promocija učenja madžarskega jezika zunaj narodno mešanega območja.

UČINEK 2:

- Informiranje prebivalcev o pomenu ohranjanja maternega jezika ter o pomenu znanja manjšinskih jezikov, tudi v smislu večjih možnosti za pridobitev zaposlitve na narodno mešanem območju in študija na Madžarskem.

KAZALNIKA 2:

- Promocijsko gradivo.
- Število izvedenih predavanj za starše, za ravnatelje itd.

UKREP 3:

- Uresničevanje vidne dvojezičnosti na narodno mešanem območju, kjer živi madžarska narodna skupnost.

UČINEK 3:

- Utrjevanje etnične identifikacije pripadnikov madžarske skupnosti in ozaveščanje prebivalstva, da gre za narodno mešano območje.

KAZALNIK 3:

- Število novih dvojezičnih oznak.

1.2 Romski jezik

Na podlagi Zakona o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (2007) država spodbuja ohranjanje in razvoj romskega jezika ter kulturno, informativno in založniško dejavnost romske skupnosti. V tem okviru in na podlagi Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018 akcijski načrt za jezikovno izobraževanje predvideva dva

ukrepa: spodbujanje produkcije leposlovne (zlasti mladinske) literature v romskem jeziku in promocijo izvajanja izbirnega predmeta »Romska kultura«. Nacionalni program ukrepov za Rome 2017–2021 pa med strateškimi cilji predvideva spodbujanje ohranjanja in razvoja kulturne, informativne in založniške dejavnosti romske skupnosti ter prizadevanje za ohranjanje in razvoj (različnih oblik) romskega jezika kot manjšinskega jezika. Ti cilji so z vidika ohranjanja in razvoja romskega jezika pomembni in bi kazalo nadaljevati z izvajanjem že predlaganih ukrepov, treba pa je dodati še nekaj drugih ukrepov ter uvesti strokovno spremljanje uresničevanja sprejetih ukrepov in evalvacijo rezultatov/učinkov.

Romi v Sloveniji se poleg problemov z rabo in ohranjanjem romskega jezika srečujejo tudi s problemi v zvezi z (ne)znanjem slovenskega jezika, zato bi jezikovna politika v odnosu do romske skupnosti morala nasloviti tudi to področje. Neznanje slovenskega jezika je eden od dejavnikov, ki ovirajo integracijo romske skupnosti v širšo družbo na praktično vseh področjih, posebej pa se to kaže na področju izobraževanja. Velik delež romskih otrok (predvsem v JV) ob vstopu v šolo zelo slabo ali pa sploh ne obvlada slovenskega jezika, kar ima številne negativne posledice. Romski otroci bi ob vstopu v šolo vsaj v začetku potrebovali dodaten pouk slovenščine in to v obliki pouka slovenščine kot drugega/tujega jezika. Iz tega izhaja tudi potreba po usposabljanju učiteljev za poučevanje slovenščine kot drugega/tujega jezika, pa tudi potreba po usposabljanju vseh učiteljev (ne le učiteljev slovenščine) za poučevanje otrok, ki jim slovenščina ni prvi jezik. Dobrodošla bi bila tudi dvojezična učna gradiva.

1.2.1 Raba romskega jezika v Republiki Sloveniji

1.2.1.1 Cilj 1

Pregled stanja.

UKREP:

- Oblikovanje strokovne skupine za izdelavo stališča do standardizacije romskega jezika.

UČINEK:

- Potrebna je odločitev o eni ali o več standardizacijah romskega jezika, kar je pogoj za poučevanje romščine v vzgojno-izobraževalnem sistemu.

KAZALNIK:

- Znanstvena študija/mnenje.

1.2.1.2 Cilj 2

Krepitev jezikovnih kompetenc Romov v romskem jeziku.

UKREP 1:

- Spodbujanje produkcije leposlovne (zlasti mladinske) literature v romskem jeziku.

UČINEK 1:

- Povečanje števila in kakovosti leposlovnih del, s katerimi se posredno lahko spodbuja izboljševanje bralne pismenosti Romov, zlasti romskih otrok.

KAZALNIK 1:

- Število novih publikacij.

UKREP 2:

- Spodbujanje produkcije dvojezičnih učbenikov in drugih učnih gradiv v romskem jeziku in slovenskem jeziku.

UČINEK 2:

- Učitelji bi romskim učencem lažje razložili snov s pomočjo dvojezičnih gradiv in romski učenci bi snov lažje razumeli, če bi bila predstavljena tudi v romskem jeziku.

KAZALNIK 2:

- Število novih dvojezičnih učbenikov ali drugih učnih gradiv v romskem in slovenskem jeziku.

UKREP 3:

- Spodbujanje ohranjanja in učenja romskega jezika.

UČINEK 3:

- Povečanje števila oseb, ki znajo govoriti in pisati v romskem jeziku. Ohranjanje romskega jezika.

KAZALNIKA 3:

- Število izvedenih tečajev romskega jezika.
- Število oseb, ki so se udeležile tečajev romskega jezika.

1.2.1.3 Cilj 3

Spodbujanje produkcije medijskih vsebin v romskem jeziku.

UKREP:

- Usposabljanje Romov za novinarski poklic.

UČINEK:

- Povečanje števila romskih novinarjev, ki bi pripravljali različne medijske vsebine v romskem jeziku.

KAZALNIKI:

- Število izvedenih usposabljanj.
- Število Romov, ki so se udeležili usposabljanj za novinarski poklic.
- Število Romov, ki so se zaposlili kot novinarji.

1.2.1.4 Cilj 4

Promocija romskega jezika.

UKREP 1:

- Promocija izvajanja izbirnega predmeta »Romska kultura«.

UČINEK 1:

- Povečan interes šol za izvajanje izbirnega predmeta »Romska kultura«. Preko predmeta »Romska kultura« se promovira tudi romski jezik, ki lahko na ta način pridobi ugled med romskimi (in tudi ostalimi) otroki.

KAZALNIKA 1:

- Število šol, na katerih se izvaja izbirni predmet Romska kultura.
- Število učencev, ki je izbralo izbirni predmet Romska kultura.

UKREP 2:

- Osveščanje romskih staršev o pomenu znanja in ohranjanja maternega jezika.

UČINEK 2:

- Povečan interes romskih staršev za učenje in ohranjanje romskega jezika.

KAZALNIKA 2:

- Število izvedenih predavanj, delavnic, akcij za osveščanje romskih staršev o pomenu znanja in ohranjanja maternega jezika.
- Število romskih staršev, ki se udeležijo predavanj, delavnic.

1.2.1.5 Cilj 5

Krepitev jezikovnih kompetenc Romov v slovenskem jeziku.

UKREP:

- Uvedba (dodatnega) pouka slovenščine kot drugega jezika za romske učence v osnovnih šolah.

UČINEK:

- Hitrejše in lažje osvajanje znanja slovenskega jezika med romskimi otroki.

KAZALNIKA:

- Število šol, ki so uvedle (dodatni) pouk slovenščine kot drugega jezika za romske učence.
- Število romskih učencev, ki so se udeležili pouka slovenščine kot drugega jezika.

1.2.1.6 Cilj 6

Zagotovitev ustrezno usposobljenega strokovnega kadra za poučevanje romskih učencev

UKREP 1:

- Izvedba usposabljanj učiteljev za poučevanje slovenščine kot drugega jezika.

UČINEK 1:

- Več usposobljenih učiteljev za poučevanje slovenščine kot drugega jezika, ki bi znali romskim otrokom približati slovenščino hitreje in na primernejši način kot je to mogoče v okviru običajnega/rednega pouka slovenščine.

KAZALNIK 1:

- Število učiteljev, ki so se udeležili usposabljanja za poučevanje slovenščine kot drugega jezika.

UKREP 2:

- Izvedba usposabljanj učiteljev za poučevanje otrok, ki jim slovenščina ni prvi/materni jezik.

UČINEK 2:

- Več usposobljenih učiteljev za poučevanje otrok, ki jim slovenščina ni prvi/materni jezik. Na ta način bi učitelji romskim učencem omogočili lažje spremljanje pouka in razumevanje snovi pri vseh predmetih, tudi ko učenci še ne obvladajo slovenskega jezika v zadostni meri.

KAZALNIK 2:

- Število učiteljev, ki so se udeležili usposabljanja za poučevanje otrok, ki jim slovenščina ni prvi/materni jezik.

1.3 Slovenski znakovni jezik

Čeprav so poleg slovenščine kot uradni jeziki v Ustavi Republike Slovenije (Ur. l. RS 33/1991; Ur. l. RS 47/2013) navedeni tudi nekateri drugi avtohtoni jeziki (italijanščina in madžarščina), slovenski znakovni jezik (SZJ) v tem krovnem dokumentu ni omenjen. Status SZJ kot uradnega jezika v Republiki Sloveniji (RS) izhaja iz ustavnih določb o enakosti oziroma antidiskriminaciji in se konkretizira z dvema specialističnima zakonoma – z Zakonom o uporabi slovenskega znakovnega jezika (ZUSZJ; Ur. l. RS 96/2002), ki uporabnikom SZJ priznava status jezikovne manjšine, in z Zakonom o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI; Ur. l. RS 94/2010), ki gluhim priznava status invalida.

Kljub ustrezni zakonski podlagi uporabniki SZJ niso v enaki meri deležni izobraževanja (od vrtca do visokega šolstva, vključno z izobraževanji v obliki tečajev, poklicnih kvalifikacij itd.), v katerem bi svoj jezik spoznavali na podoben način, kot državljani Slovenije spoznajo slovenščino oziroma italijanščino in madžarščino na dvojezičnih območjih. Pomanjkljivi finančni in človeški viri, namenjeni raziskovanju SZJ, se odražajo na nezadostnem jezikovnem znanju in omejenih sporazumevalnih kompetencah njegovih uporabnikov, predvsem gluhih, ter usodno vplivajo tako na njihov osebni in intelektualni razvoj, na njihovo socialno vključenost in socialni status, kot tudi na identiteto in odnos, ki ga gojijo do svojega jezika kot nosilca identitete. Jezikoslovna stroka in pedagoški/strokovni delavci v Sloveniji poudarjajo, da se gluhi in naglušni najlažje osebno razvijajo in najbolj celostno integrirajo v (slišече) okolje, če kot prvi (= materni) jezik usvojijo znakovni jezik. V tem primeru se govornega jezika kasneje zlahka učijo kot drugega (= tujega) jezika. Čeprav tudi pri nas obstajajo težnje po bolj uravnoteženem dvojezičnem modelu, je trenutno obravnava gluhih in naglušnih znotraj slovenskega šolskega sistema naravnana k temu, da bi gluhi prvenstveno lahko funkcionirali in komunicirali v okolju, ki je okolje govornega jezika.

Ugotavljamo, da so anketirani pričakovano izpostavili problem izobraževanja in se večinsko zavzemajo za slovenski znakovni jezik kot učni jezik ter za povečanje pomembnosti in števila ur slovenskega jezika kot učnega predmeta na urniku v osnovni in srednji šoli. Potrjena je bila hipoteza, da anketirani nimajo dovolj jeziko(slo)vne uvida in znanja, da bi lahko izrazili konkretne potrebe in predlagali rešitve na področju raziskovanja slovenskega znakovnega

jezika. Imajo pa zelo jasen občutek, da jezik ni zadovoljivo raziskan. Še več, njihov občutek nepopolnega obvladanja slovenskega znakovnega jezika morda izhaja iz dejstva, da svojega nezavednega jezikovnega znanja nikoli niso mogli analitično spoznati in ozavestiti. Kvalitete storitve tolmačenja ni izpostavil nihče, čeprav je po izkušnjah raziskovalcev to pogosta tema pogovorov med uporabniki storitve. Morda je razlog v tem, da ni nobeno vprašanje po tem spraševalo neposredno.

Kot lahko razberemo iz rezultatov ankete in interpretacije rezultatov s strani strokovnjakov, obstaja želja in potreba sistemsko omogočiti in spodbujati raziskovanje, usvajanje, učenje in poučevanje SZJ.

1.3.1 Cilj

Prek novih/prenovljenih izobraževalnih programov in gradiv omogočiti usvajanje, učenje in poučevanje SZJ od najzgodnejših vrtčevskih let do tretjega življenjskega obdobja znotraj različnih oblik formalnega in neformalnega izobraževanja ter s tem doseči končni cilj: dvig jezikovne zmožnosti uporabnikov SZJ.

UKREPI 1:

- Novi izobraževalni programi SZJ.
 - Da bi dosegli končni cilj (dvig jezikovne zmožnosti uporabnikov SZJ), je treba SZJ umestiti v vzgojno-izobraževalne ustanove po celotni vertikali. To pomeni, da je treba oblikovati nove kurikulume za vrtce in nove učne načrte za SZJ kot šolski predmet.
- Uvedba dvojezičnega modela vzgoje za gluhe otroke v kurikulum za vrtce in v predmetnik za osnovne/srednje šole, kjer je vključen gluhi otrok.
- Gluhi otroci so upravičeni do novega strokovnega delavca, ki bo vzgojitelj/učitelj za slovenski znakovni jezik in ki prisoten v celotnem obsegu ur programa.

UČINEK 1:

- Dvig jezikovne zmožnosti uporabnikov SZJ ter posledično njihova večja aktivna vključenost v družbo.

KAZALNIKI 1:

- SZJ kot tuj jezik umeščen v program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo v predšolskem obdobju (redni vrtec, kjer je vključen gluhi otrok) ter v kurikulum za vrtce v prilagojenem programu za predšolske otroke (vrtec za gluhe in naglušne).
- SZJ kot obvezni izbirni predmet oziroma drugi tuj jezik umeščen v program osnovne šole s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo (redna OŠ, kjer je vključen gluhi otrok) ter v prilagojen program osnovne šole z enakovrednim izobrazbenim standardom za gluhe in naglušne otroke.
- SZJ kot izbirni predmet oziroma drugi tuj jezik umeščen v nižje in srednje poklicno, gimnazijsko in poklicno-tehniško izobraževanje.
- SZJ kot izbirni predmet oziroma drugi tuj jezik umeščen v nižje in srednje poklicno, gimnazijsko in poklicno-tehniško izobraževanje.

UKREP 2:

- Nova didaktična gradiva za učenje/poučevanje SZJ.

► Da bi omogočili izvajanje novih učnih načrtov v formalnem in neformalnem izobraževanju (tj. dosegli ukrep 1), je treba pripraviti didaktična gradiva za učenje/poučevanje SZJ, ki bodo sliščim in gluhim, ki so uporabniki SZJ in hkrati govorce slovenščine s posebnimi potrebami (pa tudi jezikovni skupnosti SZJ v splošnem), dostopna iz naslednjih vidikov:

- glede na metajezik gradiv (SZJ);
- glede vsebine (slovnica, primerna za nejezikoslovce oziroma za splošno javnost vseh starostnih skupin – od učencev v šoli do odraslih in starejših članov društev gluhih in naglušnih po vsej Sloveniji);
- glede načina poučevanja – SZJ kot prvi/materni oziroma drugi/tuji jezik v šolskem sistemu in izven njega (jezikovni tečaji, večerna izobraževanja, poklicne kvalifikacije);
- glede kretalno-vidnega sporazumevalnega kanala (video); in glede zgledov in vaj iz vsakdanje rabe.

UČINEK 2:

- Zagotavljanje kvalitetnega, bolj uspešnega in tekočega poučevanja/učenja SZJ.

KAZALNIKA 2:

- Zasnova, priprava in izdaja/objava gradiv za učenje/poučevanje SZJ na ravni od B2 do C2, namenjenih gluhim in sliščim uporabnikom SZJ, ki so SZJ usvojili kot materni jezik.
- Zasnova, priprava in izdaja/objava gradiv za učenje/poučevanje SZJ na ravni A1 do B1, namenjenih gluhim in sliščim uporabnikom SZJ, ki se SZJ učijo kot tuj jezik.

UKREP 3:

- Raziskovanje SZJ z namenom priprave didaktičnih gradiv.
 - Da bi nova didaktična gradiva lahko kvalitetno pripravili (tj. dosegli ukrep 3), je nujno SZJ raziskati do take mere, da bodo opisane in razložene vsaj osnove njegove slovnice, in sicer tako na znanstven kot tudi na poljuden način.

UČINEK 3:

- Jezikoslovno ozaveščanje jezikovne skupnosti kretalcev pripomore k postopnemu izkoreninjanju predsodkov do znakovnega jezika kot takega, spodbudi njegovo rabo, razširi rabo v formalnih govornih položajih in omeji izposojanje iz tujih jezikov.

KAZALNIK 3:

- Zasnova, priprava in izdaja/objava slovnice SZJ, in sicer fonologije, morfologije in skladnje na znanstveni in na poljudni ravni.

UKREP 4:

- Razvoj kadrov.
 - Izobraziti kader, ki bo kvalificiran za poučevanje v novih izobraževalnih programih in več uporabe novih izobraževalnih gradiv. Hkrati je treba urediti šolsko zakonodajo tako, da bo omogočala SZJ kot učni jezik ter sistematizirala delovno mesto učitelja SZJ in tolmača SZJ.

UČINEK 4:

- Omogočanje izvajanja pedagoških programov oziroma predmeta SZJ po celotni vertikali ter nadaljevanje raziskovanja tega jezika.

KAZALNIKI 4:

- Število zaposlenih učiteljev SZJ v vrtcu, osnovni in srednji šoli.
- Število zaposlenih tolmačev SZJ v vrtcu, osnovni in srednji šoli.
- Število na novo certificiranih tolmačev in na novo izobraženih učiteljev SZJ.

1.4 Jeziki priseljencev

1.4.1 Odrasli priseljenci

Izhajajoč iz Uredbe o integraciji tujcev, II. Skupne določbe programov učenja slovenskega jezika in seznanjanja s slovensko zgodovino, kulturo in ustavno ureditvijo (2012), 3. člen, so do brezplačne udeležbe v programih učenja slovenskega jezika in seznanjanja s slovensko zgodovino, kulturo in ustavno ureditvijo so upravičeni državljani tretjih držav, ki:

- v Republiki Sloveniji prebivajo na podlagi dovoljenja za stalno prebivanje, ter njihovi družinski člani, ki imajo v Republiki Sloveniji dovoljenje za začasno prebivanje zaradi združitve družine, ne glede na dolžino prebivanja v Republiki Sloveniji in veljavnost dovoljenja
- državljani tretjih držav, ki v Republiki Sloveniji prebivajo na podlagi dovoljenja za začasno prebivanje, izdanega z veljavnostjo najmanj enega leta
- državljani tretjih držav, ki so družinski člani slovenskih državljanov ali državljanov Evropskega gospodarskega prostora, ki v Republiki Sloveniji prebivajo na podlagi dovoljenja za prebivanje za družinskega člana, ne glede na dolžino prebivanja in veljavnost dovoljenja
- od 60 do 180 ur, kot tudi do programov seznanjanja s slovensko zgodovino, kulturo in ustavno ureditvijo (17.–21. člen), program se imenuje ZIP (začetna integracija priseljencev).

Na podlagi izkušenj v slovenskem prostoru in rezultatov v anketi, izvedenih za potrebe tega projekta (npr. kritika izbora najcenejšega ponudnika), predlagam naslednja dva cilja:

1.4.1.1 Cilj 1

Stalna prisotnost ponudnikov ZIP-a v lokalnem okolju, in to za daljše obdobje.

UKREPA:

- Pravica ponudnikov ZIP-a do izvajanja ZIP-a, zagotovljena za 3–5 let (ne prijavljanje na razpise MNZ na 1–2 leti).
- Kot odločilni kriterij pri izboru ponudnika ZIP-a se poleg izkušenj in strokovne usposobljenosti kadrov uvede lokalna pokritost po Sloveniji (vsaj po en večji center v vsaki od 12 statističnih regij) – in ne več najnižja cena, kot velja doslej.

UČINKI:

- Lažja dostopnost tečajev in posledično večja udeležba.

- Odzivnost ponudnik ZIP-a na dejanske potrebe jezikovnih uporabnikov v lokalnem okolju, npr. tudi z drugimi izobraževanji, kot so končanje osnovne šole, poklicno izobraževanje, računalniški tečaji, učenje jezikov itd.
- Z izborom večletnega izbora ponudnika je zagotovljena tudi kontinuiteto izvajanja programa ZIP v določenem kraju.

KAZALNIKI:

- Izvajanje programa ZIP v lokalnih organizacijah (npr. na vsaki od ljudskih univerz, v vsaki od 12 statističnih regij; če ni ljudskih univerz, pa jezikovne šole z ustrezno izobraženim kadrom) – in ne prek zunanjih izvajalcev iz drugih statističnih regij.
- Izvajanje programa ZIP za vsaj 3 leta.
- MNZ ne določa izvajalca ZIP-a več glede na najnižjo finančno ponudbo, ampak glede na ustrezne strokovne izkušnje, strokovni kader in lokalno pokritost.

1.4.1.2 Cilj 2

Pravica do programa ZIP po 6 mesecih bivanja v Sloveniji (in ne po enem letu).

UKREP:

- Sprememba zakonodaje.

UČINKI:

- Čim hitrejše učenje jezika okolja.
- Hitrejša in večja možnost zaposlovanja.
- Hitrejša in večja možnost vključevanja.

KAZALNIKA:

- Spremenjena zakonodaja.
- Izvedba programa ZIP po 6 mesecih bivanja v Sloveniji.

1.4.2 Otroci priseljenci

Otroci priseljenci so v slovenski osnovnošolski vzgojno-izobraževalni sistem vključeni takoj po priselitvi v Sloveniji in vpisu, ne glede na državljanstvo in pravni položaj staršev priseljencev (osebe z začasno zaščito, begunci, prosilci za azil, prebivalci z dovoljenjem za začasno ali stalno bivanje, državljani drugih držav Evropske unije, slovenski izseljenci in zdomci po vrnitvi v Slovenijo) ali njihovo znanje slovenščine kot jezika okolja.

Pravico do vključevanja otrok priseljencev v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem urejajo Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanje, za osnovno šolo (2016), podrobneje za osnovno šolo Zakon o osnovni šoli (2016) in Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli (2013, 15. člen). Za srednjo šolo so izhodiščni zakoni Zakon o gimnazijah (2007), Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (2006), za možnost prilagajanja pri vključevanju pa Pravilnik o šolskem redu v srednjih šolah (2010, 11. člen).

1.4.2.1 Cilj 1

Intenzivni začetni tečaj slovenščine kot drugega jezika (SDJ) takoj po vpisu in vključitvi v vzgojno-izobraževalni proces.

UKREPA:

- Prvih šest mesecev strnjena oblika učenja SDJ za otroke priseljence v osnovni/srednji šoli, vsak dan prvi/e dve/tri šolske ure, potem pa vključitev v razred/oddelek. Po šestih mesecih, do dveh let: SDJ prvo šolsko uro ali preduro, pri čemer je (v drugem letu) vedno večji poudarek na podpori pri usvajanju učne snovi.
- Vsak otrok priseljenc, vpisan v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem, tudi prosilci za mednarodno zaščito, je upravičen do enega brezplačnega učnega gradiva (učbenik, delovni zvezek), primerne starosti.

UČINKI:

- Podpora pedagoškim delavkam, delavcem pri poučevanju, vključevanju.
- Podpora otroku priseljencu pri učenju učnega jezika in jezika okolja, z namenom uspešnejše vključitve.
- Znanje učnega jezika in jezika okolja pri otrocih priseljencih. Dolgoročno za otroke to pomeni, da bodo lažje nadaljevali z izobraževanjem, posledični pa se zaposlili, postali davkoplačevalci in aktivni člani slovenske družbe, v katero bodo lahko prispevali s svojim znanjem.

KAZALNIKI:

- Sprememba v ustrezni osnovnošolski in srednješolski zakonodaji, pravilnikih, konkretno zapisana in določena minimalna oblika intenzivnega tečaja slovenščine.
- Poročila posameznih vzgojno-izobraževalnih organizacij na MIZŠ o šestmesečnem intenzivnem tečaju slovenščine.
- Poročila o podpori pri vključevanju do dveh let, pri čemer je (v drugem letu) vedno večji poudarek na podpori pri usvajanju učne snovi.

1.4.2.2 Cilj 2

Dveletno prilagojeno preverjanje in ocenjevanje znanja tako v osnovni kot v srednji šoli – na podlagi že obstoječih zakonodajnih možnosti.

UKREPI:

- Seznanitev pedagoških delavcev in delavk v osnovni šoli s 15. členom Pravilnika o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli (2013).
- Seznanitev pedagoških delavcev in delavk v srednji šoli 11 členom Pravilnika o šolskem redu v srednjih šolah (2010), da bodo kot potencialne uporabnike za pedagoško pogodbo prepoznali tudi dijake priseljence:

Dijaku se v primeru dolgotrajne odsotnosti zaradi zdravstvenih razlogov, s pedagoško pogodbo prilagodi izvedba pouka. Dijaku se v primeru športnih in kulturnih dejavnosti, prihoda iz tuje države in v drugih utemeljenih primerih, s pedagoško pogodbo lahko prilagodi izvedba pouka, če bi s tem prispevali k njegovemu boljšemu uspehu.

- Da bi bili dijaki, dijakinje v zakonodaji prepoznani kot potencialni uporabniki pedagoške pogodbe, predlagamo, da se v 49. člen Zakona o poklicnem in strokovnem izobraževanju

(2006) oziroma 20. člen (in v vse druge potrebne člene) Zakona o gimnazijah (2007) poleg prepoznanih dijakov s posebnimi potrebami in dijakov, *ki zaradi starševstva, izjemnih socialnih in družinskih okoliščin ali zaradi bolezni in drugih utemeljenih razlogov* (20. člen), dopiše tudi besedna zveza *dijaki priseljenci*.

- Podaljšanje obdobja prilagojenega preverjanje in ocenjevanja znanja v tretje šolsko leto, če je bil otrok prvo leto vključen po novem letu, tako v osnovni kot v srednji šoli.
- MIZŠ v ustrezne pravilnike zapiše, da traja dveletno prilagojeno preverjanje in ocenjevanje za otroke priseljence dve šolski leti oziroma podaljšano v tretje leto, če se vpišejo po novem letu.
- MIZŠ v ustrezne pravilnike zapiše, da traja dveletno prilagojeno preverjanje in ocenjevanje na podlagi individualnega načrta aktivnosti, torej individualno prilagojeno zmožnostim in znanjem posameznega otroka priseljenca.
- MIZŠ zahteva na podlagi tega pravilnika, da VIZ-organizacije sprejmejo svoje interne pravilnike – ki temeljijo na individualnih načrtih aktivnostih.
- MIZŠ zbere in pedagoškemu delavcu, delavkam predstavi primere individualnih načrtov aktivnosti, predloge za dveletno prilagojeno preverjanje in ocenjevanja znanja in spremljanje napredka, npr. iz projekta Izzivi medkulturnega sobivanja v knjigi Medkulturna vzgoja in izobraževanje: vključevanje otrok priseljencev (Vižintin 2017).

UČINKA:

- Postopna integracija otrok priseljencev celoten izobraževalni sistem ter siceršnje družbeno življenje.
- Usposobljeni pedagoški delavci, delavke na področju dveletnega preverjanja in ocenjevanja znanja.

KAZALNIKI:

- Spremenjena zakonodaja in pravilniki.
- Spremljanje uresničevanja in določitev ukrepanja, če se zakonodaja, pravilniki ne upoštevajo.
- Zbrani primeri dobrih praks na področju individualnih načrtov aktivnosti, dveletnega prilagojenega preverjanja in ocenjevanja znanja, v katerem se spremlja otrokov napredek, tako v osnovni kot v srednji šoli – v podporo pedagoškim delavkam, delavcem.

1.4.2.3 Cilj 3

Usposabljanje pedagoških delavk in delavcev (že zaposlenih in bodočih, torej študentov) na področju vključevanja otrok priseljencev (medkulturna vzgoja in izobraževanje, slovenščina kot drugi jezik).

UKREPI:

- Uvedba izbirnih študijskih predmetov »medkulturna vzgoja in izobraževanja, slovenščina kot drugi jezik« na pedagoških in filozofskih fakultetah (pedagoška smer) na magistrski stopnji, da bodo bodoči vzgojitelji, učitelji in profesorji pripravljene na večjezičnost, večkulturnost in raznolikost v vzgojno-izobraževalnih organizacijah (od vrta do srednjih šol, glasbenih šol in dijaških domov) in da bodo znali poučevati, vključevati v skladu s to raznolikostjo.

- Obvezno usposabljanje na področju medkulturne vzgoje in izobraževanja, slovenščine kot drugega jezika za že zaposlene pedagoške delavce, delavke.
 - Vsi učitelji prispevajo k učenju slovenščine in k vključevanju, zato potrebujejo znanje, kako pripraviti heterogene učne priprave, učne ure, kako dve leti prilagojeno poučevati, preverjati in ocenjevati, spremljati napredek, vključevanje, kako uresničevati medkulturno vzgojo in izobraževanje (pri različnih učnih predmetih) ipd. – npr. za razvoj vedenja in zmožnosti na področju medkulturne vzgoje in izobraževanja je usposabljanje mogoče znotraj trenutno potekajočega projekta [Le z drugimi smo](#), ki ga financirata MIZŠ in ESS, na področju slovenščine kot drugega jezika priporočamo sofinancirano usposabljanje na Centru za slovenščino kot drugi jezik.
- Razvoj zavedanja pri pedagoških delavcih, delavkah, da vključevanje ni le poučevanje slovenščine, da je vključevanje proces, ki zahteva aktivno udeležbo vseh sodelujočih (učencev, učiteljev, staršev, lokalnega okolja) – in MIZŠ, ki bo svojo aktivno udeležbo uresničil s podporo izvajanja izbranih ciljev – na različnih področjih vzgoje in izobraževanja (primerjaj Vižintin 2017, Medkulturna vzgoja in izobraževanje).

UČINKI:

- Usposobljeni pedagoški delavci na področju medkulturne vzgoje in izobraževanja.
- Usposobljeni pedagoški delavci na področju slovenščine kot drugega jezika
- Uspešnejše vključevanje otrok priseljencev.

KAZALNIKI:

- Potrdila z usposabljanj, npr. vodena v sistemu Katis (MIZŠ).
- Spodbuda pedagoškim delavcem, delavkam s strani MIZŠ za usposabljanje na obeh področjih.
- Študijski programi in predmeti na slovenskih univerzah na magistrskih smereh slovenskih pedagoških in filozofskih fakultetah (SDJ, medkulturna vzgoja in izobraževanje).

1.4.2.4 Cilj 4

Sistematizacija delovnega mesta za pedagoško delavko, delavca, ki je v podporo pri vključevanju otrok priseljencev.

UKREPA:

- Zaposlitev, podprta in financirana s strani MIZŠ.
 - Fleksibilna zaposlitev na 2/3 vzgojno-izobraževalnih organizacijah, odvisno od števila priseljenih otrok – namesto začasnih projektnih rešitev (na posameznih šolah) in (premalo) dodeljenih ur za poučevanje slovenščine.
- Ustrezno usposobljeni kader.
 - Pedagoški delavec, delavka, ki bi bila zaposlena za podporo pri vključevanju otrok priseljencev, bi morala imeti ne le izobrazbo na področju slovenščine kot drugega jezika, ampak tudi na področju medkulturne vzgoje in izobraževanja.

UČINKA:

- Kontinuirano in strokovno vključevanje in poučevanje slovenščine z ustrezno usposobljenim kadrom.

- ▶ Pogosto te otroke poučujejo pedagoški delavci in delavke, ki jim primanjkuje ur za polno zaposlitev, ki nimajo ustreznega znanja in tega niti ne želijo delati.
- Vključevanje otrok priseljencev z zavedanjem, da je znanje slovenščine temelj vključevanja v slovensko družbo, ne pa edina oblika podpore.

KAZALNIK:

- Redne zaposlitve (ne projektne!), financirane s strani MIZŠ, na 2/3 vzgojno-izobraževalnih organizacijah (v tem smislu fleksibilna), odvisno od števila priseljenih otrok – podobno kot je zdaj urejena zaposlitev ljudi, ki so v podporo otrokom s posebnimi potrebami.

1.4.2.5 Cilj 5

Podpora pri pouku maternih jezikov in kultur otrok priseljencev znotraj vzgojno-izobraževalnih organizacij

UKREPI:

- Seznanitev pedagoških delavcev, delavk z 8. členom (dopolnilno izobraževanje) Zakona o osnovni šoli:

Za otroke, ki prebivajo v Republiki Sloveniji in katerih materni jezik ni slovenski jezik, se ob vključitvi v osnovno šolo organizira pouk slovenskega jezika in kulture, s sodelovanjem z državami izvora pa tudi pouk njihovega maternega jezika in kulture.

- Seznanitev pedagoških delavcev, delavk z vsakoletnim razpisom MIZŠ za izvedbo pouka maternih jezikov in kultur otrok priseljencev znotraj vzgojno-izobraževalnih organizacij: Povabilo osnovnim in srednjim šolam k oddaji prošenj za sofinanciranje dopolnilnega pouka maternih jezikov in kultur za otroke priseljencev v šolskem letu 2016/2017 (2. 9. 2016). Ljubljana: [Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije](#).
- Seznanitev pedagoških delavcev, delavk, da MIZŠ podpira pouk maternih jezikov in kultur otrok priseljencev znotraj vzgojno-izobraževalnih organizacij, če pouk določenega jezika obiskuje na eni organizaciji vsaj 5 otrok.
- Seznanitev pedagoških delavcev, delavk, da MIZŠ podpira pouk maternih jezikov in kultur otrok priseljencev znotraj vzgojno-izobraževalnih organizacij, če pouk določenega jezika obiskuje na eni organizaciji vsaj 5 otrok.
- Seznanitev pedagoških delavcev, delavk, da MIZŠ podpira pouk vseh maternih jezikov in kultur otrok priseljencev, ne le jezikov držav naslednic nekdanje skupne države Jugoslavije, npr. tudi pouk perzijsčine, arabščine ali francoščine ali farsi ipd., če pouk določenega jezika obiskuje na eni organizaciji vsaj 5 otrok.
- Sistematizirati pouk maternega jezika in kulture kot izbirni predmet v osnovni (in srednji) šoli, s čimer bi spodbudili otroke, da jih še več obiskuje tovrstni pouk, ocenjevati in zapisati v spričevalo kot enakovreden izbirni predmet.
- Promovirati v VIZ-organizacijah, da se pouku maternih jezikov in kultur pridružijo tudi drugi učenci, ne le otroci priseljenci.

UČINKI:

- Večja podpora in promocija pouka maternih jezikov in kultur otrok priseljencev.
- Večjezičnost.
- Lažje učenje jezika okolja in drugih jezikov, izhajajoč iz temeljev v maternem jeziku.
- Kontinuiteta poučevanja maternih jezikov in kultur.

- Ta je sicer velikokrat prekinjena, ker sta iz izvorne države v RS napotena in financirana le pouk hrvaščine in makedonščine (plačilo za poučevanje in potne stroške), ostali jeziki se poučujejo prostovoljno oziroma se financirajo s strani društev, staršev, projektov ipd. – MIZŠ v obeh primerih krije 45 € na učenca, in sicer šoli v zameno za uporabo prostora, kopije, stroške vzdrževanja ipd.
- Pouk maternih jezikov in kultur v obliki izbirnih predmetov (po določenem učnem načrtu), ocenjevan in zapisan v spričevalo kot priznan izbirni predmet.
- Prisotnost učiteljev, učiteljic različnih poukov maternih jezikov in kultur na VIZ-organizaciji omogoča medsebojno sodelovanje, razvoj medkulturne zmožnosti vseh sodelujočih, podporo pri prevajanju in vključevanje novih otrok priseljencev s strani učiteljev, učiteljic različnih poukov maternih jezikov in kultur (primerjaj Vižintin 2010, Pouk maternega jezika in kulture pri učencih priseljencih), tudi pri učenju slovenščine kot drugega jezika

KAZALNIK:

- Pouk različnih maternih jezikov otrok priseljencev kot izbirni predmet v osnovni in srednji šoli.

2 Uporabniki s posebnimi potrebami

Zagotavljanje enakopravnih možnosti sporazumevanja v slovenskem jeziku za osebe s posebnimi potrebami urejajo zakonodajni in drugi pravno veljavni dokumenti (npr. Konvencija o pravicah invalidov; Zakon o izenačevanju možnosti invalidov idr.), ki predstavljajo formalni okvir in potrebni (a ne zadostni) predpogoj za nadaljnje urejanje pogojev za enakopravno rabo slovenskega jezika za osebe s posebnimi potrebami. Prepogosto prihaja do razkoraka med temi dokumenti ter njihovim uresničevanjem v praksi, ne glede na sprejeto resolucijo o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018.

V skupini slepih in slabovidnih (oziroma oseb s slepoto in slabovidnostjo) prepoznavamo problem branja, saj ljudje z delno ali popolno izgubo vida ne morejo brati tiskanih gradiv (periodike, učbenikov, strokovne, leposlovne in druge literature, pisnih informacij na osebnih ali javnih zaslonih, javnih obvestil, usmerjevalnih in pojasnjevalnih napisov ipd.), kar velja tudi za veliko število starejših oseb. Družba ne zagotavlja vseh pisnih informacij in kulturno-jezikovnih dobrin v ljudem z okvarami vida dostopnih oblikah in v ustreznih medijih (npr. brajica, povečan črni tisk, zvočni zapis, digitaliziranim jezikovnim tehnologijam dostopna gradiva). Zagotavljanje dostopnosti je pomembno tudi v vsakdanjem življenju pri uporabi tehničnih pripomočkov, aparatov z displeji, navodil in usmerjevalnikov, kar vse prispeva k njihovi samostojnosti in neodvisnosti.

Osebe z motnjami v duševnem razvoju (oziroma osebe z intelektualnimi primanjkljaji) imajo težave dostopanja do kompleksnejših vsebin, podanih v slovenskem jeziku ne glede na sporazumevalno dejavnost. Opažamo sicer, da imajo osebe iz te skupine tudi ob koncu šolanja boljše zmožnosti poslušanja kot branja, kar narekuje, podobno kot pri prejšnji skupini, uporabo ustreznih sporazumevalnih medijev.

Gluhi in naglušni so lahko prikrajšani za slušne informacije; v kolikor ne uporabljajo ustreznih slušnih pripomočkov oziroma niso v stiku z vizualno zaznavnim jezikom, in so zaradi tega lahko posledično deležni slabšega jezikovnega znanja in govora.

V spletni anketi so bile informacije pridobljene od strokovnjakov, ki se ukvarjajo z osebami s posebnimi potrebami, v manjšem deležu pa od jezikovnih uporabnikov, ki se sami opredeljujejo kot osebe s posebnimi potrebami. Respondenti poročajo o nekaterih specifičnih

potrebah posameznih skupin oseb s posebnimi potrebami na področju rabe jezika, prepoznavajo pa tudi nekatere potrebe, ki so skupne več skupinam. Kompleksnost sporočil je izpostavljena tako pri osebah s kognitivnimi primanjkljaji kot pri tistih, ki so uporabniki slovenskega znakovnega jezika; nekatere prilagoditve za zagotavljanje senzorne dostopnosti za slepe in slabovidne so prepoznane kot primerne tudi za osebe z disleksijo. K temu lahko dodamo, da prilagoditve pogosto služijo tudi skupinam, ki sami sebe ne pojmujejo kot osebe s posebnimi potrebami (npr. starejši, manj izobraženi ipd.), kar je pomemben prispevek inkluzivne naravnosti družbe.

2.1 Cilj

Spodbujanje funkcionalne pismenosti in enakopravne rabe slovenskega jezika za osebe s posebnimi potrebami.

UKREP 1:

- Ugotavljanje stanja funkcionalne pismenosti na področju posebnih potreb.
 - V našem prostoru še ni bilo študije, ki bi sistematično obravnavala problematiko funkcionalne pismenosti oseb s posebnimi potrebami oziroma enakopravne rabe slovenskega jezika.

UČINEK 1:

- Večja ozaveščenost in nova spoznanja o potrebah jezikovnega uporabnika s posebnimi potrebami v zvezi z znanji, spretnostmi in veščinami, potrebnimi za funkcionalno pismenost.

KAZALNIKA 1:

- Izvedba raziskave o funkcionalni pismenosti oseb s posebnimi potrebami.
- Študije, strokovni članki in druga znanstvena besedila na temo funkcionalne pismenosti oseb s posebnimi potrebami.

UKREP 2:

- Razvijanje dodatnih znanj s področja komunikacije za strokovne delavce in druge oseba, ki delajo z različnimi skupinami oseb s posebnimi potrebami, in sicer:
 - z zasnovano, pripravo različnih programov in izobraževanj za usposabljanje za delo z jezikovnimi uporabniki s posebnimi potrebami;
 - s pripravo in izdajo gradiv za delo z jezikovnimi uporabniki s posebnimi potrebami.
 - Da bi dosegli končni cilj (dvig funkcionalne pismenosti in enakopravne rabe slovenskega jezika za osebe s posebnimi potrebami), je treba upoštevati vse komunikacijske tehnike, načine, metode in strategije dela z osebami s posebnimi potrebami.

UČINKA 2:

- Ustrezno usposobljeno strokovno osebje, ki dela z različnimi skupinami oseb s posebnimi potrebami.
- Učinkovito sporazumevanje jezikovnih uporabnikov s posebnimi potrebami.

KAZALNIKA 2:

- Zasnovani in pripravljene različni programi ter število gradiv za delo z različnimi skupinami oseb s posebnimi potrebami.
- Število udeležencev na izobraževanju za pridobivanje dodatnih znanj za delo z osebami s posebnimi potrebami.

UKREP 3:

- Sprotno seznanjanje z načini poučevanja uporabe pomožne in podporne tehnologije pri osebah s posebnimi potrebami in sledenje hitremu razvoju teh tehnologij.

UČINKA 3:

- Z razvojem tehnologije in njene vse večje vpetosti v vsakodnevno življenje se za osebe s posebnimi potrebami povečuje možnost dostopa do alternativnih možnosti sporazumevanja in pridobivanja informacij.
- Usklajeno načrtovanje in razvijanje sporazumevalnih možnosti z ustrezno uporabo tehnologije vodi v dvig funkcionalne pismenosti oziroma k razvoju jezikovnih/komunikacijskih zmožnosti.

KAZALNIKI 3:

- Število gradiv za delo s specifičnimi skupinami oseb s posebnimi potrebami s pomočjo podpornih, nadomestnih in dopolnilnih sistemov komunikacije.
- Število prilagoditev in aplikacij, IKT programov za dviganje jezikovnih/komunikacijskih zmožnosti posameznikov s posebnimi potrebami.
- Število uporabljenih pripomočkov za podporno, nadomestno in dopolnilno komunikacijo.

UKREP 4:

- Dostopnost okolja in informacij.¹³

UČINEK 4:

- Jezikovna opremljenost javnih prostorov in spletnih strani v ustrezni alternativni obliki za vse uporabnike s posebnimi potrebami.

KAZALNIKA 4:

- Število ustrezno opremljenih javnih prostorov.
- Publikacija, ki predstavi potrebo po prilagoditvah za različne skupine oseb s posebnimi potrebami.¹⁴

¹³ Za osebe z okvarami vida se je npr. kot uporaben izkazal priročnik [Z belo palico po mestu](#).

¹⁴ Ministrstvo za okolje in prostor je tako npr. l. 2016 izdalo priročnik [Inkluzivno oblikovanje in dostop do informacij v okviru načrtovanja in graditev objektov v javni rabi](#).

3 Uporabniki slovenskega jezika zunaj Republike Slovenije

3.1 Uporabniki slovenskega jezika v sosednjih državah

3.1.1 Uporabniki slovenskega jezika v Italiji

Slovenci v Italiji živijo vzdolž slovensko-italijanske meje, do nedavnega v Tržaški, Goriški in Videmski pokrajini. Pravice slovenske jezikovne skupnosti na Tržaškem in Goriškem so bile vsaj formalno zakonsko zagotovljene od l. 1947¹⁵, v Videmski pokrajini pa je položaj slovenske jezikovne skupnosti¹⁶ zakonsko deloma priznana šele od konca prejšnjega stoletja.¹⁷

Posledično so tudi dinamike in življenje slovenske skupnosti znotraj posameznih območij precej različne. Na Tržaškem in Goriškem je slovenska skupnost veliko bolj organizirana in prisotna, so tudi vrtci in šole s slovenskim učnim jezikom. Najkompleksnejša je situacija v Videmski pokrajini, kjer živijo predvsem različne narečne različice in je organizirano zlasti društveno življenje, slovenščino pa se je mogoče naučiti le v Dvojezičnem šolskem centru v Špetru ali zgolj na izbirnih tečajih slovenščine.

Najbolj aktivno in dinamično je trenutno dogajanje na področju šolstva. Na šolah s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem in Goriškem se pojavlja vedno več otrok iz jezikovno mešanih in neslovensko govorečih zakonov, ki v šolo prihajajo brez vsakršnega znanja slovenskega jezika. Tudi sicer je po šolah vedno več zanimanja za učenje slovenskega jezika. Ključna težava je na eni strani sploh zagotoviti možnost izobraževanja v slovenskem jeziku, na drugi pa je vprašanje možnosti nadaljnega izobraževanja v slovenskem jeziku, če otrok ne ostane na šoli s slovenskim učnim jezikom.

Akutno je tudi vprašanje šolstva v Kanalski dolini, kjer ni jasno, ali pouk slovenskega jezika umestiti pod okrilje siceršnjega šolskega okoliša pod pristojnostmi didaktičnega ravnateljstva (v tem kontekstu se razmišlja o uvedbi slovenskega jezika v okviru večjezičnega šolskega modela, s katerim pa še nihče nima nobenih izkušenj in se je bati njegovih posledic), za kar se sicer zavzema večina kanalskega prebivalstva in oblasti, ali pa vendarle pouk slovenskega jezika umestiti pod okrilje slovenskega šolstva v Italiji, kjer pa so že zbrane izkušnje in zakonske podlage. Vprašanje zahteva premišljeno jezikovno politiko, ki bo vključevala skrb za ohranitev in ustrezno umestitev ponudbe slovenskega jezika v siceršnji šolski sistem in program. V času, ko vprašanje pouka oziroma okvira izvedbe v širšem šolskem kontekstu ni urejeno, je nujno poskrbeti za nemoteno izvajanje siceršnjega pouka slovenščine v kanalskih šolah, pomembno podporno vlogo so do zdaj imeli izbirni popoldanski tečaji slovenskega

¹⁵ Za več glej Pariška mirovna pogodba (1947), Londonski sporazum (1947), Posebni statut k Londonskemu sporazumu (1954).

¹⁶ V italijanskih dokumenti se uporablja termin jezikovna manjšina, ker je ta terminologija uporabljena v 6. členu italijanske ustave, je pa Italija vse jezikovne manjšine, ki jih navaja zakon 482 vključila v ratifikacijski postopek in v izvajanje Okvirne konvencije Sveta Evrope za zaščito narodnih manjšin – gre torej zgolj za terminološko vprašanje in ne za vsebinsko vprašanje ločevanja jezikovnih in narodnih manjšin.

¹⁷ Temeljni zakoni, ki posebej urejajo položaj slovenske jezikovne skupnosti v Italiji: Določila v zvezi z zaščito zgodovinskih jezikovnih manjšin 482 / Norme in materia di tutela delle minoranze linguistiche storiche n. 482 (1999), Določila za zaščito slovenske manjšine v deželi Furlaniji - Julijski krajini 38 / Norme per la tutela della minoranza linguistica slovena della Regione Friuli Venezia Giulia (2001), Zakon za zaščito slovenske jezikovne manjšine št. 26 / Norme regionali per la tutela della minoranza linguistica slovena n. 26 (2007). Posamezna področja nadalje ureja področna zakonodaja, npr. Predsedniški odlok (DPR) 275/199, ki ureja področje šolske avtonomije, zakon št. 107 o »dobri šoli« / La buona scuola, legge n. 107 o nadaljnjem izobraževanju šolnikov ipd.

jezika – v letu 2017 se je pouk v kanalskih šolah zaradi nerazrešenega vprašanja financiranja pričel z zamudo, popoldanski izbirni tečaji slovenskega jezika, ki so jih zadnjih 20 let ponujali pri Slovenskem kulturnem središču Planika, pa so z letošnjim letom do nadaljnjega prekinjeni.

3.1.1.1 Cilj 1

Optimizacija učenja slovenskega jezika: ohranjanje in nadgrajevanje sistematičnega izobraževanja v slovenskem jeziku v okviru obstoječih šolskih sistemov.

UKREPI:

- Usposabljanje in izobraževanje pedagoških delavcev na področju znanja slovenskega jezika.
- Izobraževanje in seznanjanje pedagoških delavcev tako z novostmi na področju slovenskega jezika in književnosti kot tudi z metodološkimi in didaktičnimi znanji.
- Zagotavljanje posebej prilagojenih učnih gradiv in učbenikov slovenščine za okolja in stopnje, kjer se po tem kažejo potrebe.
 - Na slovenskih šolah v Italiji so ta trenutek najbolj potrebni pedagoško in metodološko ustrezni, sodobnejši učbeniki za poučevanje slovenščine po rodu neslovenskih šolarjev na začetnih učnih stopnjah, torej v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah.
- Izdelava in nadgrajevanje učnih gradiv za (samo)učenje slovenščine na daljavo, ki so za popestritev pouka in v podporo obstoječim učbenikom.
- Spodbujanje sodelovanja in izmenjav med šolami v Sloveniji s šolami s slovenskim učnim jezikom ali s poukom slovenščine v Italiji in z dvojezičnim šolskim centrom v Špetru.
- Promocija študija slovenskega jezika na italijanskih univerzah, še posebno v Trstu in Vidmu – slovenska jezikovna skupnost potrebuje tudi strokovnjake, usposobljene na italijanskih univerzah, ki bodo imeli po italijanskih zakonih veljavne diplome¹⁸ in kvalifikacije in bodo specialisti na področju slovenskega jezika, hkrati pa jim bo blizu »misel« in način življenja »lokalnega« okolja.
- Spodbujanje medfakultetnega in meduniverzitetnega izobraževanja in sodelovanja, npr. t vzpostavitev t. i. »dvojne diplome« po opravljenem usklajenem univerzitetnem programu in študiju slovenistike na tržaški/videmski in ljubljanski univerzi.
- Rešitev kadrovske podhranjenosti na Tržaški in Videmski univerzi.

UČINEK:

- Zadovoljni, samozavestni in suvereni uporabniki slovenskega jezika, ki dobro poznajo dinamike, jezikovne prakse in rabe lokalnih stvarnosti, se zavedajo svojih pravic in delujejo v prid širše slovenske skupnosti.

KAZALNIKI:

- Število usposabljanj v slovenskem jeziku za pedagoške delavce.
- Število izobraževanj in seznanjanj pedagoških delavcev z novostmi na področju

¹⁸ Pedagoško diplomu učitelja slovenskega jezika je trenutno možno pridobiti v Furlaniji – Julijski krajini le na univerzi v Vidmu.

- Število učnih gradiv in učbenikov slovenščine, prilagojenih za različna okolja, za različne starostne stopnje in za različne stopnje znanja.
- Število izmenjav med šolami.
- Število študentov slovenskega jezika na univerzah v Trstu, Vidmu, Padovi, Neaplju in Rimu.
- Število izmenjav, dogodkov v okviru medfakultetnega in meduniverzitetnega izobraževanja in sodelovanja.

3.1.1.1 Cilj 2

Zagotovitev sistemske ponudbe pouka slovenskega jezika na vseh stopnjah obveznega izobraževanja v jezikovno mešanem okolju Kanalske doline.¹⁹

UKREPI:

- Izvedba (mednarodne) študije, ki bo ugotovila, kateri model oz. način bi bil najprimernejši za kanalske razmere.²⁰
 - Sledi se predvsem cilju, da je pouk slovenskega jezika enakovreden pouku drugih kanalskih jezikov ter z ustreznim (zadostnim) številom ur sistematično umeščen v siceršnji šolski program.
- Pristojne službe v RS (Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu, Svet Vlade za Slovence v zamejstvu, po potrebi pa tudi Ministrstvo za šolstvo in Zavod RS za šolstvo) naj spremljajo dogajanje na področju šolstva v Kanalski dolini ter tudi z diplomatsko dejavnostjo in podporo pomagajo pri umestitvi slovenskega jezika v redni šolski pouk.
- Zagotovitev ustrezne finančne podpore slovenskim dolinskim društvom, in sicer na osnovi predhodno pripravljenega programa ter s sprotnim preverjanjem opravljenega dela, dejavnosti in rezultatov.
- Finančna podpora izbirnim tečajem slovenskega jezika, ki poleg razvijanja jezikovnega znanja omogočajo tudi druženje in skupne aktivnosti več generacij.

UČINKI:

- Umestitev pouka slovenskega jezika v siceršnji šolski program, kar bo zagotovilo slovenskemu jeziku možnosti nadaljnega razvijanja in ohranjanja, predvsem pa status, ki mu glede na z zakonom priznana zgodovinsko prisotnost in pravice na teritoriju tudi pripada.
- Ohranjanje slovenske jezikovne skupnosti na tem območju.

KAZALNIKI:

- Število ur pouka slovenskega jezika.
- Število ur izbirnih tečajev na teden.

¹⁹ Lokalni interes za možnosti izobraževanja v slovenskem jeziku je izkazan tudi v Zgornji Terski dolini.

²⁰ 26. in 27. oktobra 2017 se v Kanalski dolini na pobudo občin Trbiž in Naborjet sestane mednarodna skupina ekspertov na temo uvedbe modela večjezičnega šolskega izobraževanja – k sodelovanju so vabljeni tudi predstavniki iz Slovenije.

3.1.1.3 Cilj 3

Ohranjanje in širjenje področij in priložnosti za rabo slovenščine: dejavnosti in promocija Slovenije in slovenščine.

UKREPI:

- Ohranjanje štipendijskih skladov, ki zainteresiranim omogočajo bivanje in izobraževanje v Sloveniji.
 - Pri tem velja razmisliti, kako v nadaljevanju spremljati te posameznike in jih aktivno vključiti v siceršnje delovanje slovenske skupnosti na območju.
- Promocija rabe slovenskega jezika na vseh prireditvah in dogodkih na območjih, kjer živi slovenska skupnost.
- Spodbujanje rabe slovenskih narečij z ohranjanjem zavesti o zvrstnosti slovenskega jezika in o narečju kot eni od njegovih različic.
- Spodbujanje rabe slovenščine zunaj RS v gradivih klasičnega in spletnega formata.
- Promocija oglaševanja v slovenskem jeziku na območjih, kjer živi slovenska skupnost.
- Podpora slovenskim medijem, ki delujejo na tem območju, tudi z zagotavljanjem ustreznih jezikovnih usposabljanj v slovenskem jeziku in s sistemom delovnih praks v Sloveniji.
- Skrb za prisotnost slovenskega jezika v okviru jezikovne krajine na območju, kjer živi slovenska skupnost.
- Opozarjanje na rabo slovenskih krajevnih imen za kraje na dvojezičnem območju v medijih, ki nastajajo v RS.
- Strokovna podpora zaposlenim v italijanski javni upravi in so pristojni za stike s slovensko skupnostjo, in sicer tako z izvedbo ustreznih jezikovnih izobraževanja in seznanjanjem s terminologijo kot tudi uzaveščanjem potrebe po kakovostnih prevodih (in ne zgolj z izpolnjevanjem zakonskih določil).
 - Kakovost slovenskih prevodov in besedil, ki jih po zakonu zagotavljajo italijanska javna uprava ali zasebna podjetja je na celotnem območju Furlanije – Julijske krajine zelo slaba, kar ima kvarne posledice tako za italijansko kot tudi za slovensko javnost. Izboljšanje slovenščine v italijanski javni upravi je ključnega pomena: ni dovolj zgolj zadostiti zakonsko predpisani dvojezičnosti Googlovim prevajalnikom, pač pa je treba poskrbeti tudi za jezikovno neoporečnost in kakovost prevodov v slovenščino.
- Usposabljanje in izobraževanje vseh, ki prihajajo v stik z javno rabo slovenščine, npr. v gospodarstvu, kulturi, na bankah ipd.
- Spodbujanje slovenskih medijev k sistematičnemu, trajnejšemu spremljanju življenja in delovanja Slovencev v Italiji.

UČINEK:

- Uresničevanje zakonskih možnosti javne rabe slovenskega jezika, torej samozavestna in živa slovenska jezikovna skupnost v Italiji, ki s svojim delovanjem pomembno sooblikuje življenje siceršnje skupnosti.

KAZALNIKI:

- Število razpisanih in podeljenih štipendij.
- Aktivno delovanje prejemnikov štipendij v prid slovenske skupnosti.

- Gradiva klasičnega in spletnega formata v slovenskem jeziku, npr. e-knjige, periodika, programska oprema.
- Raba in prisotnost slovenskega jezika na lokalnih prireditvah in v okoljih, kjer živi slovenska skupnost.
- Raba slovenskih krajevnih imen za kraje na dvojezičnem območju v medijih, ki nastajajo v RS.
- Število izobraževanj za zaposlene, ki delajo v slovenskih medijih, ki nastajajo v Italiji.
- Število izobraževanj za zaposlene v italijanski javni upravi, ki so odgovorni za stike s slovensko govorečimi.
- Število izobraževanj v slovenskem jeziku nasploh.

3.1.2.4 Cilj 4

Razvijanje jezikovne opremljenosti in opisov slovenskega jezika na območju.

UKREPA:

- Priprava dvojezičnih slovensko-italijanskih terminoloških slovarjev, zlasti za področje šolstva in javne uprave, kjer zaradi močnega vpliva interferenc nastaja čisto nova terminologija.
- Posodobitev slovarja slovenskih naselbinskih imen v Italiji, po potrebi tudi njegova digitalizacija.

UČINEK:

- Ustrezna infrastruktura pri jezikovni opremljenosti in opisih slovenskega jezika.

KAZALNIKA:

- Izdelava dvojezičnih slovensko-italijanskih terminoloških slovarjev.
- Posodobljen slovar slovenskih naselbinskih imen v Italiji.

3.1.1.5 Cilj 5

Spremljanje aktualne jezikovnopolitične situacije.

UKREPA:

- Raziskava o delovanju in učinkovitosti pouka slovenskega jezika v obstoječih sistemih.
- Raziskava o jezikovnem znanju, jezikovnih rabah in stališčih do slovenskega jezika na območju, kjer živijo Slovenci v Italiji.

UČINEK:

- Sprotna evalvacija dejanskega stanja in priprava smernic za nadaljnjo jezikovno politiko.

KAZALNIKA:

- Študija o delovanju in učinkovitosti pouka slovenskega jezika v obstoječih sistemih.
- Študija o jezikovnem znanju, jezikovnih rabah in stališčih do slovenskega jezika na območju, kjer živijo Slovenci v Italiji.

3.1.2 Uporabniki slovenskega jezika v Avstriji

Avstrijska država štiti pravice avtohtonih in z zakonom priznanih narodnih skupnosti v Avstriji, med drugim tudi pravice koroških Slovencev in Slovencev na Štajerskem.²¹ V letu 2017 je bila odmevna razprava o omembi slovenske manjšine v koroški deželni ustavi. Slovenska narodna skupnost je prvič po l. 1918 sicer zapisana v deželni ustavi, a nova ustava kot deželni jezik navaja le nemščino. Predlog krovnih organizacij koroških Slovencev, da se odlomek o nemščini kot deželnem jeziku dopolni, da sta na dvojezičnem ozemlju avstrijske Koroške deželna jezika nemščina in slovenščina, ni bil uvrščen v končno besedilo.²²

Mreža javnih ustanov ter organiziranost slovenske jezikovne skupnosti na avstrijskem Koroškem je živa in močna, Slovenci na Koroškem so organizirani v okviru političnih in kulturnih organizacij, živa je glasbena, likovna, gledališka, filmska in literarna ustvarjalnost. Učenje slovenščine poteka v sklopu manjšinskega šolstva, ki je integrirano v celoten avstrijski državni izobraževalni sistem in se bolj ali manj intenzivno in kontinuirano izvaja po celotni šolski vertikali

Na avstrijskem Štajerskem je položaj nekoliko drugačen,²³ slovenščina je prestopila šolske pragove šele v 90. letih prejšnjega stoletja. Pouk slovenščine je navadno organiziran kot prostovoljni popoldanski predmet z omejenim številom ur, nekatere šole pa ponujajo slovenščino kot izbirni predmet, ki je vključen v redni urnik in ocenjen se poučuje kot izbirni pouk.

Sicer pa slovenska jezikovna skupnost v Avstriji organizirano deluje tudi v avstrijskem glavnem mestu (z močnimi naselitvenimi jedri koroških in graških Slovencev, ki so se tja priselili, ter priseljencev iz Slovenije) in na Predarlskem, kjer ima npr. dopolnilni pouk slovenščine že 40-letno tradicijo.

3.1.2.1 Cilj 1

Ohranjanje in nadgrajevanje sistematičnega izobraževanja v slovenskem jeziku v okviru obstoječih šolskih sistemov, in sicer po vsej vertikali.

UKREPI:

- Zagotavljanje usposobljenega pedagoškega kadra, tudi z zagotavljanjem in sofinanciranjem ustrezno usposobljenih učiteljev in asistentov iz Slovenije.
- Zagotavljanje dostopnosti sodobnih učnih gradiv in učbenikov slovenščine.
- Zagotavljanje posebej prilagojenih učnih gradiv in učbenikov slovenščine za okolja, kjer se po tem kažejo potrebe.

²¹ Jezikovne pravice Slovencev na avstrijskem Koroškem in Štajerskem štiti krovna Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih, ki jo je Avstrija ratificirala l. 2001. Sicer pa vodilo avstrijske državne politike v zvezi s pravicami avtohtonih in z zakonom priznanih narodnih skupnosti v Avstriji predstavlja 8. člen Zveznega ustavnega zakona, posebej pa pravice koroških Slovencev in Slovencev na Štajerskem določa 7. člen Avstrijske državne pogodbe (1955), po katerem je slovenščina manjšinski jezik (Sprache der Minderheit) oz. Jezik narodne manjšine (Volksgruppensprache). Posamezna področja ureja področna zakonodaja, npr. Zakon o organizaciji šolstva / Schulorganisationsgesetz (1965) ter vrsta dopolnil.

²² Zapleti na Koroškem so v ospredje postavili tudi vprašanje Avstrijske državne pogodbe (1955), saj Slovenija po osamosvojitvi še vedno ni poskrbela za notifikacijo ADP.

²³ Slovence na avstrijskem Štajerskem omenja le 7. člen Avstrijske državne pogodbe (1955). Njihove pravice so načelno zajete tudi v drugih določilih o t. i. narodnostnih skupnostih, vendar Štajerski Slovenci v njih niso posebej omenjeni.

- Izdelava gradiv, za (samo)učenje slovenščine na daljavo, ki bodo tako za popestritev pouka kot tudi v podporo obstoječim učbenikom in gradivom.
- Spodbujanje sodelovanja in izmenjav med šolami v Sloveniji s šolami s slovenskim učnim jezikom oz. s poukom slovenskega jezika v Avstriji, še posebej na avstrijskem Koroškem in Štajerskem.
- Spodbujanje sodelovanja državnih ustanov sosednjih držav, ki se ukvarjajo z razreševanjem jezikovnih problematik.

UČINEK:

- Sistem učinkovitega izobraževanja v slovenskem jeziku pripomore k razvoju samozavestnih ter jezikovno opremljenih in osveščenih uporabnikov slovenskega jezika.

KAZALNIKI:

- Število usposabljanj pedagoških delavcev.
- Število dofinanciranih pedagoških delavcev iz Slovenije.
- Razpoložljivost sodobnih učnih gradiv in učbenikov slovenščine, kjer se zato kažejo potrebe.
- Razpoložljivo posebej prilagojenih učbenikov in učnih gradiv za okolja, kjer se po tem kažejo potrebe.
- Število učnih gradiv za (samo)učenje slovenščine na daljavo.
- Število izmenjav med šolami.
- Število primerov sodelovanja državnih ustanov sosednjih držav pri razreševanju jezikovnih problematik.

3.1.2.2 Cilj 2

Usposabljanje in izobraževanje učiteljev in pedagoških delavcev.

UKREPI:

- Meduniverzitetno in medfakultetno izobraževanje.
- Ciljno usmerjeno izobraževanje pedagoških delavcev za specifične potrebe didaktike slovenščine.
- Jezikovno izobraževanje učiteljev in pedagoških delavcev, ki skrbijo za pouk slovenskega jezika.

UČINEK:

- Kakovostnejši pouk in učinkovitejše delo v razredu, predvsem pa boljše znanje slovenskega jezika

KAZALNIKI:

- Število primerov meduniverzitetnega in medfakultetnega izobraževanja pedagoškega kadra.
- Število izobraževanj pedagoških delavcev za specifične potrebe didaktike slovenščine in število njihovih udeležencev.
- Število jezikovnih izobraževanj učiteljev in pedagoških delavcev, ki skrbijo za pouk slovenskega jezika.

3.1.2.1 Cilj 3

Ohranjanje in širjenje področij in priložnosti za rabo slovenščine: dejavnosti in promocija Slovenije in slovenščine.

UKREPI:

- Ohranjanje študentskih skladov, ki zainteresiranim omogočajo bivanje in izobraževanje v Sloveniji.
 - ▶ Pri tem velja razmisliti, kako v nadaljevanju spremljati te posameznike in jih aktivno vključiti v siceršnje delovanje slovenske skupnosti na območju.
- Promocija rabe slovenskega jezika na vseh prireditvah in dogodkih na območjih, kjer živi slovenska skupnost.
- Opozarjanje na rabo slovenskih krajevnih imen za kraje na dvojezičnem območju v medijih, ki nastajajo v RS.
- Spodbujanje rabe slovenskih narečij z ohranjanjem zavesti o zvrstnosti slovenskega jezika in o narečju kot eni njegovih različic.
 - ▶ Zlasti z nadaljevanjem pobud, kot je npr. Slovenščina v družini.
- Spodbujanje rabe slovenščine zunaj RS v gradivih klasičnega in spletnega formata.
- Promocija oglaševanja v slovenskem jeziku na območjih, kjer živi slovenska skupnost.
- Podpora slovenskim medijem, ki delujejo na tem območju, tudi z zagotavljanjem ustreznih jezikovnih usposabljanj v slovenskem jeziku in s sistemom delovnih praks v Sloveniji.
- Podpora delavcem, ki delujejo v avstrijski javni upravi in so pristojni za stike s slovensko skupnostjo: tudi z izvedbo ustreznih jezikovnih izobraževanja, seznanjanjem s terminologijo.
- Usposabljanje in izobraževanje vseh, ki prihajajo v stik z javno rabo slovenščine, npr. v gospodarstvu, kulturi, na bankah ipd.
- Spodbujanje slovenskih medijev k sistematičnemu, trajnejšemu spremljanju življenja in delovanja Slovencev na avstrijskem Koroškem in Štajerskem.

UČINEK:

- Uresničevanje zakonskih možnosti javne rabe slovenskega jezika, torej samozavestna in živa slovenska jezikovna skupnost v Avstriji, ki s svojim delovanjem pomembno sooblikuje življenje siceršnje skupnosti.

KAZALNIKI:

- Število razpisanih in podeljenih štipendij.
- Aktivno delovanje prejemnikov štipendij v prid slovenske skupnosti.
- Gradiva klasičnega in spletnega formata v slovenskem jeziku, npr. e-knjige, periodika, programska oprema.
- Raba in prisotnost slovenskega jezika na lokalnih prireditvah in v okoljih, kjer živi slovenska skupnost.
- Rabo slovenskih krajevnih imen za kraje na dvojezičnem območju v medijih, ki nastajajo v RS.
- Število izobraževanj za zaposlene, ki delajo v slovenskih medijih, ki nastajajo v Avstriji.

- Število izobraževanj za zaposlene v avstrijski javni upravi, ki so odgovorni za stike s slovensko govorečimi.
- Število izobraževanj v slovenskem jeziku nasploh.

3.1.2.3 Cilj 4

Razvijanje jezikovne opremljenosti in opisov slovenskega jezika na območju.

UKREP:

- Priprava dvojezičnih slovensko-nemških terminoloških slovarjev, zlasti za področje šolstva in javne uprave, kjer zaradi močnega vpliva interferenc nastaja čisto nova, drugačna terminologija.

UČINEK:

- Ustrezna infrastruktura pri jezikovni opremljenosti in opisih slovenskega jezika.

KAZALNIK:

- Izdelava dvojezičnih slovensko-avstrijskih terminoloških slovarjev.

3.1.1.5 Cilj 5

Spremljanje aktualne jezikovnopolitične situacije.

UKREPA:

- Raziskava o delovanju in učinkovitosti pouka slovenskega jezika v obstoječih sistemih.
- Raziskava o jezikovnem znanju, jezikovnih rabah in stališčih do slovenskega jezika na območju, kjer živijo Slovenci v Avstriji.

UČINEK:

- Sprotna evalvacija dejanskega stanja in priprava smernic za nadaljnjo jezikovno politiko.

KAZALNIKA:

- Študija o delovanju in učinkovitosti pouka slovenskega jezika v obstoječih sistemih.
- Študija o jezikovnem znanju, jezikovnih rabah in stališčih do slovenskega jezika na območju, kjer živijo Slovenci v Avstriji.

3.1.3 Uporabniki slovenskega jezika na Madžarskem

Sprejeti državni, meddržavni, mednarodni in drugi pravni dokumenti, sprejeti po političnih spremembah na Madžarskem, po letu 1990, kažejo, da so danes jezikovne (in druge) pravice slovenske narodne skupnosti na Madžarskem na načelni ravni dokaj dobro urejene. Uresničevanje pravnih podlag v konkretnem življenju pa je v veliki meri odvisno od manjšine same in njene vitalnosti.

V madžarsko-slovenskem obmejnem prostoru – v Porabju, je bilo v zadnjem desetletju opravljenih nekaj raziskovalnih projektov in študij, ki so povezani z vitalnostjo slovenskega jezika. Izsledki empiričnih raziskav in terenske izkušnje so nas opozorili, da je etnolingvistična vitalnost (demografski podatki, položaj slovenščine v vzgojno-izobraževalnih

ustanovah, raba jezika v družini, v javnem življenju in v gospodarstvu ipd.) slovenskega jezika v Porabju zelo nizka, in če upoštevamo klasifikacijo Unesca, je ta razpadajoča.²⁴

Zato je potrebno (to smo deloma razbrali tudi iz odgovorov uporabnikov slovenskega jezika na Madžarskem) poiskati inovativne načine učenja, ki bodo prispevali k jezikovni revitalizaciji porabščine/slovenščine. Pomembno je usmerjeno in načrtno krepiti jezikovne (in nejezikovne) kompetence učiteljev in učencev, ki obiskujejo dvojezični osnovni šoli na Gornjem Seniku/Felsőszölnök in v Števanovcih/Apátistvánfalva, izoblikovati inovativne načine pridobivanja znanja in spretnosti ter uvajati prožne oblike učenja jezika. To na eni strani prispeva k ohranjanju in krepitvi identitete slovenske narodne skupnosti, na drugi strani pa omogoča posameznikom večjo mobilnost na področju izobraževanja kot tudi zaposlovanja.

Poiskati bo treba rešitve še na vprašanja, ki so vitalnega pomena za Slovence na Madžarskem, to so: kako zaustaviti oziroma zaobrtni trende opuščanja porabščine v družini; kako povečati ozaveščenost pripadnikov slovenske narodne skupnosti o porabščini kot pozitivni vrednoti; kako povečati ekonomsko vrednost slovenskega jezika. Poiskati bo treba rešitve tudi za boljše delovanje jezika manjšine v javnosti (trgovine, banke, pošte, sfera dela) in na ravni nekaterih družbenih ustanov (administrativna sfera, cerkev).

Za izboljšanje jezikovnega položaja slovenske narodne skupnosti na Madžarskem predlagamo nekaj smernic. Večina predlaganih smernic se v Porabju na Madžarskem že izvaja (glej npr. Akcijski načrt za jezikovno izobraževanje; Program sodelovanja v izobraževanju, znanosti in kulturi med Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport ter Ministrstvom za kulturo Republike Slovenije in Ministrstvom za človeške vire Madžarske v letih 2016-2018), in prinaša pozitivne rezultate.

3.1.3.1 Cilj 1

Povečanje števila učiteljev asistentov iz Slovenije kot dodatne pomoči pri pouku slovenskega jezika v Porabju.

UKREP :

- Izvajanje pravnih podlag za zaposlitev dodatnih učiteljev asistentov.

UČINEK:

- Učitelji asistenti prispevajo h kakovostnejšemu pouku slovenskega jezika v Porabju. Njihova prisotnost prispeva tudi k večji rabi slovenskega jezika med učitelji in učenci ne le na šoli, temveč tudi pri izvenšolskih dejavnostih.

KAZALNIK:

- Število učiteljev asistentov.

3.1.3.2 Cilj 2

Krepitev sodelovanja in izmenjav med šolami v Porabju s šolami s slovenskim učnim jezikom in dvojezičnimi šolami v Prekmurju.

UKREP:

- Izvajanje že obstoječih izmenjav z nadgradnjo novih vsebin.

²⁴ Glej: [Unesco ad hoc Expert group on endangered languages, Language vitality and endangerment.](#)

UČINKA:

- Izboljšanje jezikovnih zmožnosti učiteljev in učencev v slovenskem jeziku. Izmenjava izkušenj in možnost primerjave različnih šolskih sistemov.
- Krepitev prijateljskih vezi med učenci.

KAZALNIK:

- Število izmenjav, skupni dogodki.

3.1.3.3 Cilj 3

Spodbujanje rabe porabskega narečja v družini.

UKREPA:

- Izvajanje aktivnosti za jezikovno ozaveščanje (delavnice za malčke in učence; delavnice za starše na šolah, kjer je slovenščina prisotna, za starše v vrtcih), medgeneracijske aktivnosti (npr. večer pravljic).
- Izdelava in širjenje promocijskega gradiva za učenje in rabo porabsčine.

UČINEK:

- Razvijanje pozitivnih stališč pri Slovencih na Madžarskem do porabskega narečja kot vrednote.

KAZALNIKI:

- Število izvedenih delavnic, akcij za ozaveščanje udeležencev o pomenu ohranjanja porabsčine.
- Število malčkov, učencev, staršev, ki se udeležijo delavnic.
- Število zloženek.

3.1.3.4 Cilj 4

Pregled stanja.

UKREP 1:

- Raziskava o javni rabi slovenščine v Porabju.

UČINKI 1:

- Evalvacija dejanskega stanja. Raziskava lahko prispeva k večji angažiranosti slovenske narodne skupnosti pri izvajanju rabe slovenščine na različnih področjih javnega življenja.

KAZALNIKI 1:

- Evalvacijska študija o javni rabi slovenščine v Porabju s predlogi ukrepov za izboljšanje javne rabe slovenščine.

UKREP 2:

- Raziskava o delovanju in učinkovitosti dvojezičnih šol v Porabju

UČINEK 2:

- Evalvacija dejanskega stanja. Predlogi ukrepov za optimizacijo učinkovitosti, posledično izboljšanje jezikovnih zmožnosti učencev in učiteljev.

KAZALNIK 2:

- Študija z izsledki empirične raziskave.

3.1.4 Uporabniki slovenskega jezika na Hrvaškem

Slovenska manjšina zaradi maloštevilnosti oziroma prostorske razpršenosti ne dosega v zakonodaji opredeljene številčne ravni za uresničevanje določenih manjšinskih pravic, kot je na primer raba manjšinskega jezika kot uradnega jezika. Za ohranjanje in razvoj slovenskega jezika je pomemben 11. člen ustavnega zakona, ki določa, da se “vzgoja in izobraževanje pripadnikov narodnih manjšin izvaja v predšolskih ustanovah, osnovnih in srednjih šolah v svojem jeziku in pisavi.” (Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, 2002). Podrobneje so možnosti, ki jih imajo narodne manjšine na Hrvaškem glede učenja in rabe manjšinskih jezikov opredeljene v Zakonu o uporabi jezika in pisave narodnih manjšin (2000), Zakonu o vzgoji in izobraževanju v jeziku in pisavi narodnih manjšin (2000).

Za ohranjanje slovenskega jezika sta pomembna še 15. člen ustavnega zakona o pravicah narodnih manjšin, v katerem piše, da imajo “pripadniki manjšin možnost ustanovitve kulturnih društev, knjižnične, arhivske in znanstvene aktivnosti z namenom ohranjanja, razvoja in izkazovanja svoje kulturne identitete” ter 18. člen, ki govori o pravici narodne manjšine do lastnih medijev (tisk, radio in televizija) ter o vključevanju za manjšino (in tudi večino) relevantnih vsebin (tudi v manjšinskem jeziku) v nacionalne, regionalne in lokalne medije (Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, 2002).

Prebivalcev Hrvaške, ki navedejo slovenščino za materni jezik je manj iz popisa v popis. Njihovo število se zmanjšuje v večji meri kot se zmanjšuje število prebivalcev, ki se po narodnosti opredeljujejo za Slovence. Izsledki raziskave med mladimi v Hrvaškem zamejstvu so pokazali prevlado rabe hrvaškega jezika v družini in tudi v drugih domenah vsakdanjega življenja. Relativno skromna ponudba medijskih vsebin (izjema so obmejna območja), knjig ter kulturno umetniških dogodkov v slovenskem jeziku na Hrvaškem se odraža tudi v skromnejšem spremljanju le-teh med mladimi. Na drugi strani je iz odnosa anketiranih do slovenskega jezika, ki se kaže v izraženih stališčih razvidno, da imajo anketirani na Hrvaškem pozitiven odnos do slovenščine in se zavedajo, da znanje slovenskega jezika lahko prispeva k boljšim možnostim na področju zaposlitvenih možnosti in poklicne kariere, hkrati pa ocenjujejo, da je jezik pomemben kazalnik za ohranjanje in razvoj narodne skupnosti.²⁵

3.1.4.1 Cilj 1

Pregled stanja.

UKREP 1:

- Raziskava (vsakih pet let) o vitalnosti slovenskega jezika na Hrvaškem.

²⁵ Medvešek, Mojca in Riman, Barbara, 2017 (v tisku). Znanje in raba slovenskega jezika med mladimi v slovenskem zamejstvu na Hrvaškem. Novak Lukanovič, Sonja (ur.), *Mladi v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni kontekst ter sodobni izzivi*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, Trst: SLORI, Celovec: Slovenski znanstveni inštitut, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik.

UČINEK 1:

- Poglobljeno razumevanje aktualnega položaja slovenskega jezika na Hrvaškem, kot na primer: možnosti učenja slovenskega jezika, literarna in medijska produkcija v slovenskem jeziku, jezikovne prakse doma in zunaj doma.

KAZALNIK 1:

- Publikacija z izsledki empirične raziskave.

UKREP 2:

- Evalvacija izvajanja programov (akcijskih načrtov) jezikovne politike, ki zadevajo slovensko skupnost na Hrvaškem, s strani skupine strokovnjakov.

UČINEK 2:

- Strokoven pregled uresničitve sprejetih ukrepov, ki bo podal bolj relevanten uvid opravljenega dela v primerjavi s skupkom poročil posameznih resorjev, ki so zadolženi za izvedbo ukrepov.

KAZALNIK 2:

- Evalvacijska študija.

3.1.4.2 Cilj 2

Krepitev jezikovnih kompetenc govorcev.

UKREP:

- Organizacija jezikovnih usposabljanj za učitelje (vzgojitelje) slovenskega jezika z namenom krepitev jezikovnih zmožnosti v slovenščini.

UČINEK:

- Izboljšanje jezikovnih zmožnosti učiteljev (oziroma vzgojiteljev) posledično vpliva na boljše jezikovne zmožnosti njihovih učencev.

KAZALNIKA:

- Število udeležencev na izobraževanjih.
- Število izvedenih usposabljanj.

3.1.4.3 Cilj 3

Promocija slovenskega jezika.

UKREP:

- Osveščanje staršev o pomenu znanja in ohranjanja maternega (slovenskega) jezika ter prednosti dvojezičnosti za otroka

UČINEK:

- Povečan interes staršev za prenos slovenskega jezika na otroke.

KAZALNIKA:

- Število izvedenih predavanj, delavnic, akcij za osveščanje staršev o pomenu znanja in ohranjanja maternega jezika ter prednostih dvojezičnosti za otroka.
- Število staršev, ki se udeležijo predavanj, delavnic.

3.2 Uporabniki slovenskega jezika po svetu

3.2.1 Slovenščina na tujih univerzah, v slovenskih skupnostih in za splošne uporabnike

Področje zajema poučevanje in učenje slovenščine kot prvega, drugega in tujega jezika ter ohranjanje slovenskega jezika in kulture na naslednjih področjih: v državah nekdanje Jugoslavije, drugod po Evropi (z izjemo sosednjih držav), v Severni Ameriki, Srednji in Južni Ameriki, Avstraliji in Oceaniji, Afriki in Aziji.

Vsebinsko podlago, cilje in izvedbo na področju poučevanja in učenja slovenščine kot drugega in tujega jezika urejajo zakonski in programski dokumenti.²⁶

Na podlagi vprašalnika smo proučili stališča uporabnikov po svetu o poučevanju, učenju ter ohranjanju slovenskega jezika in kulture ter njihovo mnenje, potrebe in pričakovanja o tem, hkrati pa tudi prakso poučevanja in poznavanje učnih gradiv pri profesionalnih uporabnikih, učiteljih in učečih se ter poznavanje vsebin programskih dokumentov. Dodatno so bila pregledana *Sprejeta priporočila XVII. Vseslovenskega srečanja 6. 7. 2017 v Državnem zboru* (gl. 3. in 4. priporočilo), 9. 9. 2017 pa je bilo izvedeno tudi srečanje z okoli 20 učitelji in vodilnimi v slovenskih šolah v Buenos Airesu v Argentini.

3.2.1.1 Cilj 1

Vzpostavitev sistema celostnega obveščanja, vsebinske in organizacijske podpore na področjih kulturnega sodelovanja.

UKREPI:

- Vzpostavitev kulturne info točke (1 zaposlen), ki bo v kratkem času prepoznavna po svetu, mesečno obveščanje o možnostih, razpisih in praktična podpora z informacijami, svetovanjem, npr. ob načrtih za izvedbo gostovanj vzpostavitev stika s slovenskimi institucijami, kot so JAK, SFC, NUK, RTV Slovenija, univerze, z vodji organizacij in posameznih sekcij v slovenskih organizacijah.
- Letni načrt dela v sodelovanju s slovenskimi skupnostmi in z organizacijami v RS.
- Raba sodobnih komunikacijskih orodij.

UČINKA:

- Neposrednejši stik s slovenskimi organizacijami po svetu, več kulturnih dogodkov in gostovanj iz Slovenije v slovenskih skupnostih in gostovanj iz slovenskih skupnosti v Sloveniji, posodobitev programov v skupnostih – poseben program za vključevanje in vzpostavitev sekcij mladih, gostovanja vrhunskih ustvarjalcev; sredstva preko razpisov so

²⁶ Glej: [Odredba o sprejemu izobraževalnega programa za odrasle Slovenščina kot drugi in tuji jezik](#) (Ur. l. RS, št. 6/15); [Slovenščina kot drugi in tuji jezik, Izobraževalni program za odrasle](#); Knez, Mihaela, Pirih Svetina, Nataša, Motik, Dragica, Steiner, Melita, 2016: Učni načrt. [Dopolnilni pouk slovenščine v tujini](#). Uredili Eva Jurman, Tatjana Jurkovič. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani: [Pravilnik programa Slovenščina na tujih univerzah](#), 2016.

na voljo, slovenskim skupnostim primanjkuje znanja in stikov s slovenskimi kulturnimi ustvarjalci, nujno potreben je večji pretok informacij.

- Tesnejša povezanost s slovenskim kulturnim in izobraževalnim prostorom, uspešnejše sodelovanje, boljše razumevanje slovenske družbe in aktualnega dogajanja, prispevek k razvoju Slovenije in slovenskih skupnosti

KAZALNIKI:

- Vzpostavljena kulturna info točka.
- Število obvestil skupnostim in stikov s slovenskimi skupnostmi.
- Število kulturnih dogodkov, organizacija skupnih projektov, npr. gostovanja v več skupnostih po državi.
- Novi programi v skupnostih, prijava sodobnih kulturnih programov v skupnostih na razpise Urada.
- Povečanje števila mladih v skupnostih in sekcij mladih s svojim letnim programom.

3.2.1.2 Cilj 2

Okrepiti in posodobiti učenje in poučevanje slovenščine kot prvega, drugega in tujega jezika po svetu.

UKREPA:

- Vzpostavitev mreže učiteljev svetovalcev (preko razpisa in s posebnim usposabljanjem), ki bodo s podporo strokovnjakov in države poskrbeli za:
 - posodobitev metodike poučevanja otrok in mladostnikov po svetu, ki jim je slovenščina prvi, drugi ali tuji jezik z uvedbo novonastalih učnih gradiv za otroke in mladostnike *Križ kraž, Čas za slovenščino 1 in 2*;
 - implementacijo dokumentov: Skupni evropski jezikovni okvir (SEJO); Izobraževalni program za odrasle Slovenščina kot drugi in tuji jezik; Učni načrt za Dopolnilni pouk slovenščine v tujini v pedagoško prakso;
 - pripravo sodobnih učnih načrtov v sodelovanju pristojnih za učitelje v slovenskih skupnostih in strokovnjakov iz Slovenije;
 - uvedbo sistematičnega poučevanja in učenja slovenščine na daljavo za vse ciljne skupine: otroci, mladostniki, odrasli, študenti; uvedba ponudbe učenja z učiteljem;
 - zviševanje jezikovne kompetence pri učiteljih.
- Širitev mreže učiteljev dopolnilnega pouka slovenščine, učiteljev slovenščine v evropskih šolah in učiteljev slovenščine na tujih univerzah glede na zaznane, z več vidikov proučene potrebe.

UČINKI:

- Razširitev rabe sodobnih učnih gradiv v slovenskih skupnostih, v katerih je vedno več otrok, mladostnikov in odraslih, ki se učijo slovenščine kot drugega in tujega jezika.
- Sodelovanje z učitelji iz Slovenije in večja vključenost v slovenski izobraževalni sistem, lažje doseganje standardov znanja, višja jezikovna kompetenca, uspešnejši pouk.
- Lažja in uspešnejša integracija ob začetku študija na slovenski univerzi, preselitve v Slovenijo.

- Enotnejši učni načrti bi pripomogli k učinkovitejšemu poučevanju in uspešnejšemu doseganju učnih ciljev ter višji ravni znanja slovenščine in ohranjanja znanja slovenščine.

KAZALNIKI:

- Doseganje višje ravni znanja, preverjanje kompetenc in poznavanja dokumentov z raziskavo in testiranje znanja slovenščine v različnih ciljnih skupinah z e-testi preko spleta tri leta po uvedbi sistema.
- Število vključenih učiteljev v programe posodabljanja, število usposobljenih učiteljev svetovalcev, število vključenih v učenje slovenščine na daljavo.

III JEZIKOVNI OPIS IN INFRASTRUKTURA

1 Jezikovna opremljenost in jezikovni opis slovenskega jezika

Ena temeljnih težav na področju oblikovanja slovenske jezikovne infrastrukture je, da se infrastrukturne naloge ne izvajajo, kljub temu da so že v *Resoluciji o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018* (ReNPJP14–18) opredeljene kot ene od ključnih jezikovnopoličnih nalog. Državni uradniki namreč zanje ne dajejo ustreznih vsebinskih, organizacijskih in finančnih pobud, predvsem za infrastrukturno dejavnost ne zagotovijo ustreznih finančnih sredstev. To je mogoče, ker so *Resolucija o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018* (ReNPJP14–18) in iz nje izhajajoča akcijska načrta, tj. *Akcijski načrt za jezikovno izobraževanje* in *Akcijski načrt za jezikovno opremljenost*, v katerih so jezikovnopolične naloge natančneje definirane, programski dokumenti, ki niso pravno zavezujoči, zato sankcije v primeru njihovega neizvajanja niso predvidene. Težava je tudi v tem, da državni uslužbenci z določanjem parametrov slovenskega jezikovnopoličnega delovanja niso dovolj dobro seznanjeni, predvsem pa nimajo ustreznega znanja, da bi lahko oblikovali smernice za učinkovito jezikovno politiko. Kljub temu so kot nosilci jezikovnopoličnih nalog v programskih dokumentih predvideni le državni organi, ne pa tudi drugi javni in zasebni zavodi, ki po svojih ustanovnih aktih in delovnih programih opravljajo različne jezikovnonačrtovalne naloge, zato bi lahko vsebinsko bolj kompetentno presojali o potrebnih jezikovnopoličnih korakih.

Ker infrastrukturna problematika v *Zakonu o javni rabi slovenščine* ni posebej izpostavljena – na potrebo po celostni ureditvi infrastrukturnega področja je (tudi z vidika urejanja pravnega, organizacijskega in finančnega okvira) pravzaprav opozoril šele aktualni *Akcijski načrt za jezikovno opremljenost* – tudi področje sistematičnega financiranja infrastrukturne dejavnosti ni urejeno. Za izvedbo večine infrastrukturnih nalog je trenutno predvideno projektno financiranje, kar pa je problematično, saj ta oblika financiranja za oblikovanje številnih infrastrukturnih enot ni primerna. Ena prednostnih nalog na infrastrukturnem področju je torej sistemska ureditev financiranja področja.

Jezikovnonačrtovalne naloge na infrastrukturnem področju bi morale biti jasno hierarhizirane glede na prioriteto in vrstni red izvedbe. Hierarhizacija bi morala temeljiti na sistematični in celoviti študiji potreb različnih ciljnih skupin govorne skupnosti v RS in širše in podprta z znanstvenimi spoznanji. Na tak način bi prioriteto oblikovali predvsem tiste vire in tehnologije, ki so temeljnega pomena za govorce slovenske govorne skupnosti in so ključne za sistematičen razvoj slovenščine in drugih relevantnih jezikov na območju RS. Podatke o tem, kaj so prednostne naloge, je zagotovila opravljena raziskava.

Opozarjamo tudi na dejstvo, da je nujno urediti področje znanstvenoraziskovalnega spremljanja slovenščine na vseh nivojih, h kateremu se Republika Slovenija zavezuje v 4. členu *Zakona o javni rabi slovenščine*. Ureditev področja v finančnem in organizacijskem smislu je ključnega pomena za to, da oblikujemo ustrezen opis jezika, posledično pa omogočimo tudi oblikovanje sodobnega, aktualnega programa za jezikovno izobraževanje ter jezikovnih virov in tehnologij, ključnih za ustrezno jezikovno opremljenost slovenščine.

1.1 Cilj 1

Dolgoročno, kontinuirano, sistematično in celovito znanstveno raziskovanje slovenskega jezika.

UKREPI:

- Sistemski ureditev financiranja znanstvenega raziskovanja slovenščine.
 - ▶ Velik del znanstvenih raziskav o slovenščini se umešča na področje bazičnih raziskav, katerih učinki so sistemski in dolgoročni. Za optimalen razvoj jezika je nujno, da država za tovrstne raziskave institucijam, ki se sistematično in dolgoročno (glede na svoje ustanovne akte, obstoječe delovne programe) ukvarjajo z raziskovanjem jezika in izkazujejo ustrezne strokovne reference, na letni ravni redno in kontinuirano zagotavlja namenska sredstva iz državnega proračuna, in sicer v obliki stabilnega, tj. neprojektnega financiranja (sredstva so instituciji dodeljena neposredno na podlagi ustreznih zakonskih rešitev).
- Oblikovanje temeljnih gradivskih virov, ki služijo kot osnova za dolgoročno, kontinuirano, sistematično in celovito znanstveno raziskovanje slovenščine.
 - ▶ Zbiranje in digitalizacija jezikovnega gradiva ter gradnja in redno vzdrževanje gradivskih virov, zlasti jezikovnih korpusov, v katerih je izčrpno dokumentirana raba slovenščine, posledično pa tudi bistvene jezikovne prakse in tradicije, značilne za slovensko jezikovno skupnost, so predpogoj za učinkovito znanstveno raziskovanje jezika. Ob tem je nujno, da je vrstni red priprave oziroma gradnje gradivskih virov skladen s prioriteta, kot so prepoznane in določene na podlagi sociolingvističnih raziskav o infrastrukturnih potrebah celotne govorne skupnosti in raziskav o stališčih strokovnjakov za jezik glede prioritet na področju oblikovanja slovenske jezikovne infrastrukture.
- Izvajanje sistematičnih in celovitih znanstvenih raziskav o slovenskem jeziku.
 - ▶ Kontinuirane, sistematične in celovite znanstvene raziskave, ki se ukvarjajo z najrazličnejšimi vidiki jezikovne problematike, so nujne za ustrezno načrtovanje in jezikovnopolično udejanjanje nalog na področju razvijanja korpusa, znanja in statusa jezika. Institucije, ki se sistematično in dolgoročno (glede na svoje ustanovne akte, obstoječe delovne programe) ukvarjajo z raziskovanjem jezika in izkazujejo ustrezne strokovne reference, bi morale kontinuirano izvajati sistematične in celovite jezikoslovne raziskave, ki bi morale biti namensko financirane iz državnega proračuna na letni ravni (sredstva so instituciji dodeljena neposredno na podlagi ustreznih zakonskih rešitev).

UČINKI:

Sistematične in celovite jezikoslovne raziskave bodo omogočale:

- Da ugotovimo, kakšna je aktualna jezikovna stratifikacija, kateri jezik je mogoče opisati kot knjižnojezikovni standard in katera skupina govorcev predstavlja njegove nosilce, zato bo mogoče oblikovati aktualno, posodobljeno jezikovnozvrstno teorijo.
- Da oblikujemo sodoben in aktualen opis jezika.
- Da na podlagi takšnega opisa oblikujemo jezikovne vire in tehnologije, pri čemer celovite raziskave prispevajo k večji usklajenosti in kakovosti oblikovanih jezikovnih virov in tehnologij.
- Da na podlagi takšnega opisa preišljeno izpeljemo standardizacijski postopek in oblikujemo normativne priročnike slovenščine.
- Da spremljamo dinamično jezikovnega razvoja v daljšem časovnem obdobju, kar prispeva k prepoznavanju razvojnih smernic in k boljšemu jezikovnemu opisu, posledično pa k bolj relevantnim jezikovnim priročnikom, drugim virom in tehnologijam.
- Da prepoznamo aktualno jezikovnopolično situacijo in, posledično, potrebe jezikovne skupnosti, kar je ključnega pomena za nadaljnje preišljeno načrtovanje slovenske jezikovne infrastrukture in korakov jezikovne politike sploh.

- Da bo jezikovno izobraževanje na vseh nivojih bolj učinkovito, saj bodo učna gradiva temeljila na najnovejših znanstvenih spoznanjih.
 - Ker slovenski jezik velja za enega od konstitutivnih elementov slovenskega naroda, je njegovo celovito in sistematično raziskovanje, interpretiranje in opisovanje temeljnega pomena za ohranjanje in razvoj slovenske kulturne dediščine.

KAZALNIKI:

- Zagotovljena namenska proračunska sredstva v predvidenem obsegu za kontinuirano, dolgoročno, sistematično in celovito znanstveno raziskovanje slovenščine na letni ravni.
- Število oblikovanih/nadgrajenih relevantnih gradivskih virov na letni ravni.
- Število izvedenih celovitih in sistematičnih znanstvenih raziskav o slovenskem jeziku na letni ravni.

1.2 Cilj 2

Sistematično oblikovanje in posodabljanje jezikovnih virov in jezikovnih tehnologij v skladu z ugotovljenimi prioritetaami na področju oblikovanja slovenske jezikovne infrastrukture.

UKREP 1:

- Analiza stanja ter zagotovitev finančnih in drugih potrebnih ukrepov za realizacijo predpisanega.
 - Področje oblikovanja slovenske jezikovne infrastrukture je pravno urejeno s 4. členom *Zakona o javni rabi slovenščine*, v katerem se država zavezuje k oblikovanju dejavne jezikovne politike, ki vključuje oblikovanje pravnih podlag za ohranjanje njenega statusa, k stalnemu znanstvenoraziskovalnemu spremljanju jezikovnega življenja, k širjenju jezikovne zmožnosti njenih govorcev ter k skrbi za razvoj slovenščine in za kulturo jezika sploh. Kako naj se navedene splošne določbe 4. člena *Zakona o javni rabi slovenščine* izvajajo, za posamezno petletno obdobje natančneje določa nacionalni program za jezikovno politiko, v konkretnem primeru *Resolucija o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018* in iz nje izhajajoča *Akcijski načrt za jezikovno opremljenost in Akcijski načrt za jezikovno izobraževanje*.
 - Aktualna pravna ureditev, ki konkretne jezikovnopolitične naloge definira v okviru programskih dokumentov, sicer omogoča bolj natančno definiranje jezikovnopolitičnih nalog, kot bi bilo to mogoče in običajno v okviru zakonskih določil, vendar pa izvrševanja nalog ne zagotavlja, saj programski dokumenti niso pravno zavezujoči, zato sankcije v primeru njihovega neizvajanja niso predvidene. Ker ugotavljamo, da se naloge in smernice s področja oblikovanja slovenske jezikovne infrastrukture, določene s 4. členom *Zakona o javni rabi slovenščine*, ne uresničujejo oziroma se uresničujejo v bistveno premajhnem obsegu, predlagamo analizo stanja ter zagotovitev finančnih in drugih potrebnih ukrepov za realizacijo predpisanega.

UČINEK 1:

- Analiza stanja ter zagotovitev finančnih in drugih potrebnih ukrepov za realizacijo predpisanega bo omogočila, da se bodo infrastrukturne dejavnosti, kot so določene s 4. členom *Zakona o javni rabi slovenščine*, sistematično izvajale. To bo pripomoglo k ustrežnejši jezikovni opremljenosti slovenščine, s tem pa k razvoju jezikovne zmožnosti govorcev slovenskega jezika.

UKREP 2:

- Določitev hierarhije infrastrukturnih aktivnosti glede na njihovo pomembnost in oblikovanje seznama jezikovnih virov in tehnologij, ki jih je treba posodobiti ali oblikovati prednostno.
 - Določitev hierarhije infrastrukturnih aktivnosti glede na njihovo pomembnost in oblikovanje seznama jezikovnih virov, tehnologij in drugih infrastrukturnih enot, ki jih je nujno oblikovati ali posodobiti prednostno, mora biti rezultat ugotovitev sociolingvističnih raziskav o infrastrukturnih potrebah celotne slovenske govorne skupnosti, raziskav o stališčih jezikoslovcev, ki se poklicno ukvarjajo z raziskovanjem jezika in oblikovanjem jezikovne infrastrukture, v zvezi s prioriteta na področju gradnje slovenske jezikovne infrastrukture, posebna pozornost pa mora biti namenjena tudi potrebam govorcev s posebnimi potrebami. Na seznam infrastrukturnih enot, ki jih je treba oblikovati prednostno, je treba umestiti tudi podporne vire, katerih priprava je predpogoj za oblikovanje drugih virov in tehnologij, ki so umeščene na prioritetni seznam.

UČINEK 2:

- Določitev hierarhije infrastrukturnih aktivnosti glede na njihovo pomembnost in oblikovanje seznama jezikovnih virov in tehnologij, ki jih je treba oblikovati ali posodobiti prednostno, bosta ključno pripomogla k temu, da bomo uporabnike prednostno opremili s tistimi infrastrukturnimi enotami, ki jih ti najbolj pogrešajo in najpogosteje uporabljajo, kar bo izboljšalo njihovo znanje jezika in pripomoglo k oblikovanju skupnosti samostojnih in samozavestnih govorcev jezika, posledično pa pripomoglo tudi k celostnemu razvoju jezika. Oblikovana jezikovna infrastruktura, ki je za uporabnike najbolj relevantna, je predpogoj tudi za učinkovito jezikovno izobraževanje.

UKREP 3:

- Sistemska ureditev financiranja infrastrukturne dejavnosti.
 - Obseg predvidenih sredstev za oblikovanje slovenske jezikovne infrastrukture in način njihovega zagotavljanja je, glede na aktualno zakonodajo, določen v vsakokratnem nacionalnem programu za jezikovno politiko, v konkretnem primeru v *Resoluciji o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018* in iz nje izhajajočem *Akcijskem načrtu za jezikovno opremljenost*.
 - Temeljna težava na področju oblikovanja slovenske jezikovne infrastrukture, na katero opozarjajo tudi poročila o izvajanju nacionalnega programa za jezikovno politiko za leta 2014, 2015 in 2016, je, da se finančna sredstva za infrastrukturno dejavnost ne zagotavljajo. Prioritetna naloga na področju oblikovanja slovenske jezikovne infrastrukture torej je zagotavljanje ustreznega obsega finančnih sredstev za infrastrukturno dejavnost na letni ravni.
 - Težava je tudi, da je v *Resoluciji o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018* in iz nje izhajajočem *Akcijskem načrtu za jezikovno opremljenost* za večino infrastrukturnih nalog predvideno projektno financiranje. Tovrstno financiranje za oblikovanje velikega števila infrastrukturnih enot, zlasti temeljnih priročnikov jezika (npr. znanstvena slovnica, pravopisna pravila, splošni razlagalni slovar, zgodovinski slovar ipd.), ni primerno, ker njihovo oblikovanje pogosto traja dlje, kot je običajno obdobje, ki ga pokrivajo projektni razpisi, oziroma dlje časa, kot ga zajame vsakokratni nacionalni program za jezikovno politiko. Ker so temeljni jezikovni priročniki tisti viri, ki jih, sodeč po rezultatih najnovejše in najbolj celovite sociolingvistične raziskav pri nas, uporablja največ uporabnikov, poleg tega pa so po mnenju strokovnjakov specialistov za jezikovna

vprašanja ravno ti viri med najbolj ključnimi za optimalen razvoj jezika, je za njihovo pripravo treba zagotoviti sistemsko financiranje, tj. dolgoročno in kontinuirano financiranje iz proračunskih sredstev na letni ravni (sredstva morajo biti institucijam, ki se glede na ustanovne akte oziroma obstoječe delovne programe sistematično in dolgoročno ukvarjajo z oblikovanjem jezikovne infrastrukture in izkazujejo ustrezne strokovne reference, dodeljena neposredno na podlagi ustreznih zakonskih rešitev). Bolj dolgoročno zasnova financiranja je za mnogo infrastrukturne enote smiselno tudi zato, ker mnoge od njih niso izrazito raziskovalnega značaja, zato je zanje težko pridobiti sredstva iz razpisov za raziskovalno dejavnost, ministrstva pa za zagotovitev njihovega izvajanja nimajo predvidenih posebnih proračunskih postavk.

► Za pripravo mnogih infrastrukturnih enot projektno financiranje je ustrezno, treba pa je zagotoviti, da je eden od ključnih kriterijev za uspešnost prijave na razpisih, ki jih objavljajo različne javne institucije, tudi to, ali je eden od predvidenih rezultatov projekta jezikovni vir ali jezikovna tehnologija, ki sodi na seznam infrastrukturnih enot, ki jih je treba posodobiti ali oblikovati prednostno. Tovrstno zahtevo je smiselno vključiti kot razpisni pogoj oziroma boljše oceniti prijave, ki takšnim zahtevam ustrezajo. Ocenjevalci ARRS na primer trenutno razen pri ocenjevanju ciljnih raziskovalnih projektov ne smejo kot enega od prednostnih kriterijev upoštevati uvrstitve določenega področja raziskovanja kot prednostnega v dokumente, kot so Nacionalni program za jezikovno politiko ali z njim povezana akcijska načrta.

► Kakovostne jezikovne vire in tehnologije lahko za govorce jezikovne skupnosti oziroma za potrebe razvoja novih jezikovnih virov in tehnologij, ki temeljijo na že obstoječih, država zagotovi tudi tako, da pravice do uporabe pridobi od imetnikov materialnih pravic odplačno.

UČINKA 3:

- Sistemska ureditev financiranja infrastrukturne dejavnosti je neposreden predpogoj za izvajanje infrastrukturnih nalog.
- Upoštevanje specifik posameznih infrastrukturnih enot z zagotavljanjem različnih oblik financiranja gradnje jezikovnih virov in tehnologij, je nujno, zato da bodo ti lahko nastali v čim krajšem času.

UKREP 4:

- Ustrezno vzdrževanje in sistematično nadgrajevanje obstoječih jezikovnih virov in tehnologij.
 - Jezikovne tehnologije morajo biti redno vzdrževane, dostopne preko standardnih vmesnikov, prilagojene za različne platforme in brezplačne, sicer ne dosežejo širokega kroga končnih uporabnikov. Podobno velja za jezikovne vire, ki jih je, da bi bili za uporabnike zares uporabni, treba redno nadgrajevati in posodabljati.
 - Za ključne jezikovne tehnologije je zato potrebno zagotoviti sredstva za tehnološke nadgradnje, redno vzdrževanje, prenosljivost na nove tehnološke platforme ter prilagoditve na nove standarde v aplikacijskih vmesnikih. Sredstva je nujno zagotoviti tudi za nadgradnje in posodobitve temeljnih jezikovnih virov. Prednostno je treba nadgrajevati in posodabljati infrastrukturne enote, ki so umeščene na prioritetni seznam infrastrukturnih enot.

UČINEK 4:

- Redno vzdrževanje in nadgrajevanje jezikovnih virov in tehnologij bo omogočalo, da bodo viri in tehnologije za uporabnike ves čas dostopni ter da bodo skladni z aktualnim jezikovnim stanjem, kot ga prepoznavamo na podlagi kontinuiranih in sistematičnih jezikoslovnih raziskav. Oboje je ključnega pomena za to, da so jezikovni viri in tehnologije za uporabnike zares uporabni.

UKREP 5:

- Vzporeden in enakomeren razvoj jezikovnih tehnologij in jezikovnih virov.
 - V zadnjem času se zlasti v programskih in drugih upravno-pravnih besedilih, ki urejajo področje slovenske jezikovne infrastrukture ali o njem poročajo, močno poudarja vloga in pomen jezikovnih tehnologij za razvoj jezika (glej. npr. uvod najnovejšega poročila o izvajanju nacionalnega programa za jezikovno politiko). Empirični rezultati raziskave, ki je bila opravljena v okviru projekta *Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov*, zlasti analiza in interpretacija odgovorov uporabnikov na anketna vprašanja, tovrstni interpretaciji aktualnega stanja, ki izpostavlja zlasti en vidik problematike, nasprotujejo, saj se kaže, da anketiranci med infrastrukturnimi enotami, ki jih najpogosteje uporabljajo in najbolj pogrešajo, še vedno najpogosteje navajajo temeljne jezikovne priročnike. Ti so, sodeč po rezultatih raziskave, za uporabnike, celostno gledano, relativno pomembnejši od jezikovnih tehnologij.
 - Ključna naloga, ki si jo je treba zastaviti za optimalen prihodnji razvoj jezika, zato je, da bomo zagotavljali enakomeren razvoj jezikovnih tehnologij oziroma strojnih orodij in drugih infrastrukturnih enot, zlasti temeljnih jezikovnih priročnikov in korpusnih virov, ki so nujni tako za razvoj jezikovnih virov in tehnologij kot tudi za sistematične jezikoslovne raziskave.

UČINKA 5:

- Enakomeren in vzporeden razvoj različnih tipov jezikovnih virov, tehnologij in drugih infrastrukturnih enot je ključnega pomena za optimalen razvoj jezika, saj jezikovne tehnologije večinoma ne morejo nadomeščati obstoječih tipov infrastrukturnih enot, lahko pa jih smiselno dopolnjujejo in nadgrajujejo.
- Z raznovrstnejšo jezikovno infrastrukturo tudi lažje zadovoljujemo potrebe najširšega kroga uporabnikov.

UKREP 6:

- Zahteva po razvoju jezikovnega vira oziroma tehnologije na nivoju zrelega produkta, neposredno uporabnega za končnega ciljnega uporabnika
 - Večina razvojno-raziskovalnih razpisov, ki so bili v zvezi z oblikovanjem jezikovnih tehnologij objavljeni v preteklih letih, ni omogočala oziroma zahtevala izdelave zrelega produkta na stopnji tehnološke zrelosti TRL 9, zato so rezultati teh projektov za končne uporabnike večinoma neuporabni. Tudi razpisi v zvezi z oblikovanjem jezikovnih virov so pogosto omogočali zgolj oblikovanje ali testiranje metodologije za izdelavo virov, ne pa tudi izdelave virov samih, ali pa so predvidevali le izdelavo nekakšne testne različice vira, ki za uporabnika ni zares uporabna.
 - Za infrastrukturne naloge bi moralo biti zagotovljeno financiranje do nivoja zrelega produkta na TRL 9 in ne zgolj laboratorijskega prototipa ali koncepta. Izdelava

infrastrukturne enote do nivoja zrelega produkta, uporabnega za končnega uporabnika, bi morala biti tudi ena od načelnih zahtev, ki v večini primerov pogojuje financiranje infrastrukturne dejavnosti.

UČINEK 6:

- Zahteva po izdelavi zrelega produkta, neposredno uporabnega za končnega ciljnega uporabnika, v razpisnih pogojih projekta, pogodbenih določilih ipd., ki pogojuje financiranje, bo pomembno pripomogla k temu, da bo večina infrastrukturnih sredstev porabljena za razvoj infrastrukturnih enot, ki bodo neposredno uporabne za najširši krog jezikovnih uporabnikov.

KAZALNIKI:

- Analiza stanja ter zagotovitev finančnih in drugih potrebnih ukrepov, ki omogočajo ustrežnejše financiranje infrastrukturne dejavnosti.
- Oblikovana hierarhija infrastrukturnih nalog glede na njihovo pomembnost in oblikovan seznam jezikovnih virov in tehnologij, ki jih je treba posodobiti ali oblikovati prednostno.
- Število oblikovanih ali nadgrajenih jezikovnih virov, tehnologij in drugih infrastrukturnih enot s prioriteteznega seznama infrastrukturnih enot na letni ravni.
- Razpisni pogoj, ki kot enega od rezultatov projekta zahteva oblikovanje/nadgradnjo jezikovnega vira ali tehnologije, ki ga je treba oblikovati ali posodobiti prednostno.
- Razpisni pogoj/pogodbeno določilo ipd., ki financiranje infrastrukturne dejavnosti pogojuje z oblikovanjem jezikovnega vira ali jezikovne tehnologije na nivoju zrelega produkta (in ne testne različice, prototipa), neposredno uporabnega za končnega uporabnika.

1.3 Cilj 3

Sprememba organizacije jezikovnonačrtovalnih in jezikovnopolitičnih dejavnosti.

UKREPI:

- Sprememba sestave koordinacijskega posvetovalnega medresorskega telesa.
 - Iz dikcije 26. in 27. člena *Zakona o javni rabi slovenščine* in iz dikcije *Sklepa o ustanovitvi, organizaciji in delovnem področju komisije Vlade Republike Slovenije za obravnavanje predlogov predpisov z vidika določb Zakona o javni rabi slovenščine ter ciljev jezikovne politike in jezikovnega načrtovanja* je mogoče sklepati, da so jezikovnopolitične naloge, za izvajanje katerih je glede na aktualno zakonodajo pristojno (zlasti) Ministrstvo za kulturo, razumljene premalo obširno in celostno, saj so omejene zlasti na sistematično spremljanje izvajanja določb o slovenščini v javni rabi v vseh zakonih in izvršilnih predpisih. Sistematična in dejavna jezikovna politika zahteva obsežnejši in bolj celosten angažma.
 - Bolj celostno dojetje in izvajanje jezikovnopolitičnih nalog bi bilo mogoče doseči, če bi bili med (vsaj nestalne) člane medresorske komisije imenovani tudi jezikoslovci, pravniki, sociologi, jezikovni tehnologi in drugi strokovnjaki, specialisti za razreševanje vprašanj s področja jezikovne politike, saj bi komisija na tak način bistveno lažje in bolj učinkovito usklajevala zakonodajo, določala parametre slovenskega jezikovnopolitičnega delovanja ter oblikovala smernice za (nadaljnjo) učinkovito jezikovno politiko.
- Sprememba nosilcev in izvajalcev jezikovnopolitičnih nalog, predvidenih v akcijskih načrtih.

- ▶ Ker je iz poročil o izvajanju nacionalnega programa za jezikovno politiko za leta 2014, 2015 in 2016 mogoče sklepati, da so slovenski javni uslužbenci v povprečju slabo seznanjeni s temeljnimi načeli jezikovnopolitičnega premisleka in delovanja in da za jezikovnopolitične ukrepe ne prevzemajo ustrezne vsebinske, organizacijske in proračunske pobude, država pa za izvajanje ustreznega izobraževanja ne more zagotavljati ustreznih sredstev, bi bilo nujno, da bi bili v prihodnjih akcijskih načrtih kot nosilci jezikovnopolitičnih nalog poleg državnih organov opredeljene tudi raziskovalne in druge institucije, ki se sistematično, ciljno in dolgoročno ukvarjajo z aktivnostmi na področju razvoja slovenščine in drugih področij, relevantnih za slovensko jezikovno politiko. Ukrep bi bil nujen zlasti z vidika ureditve infrastrukturne dejavnosti, katere financiranje ni sistemsko urejeno.
- ▶ Tudi dolgoročno opredeljeni izvajalci jezikovnopolitičnih nalog (za mnoge infrastrukturne naloge je projektno financiranje neprimerno) bi lahko bili javni in zasebni zavodi, ki po svojih ustanovnih aktih in delovnih programih opravljajo različne specializirane jezikovnopolitične naloge (ne nazadnje so bile mnoge javne (in zasebne) ustanove s tem namenom tudi ustanovljene). Strokovnjaki za posamezna jezikovnoraziskovalna področja bi tako prevzeli zlasti vsebinsko pobudo za jezikovnopolitične naloge, (drugi) javni uslužbenci pa bi v skladu s svojimi pristojnostmi prevzeli zlasti organizacijske in finančne oziroma proračunske obveznosti za izvedbo nalog.
- Sprememba načina financiranja infrastrukturne dejavnosti (prilagoditev načina financiranja glede na specifikko posameznih tipov infrastrukturnih nalog).
 - ▶ Trenutno je za oblikovanje slovenske jezikovne infrastrukture predvideno zlasti projektno financiranje, kar pa ima številne negativne učinke. Izvajanje mnogih infrastrukturnih nalog (npr. pripravo temeljnih jezikovnih priročnikov, gradnjo korpusov ipd.) bi bilo zaradi vsebinskih razlogov smiselno zastaviti bolj dolgoročno in kot konkretne izvajalce jezikovnopolitičnih nalog pooblastiti javne in zasebne zavode ter druge akterje, ki po svojih ustanovnih aktih in delovnih programih opravljajo različne specializirane jezikovnopolitične naloge (ne nazadnje so bili vsaj javni zavodi s tem namenom tudi ustanovljeni), rezultate njihovega dela pa ustrezno nadzorovati. Na tak način bi se lažje ustvarjala kontinuiteta dela na določenem področju, saj bi imeli za izvajanje konkretnih jezikovnopolitičnih nalog vedno na voljo izobražen in kompetenten ter specializiran kader.
 - ▶ Reorganizacija načina financiranja nekaterih infrastrukturnih dejavnosti je smiselna tudi zato, ker obstoječi sistem financiranja izvajalce sili k nenehnemu potegovanju za izvajanje vseh (vsebinsko še tako raznolikih) jezikovnopolitičnih nalog, saj lahko le tako zagotovijo sredstva za obstoj svojih ustanov. Strokovnjaki za izvajanje konkretnih nalog so zato potisnjeni v položaj, podoben prekarnemu, pri čemer je temeljna težava, da se na tak način kontinuiteta dela, ki je v veliki meri znanstvenoraziskovalno, na vseh področjih, relevantnih za jezikovno politiko, ruši. Poraba sredstev se hkrati povečuje, saj mora vsak izvajalec na novo izobraziti kader, pridobiti ustrezno tehnološko podporo za izvedbo nalog, vzpostaviti stike z raziskovalci iz tujine ipd. Hkrati obstaja nevarnost, da bodo ob takem načinu dela najboljši strokovnjaki delo poiskali v tujini. Aktualni sistem financiranja infrastrukturne dejavnosti tudi povzroča, da se velik del javnega denarja, ki bi bil lahko porabljen namensko, za izvajanje rednih jezikovnopolitičnih nalog, porablja za pripravo razpisnih prijav.

UČINEK:

- Predlagane spremembe bodo omogočile, da bodo strokovnjaki za jezikovno problematiko, zlasti specialisti za jezikovnopolitična vprašanja, pri načrtovanju in izvedbi jezikovnonačrtovalnih in jezikovnopolitičnih nalog dejavni v večji meri, zato bodo lahko

dajali bolj konkretne in strokovno bolj podprte pobude, in sicer tako v vsebinskem kot tudi organizacijskem smislu, seveda pa tudi na ravni čim bolj optimalnega financiranja jezikovnopolitičnih dejavnosti.

KAZALNIKI:

- Sprememba sestave koordinacijskega posvetovalnega medresorskega telesa.
- Sprememba nosilcev in izvajalcev jezikovnopolitičnih nalog, opredeljenih v zakonskih in programskih dokumentih, ki pravno urejajo področje slovenske jezikovne politike.
- Spremenjen način financiranja infrastrukturnih dejavnosti, prilagojen specifikam posameznih tipov infrastrukturnih nalog.

2 Jezikovna opremljenost slovenskega jezika z vidika prevajanja in tolmačenja

Upoštevajoč rezultate raziskave, ki vključuje tako interpretacijo odgovorov v anketnem vprašalniku kot tudi spoznanja stroke, pozivamo ustrezna ministrstva, naj vsi nadaljnji akcijski načrti upoštevajo omejena finančna sredstva, ki so na voljo za razvoj jezikovnih virov in orodij na nacionalni ravni, in prednostno obravnavajo tiste sklope jezikovnih virov, orodij in tehnologij, ki so se v raziskavi mnenj in praks uporabnikov izkazali za najpomembnejše. Priporočljivo bi bilo pred vsakim finančno zahtevnejšim projektom izvesti raziskavo (s strani ožje stroke), v kateri bi preverili stanje potreb na terenu in smiselnost projekta.

V Akcijskem načrtu za jezikovno opremljenost ([ANJO 2014–2018](#)), temelječem na Resoluciji o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018 ([ReNPJP14–18](#)), se celotna strategija in akcije za večjezično opremljenost omejujejo na vzpostavitev večjezičnega portala, izdelavo besedilnih korpusov in razvoj strojnega prevajalnika. Medjezična leksikografija kot samostojno področje uporabnega jezikoslovja v tem dokumentu tako rekoč ni obravnavana, čeprav imamo prav na tem področju dolgo in relativno uspešno tradicijo, ki bi jo bilo potrebno nadaljevati vsaj v dosedanjem okviru. Prepustiti segment večjezične opremljenosti zgolj logiki trga ni dopustno, saj gre za jezikovno opremljenost govorcev slovenščine v razmerju do drugih jezikov, enako pomembno pa tudi za dostop tujih govorcev do slovenščine.

V [ANJO 2014–2018](#) razen načelnih smernic za odkup avtorskih pravic in zagotavljanje dostopnosti obstoječih virov ni predvidenih konkretnih akcij oziroma sredstev za izdelavo in/ali nadgradnjo dvo- in večjezičnih virov (dalje: medjezičnih virov), zlasti slovarskih priročnikov, ki so jih anketiranci poleg terminoloških slovarjev in dvo- ali večjezičnih korpusov prepoznali kot najpomembnejše orodje pri njihovem delu. Od prioritet, ki jih določa [ANJO 2014–2018](#), so med anketiranci največ podpore dobili (dvojezični) korpusi, medtem ko imata vzpostavitev novega večjezičnega portala in razvoj strojnega prevajalnika v primerjavi z drugimi skupinami virov in orodij nizko podporo. To sicer ne pomeni, da so te skupine orodij in virov nepomembne, toda v široko zastavljeni raziskavi *Jezikovna politika RS in potrebe uporabnikov*, zlasti v delu, ki podrobneje obravnava jezikovni opis in jezikovna opremljenost, v katerem smo raziskovali tudi trenutna razmerja med vlogo (tradicionalnih) elektronskih virov ter uporabo računalniško podprtih prevajalskih orodij in strojnih prevajalnikov, je skupina specializiranih uporabnikov jasno in nedvoumno izrazila svoje prioritete. Te bi moral upoštevati vsak nadaljnji jezikovnonačrtovalni dokument na področju jezikovnega opisa in jezikovne opremljenosti.

Treba je upoštevati tudi dejstvo, da imajo jezikovnoaplikativni viri, tipično slovarji, obenem praktično vlogo pri prevajalskem delu kot tudi pedagoško vlogo. V tem smislu prevajalskih tehnologij, kot je strojni prevajalnik, nikakor ni mogoče uveljavljati v okviru načrtov za

jezikovno opremljenost kot nadomestek za to uveljavljeno in tudi danes aktualno jezikovno orodje.

Po mnenju skupine specializiranih uporabnikov v opravljeni anketi so na področju prevajanja in tolmačenja najpomembnejši sklopi jezikovnih virov, orodij in tehnologij za slovenščino naslednji: 1) medjezični slovarji ter podatkovne zbirke za izbrane jezikovne kombinacije, 2) terminološki slovarji, terminološke podatkovne zbirke in terminološki portal in 3) dvojezični korpusi besedil oziroma prevodov.

Zelo pomembni so za prevajalce in tolmače tudi enojezični slovarji ciljnega jezika, vendar na razvoj in dostopnost teh virov jezikovna politika RS nima vpliva. Občutno manj pomembni glede na rezultate med specializiranimi uporabniki, tj. prevajalci in tolmači, sta sklopa: (jezikoslovno) specializirani viri (slovarji kolokacij, sinonimov, frazeologije, slenga itd.) ter prevajalske in jezikovne tehnologije (npr. pomnilniki prevodov, strojni prevajalnik).

2.1 Cilj 1

Ustvariti je treba pogoje, v katerih bomo zagotavljali enakomeren razvoj jezikovnih tehnologij oziroma strojnih orodij in drugih samostojnih področij jezikovne opremljenosti oziroma infrastrukturnih enot, saj so – kot zelo nazorno kaže tudi opravljena raziskava –, aplikativni jezikovni viri, tj. slovarji, različne večjezične, tudi terminološke zbirke, tezavri, korpusi ipd. in vsa infrastruktura, ki je namenjena zvišanju kompetenc pri medjezičnem posredovanju, še vedno primarna prevajalska orodja.

UKREPA:

- Okrepiti je treba zavezo k sistematičnemu vzpostavljanju ustrezne infrastrukture za večjezičnost, kamor sodijo vsi jezikovni viri in tehnologije.
 - Do sedaj so bili deležni ustrezne pozornosti nacionalne jezikovne politike skoraj izključno učbeniki, ostali viri pa po propadu večine slovenskih (slovarskih) založb večinoma prepuščeni komercialnim založnikom in prostemu trgu – to pa je pripeljalo večjezično opremljenost slovenskih govork in govorcev v nezavidljivo stanje.
- Posodobiti je treba vsebino obstoječih jezikovnonačrtovalnih dokumentov in jo v čim večji meri uskladiti s stališči, izraženimi v anketi.
 - Trenutno so celotna strategija in akcije za večjezično opremljenost zvedene na vzpostavitev večjezičnega portala, izdelavo korpusov in razvoj strojnega prevajalnika, sredstev za izdelavo medjezičnih virov ni predvidenih. Rezultati raziskave so pokazali, da je takšno načrtovanje neustrezno, saj ne odraža dejanskih potreb in stališč relevantnih uporabnikov. Stališče uporabnikov je, da je treba prioriteto vlagati v tri skupine infrastrukturnih enot: 1) medjezični slovarji ter podatkovne zbirke za izbrane jezikovne kombinacije, 2) terminološki slovarji, terminološke podatkovne zbirke in terminološki portal in 3) dvojezični korpusi besedil oziroma prevodov.

UČINKA:

- Zagotovitev kvalitetnih dvo- in večjezičnih slovarjev, splošnih in terminoloških podatkovnih zbirk ter korpusov za prevajalce in tolmače, jezikovne strokovnjake, jezikoslovce, učitelje jezikov in splošne uporabnike.
- Zagotovitev temeljnih jezikovnih virov za razvoj strojnega prevajanja in druge večjezične aplikacije.

KAZALNIKI:

- Usklajenosti nalog v akcijskem načrtu za jezikovno opremljenost s seznamom infrastrukturnih enot, ki jih je treba oblikovati/posodobiti prednostno.
- Število izdelanih/nadgrajenih slovarjev za posamezne jezikovne pare.
- Število izdelanih/nadgrajenih terminoloških slovarjev/zbirk.
- Število izdelanih/nadgrajenih dvo- ali večjezičnih korpusov.

2.2 Cilj 2

Raziskava o dobrih praksah razvoja in financiranja strojnega prevajanja.

► V okviru razvoja strojnih orodij je smiselno nadalje raziskati razloge in okoliščine, zaradi katerih, sodeč po rezultatih ankete, prevajalci namenjajo majhno podporo razvoju strojnega prevajalnika z javnimi sredstvi, sicer pa v večji meri upoštevati dejansko stanje potreb in stališč uporabnikov. Potrebujemo predvsem raziskave o dobrih praksah razvoja in financiranja strojnega prevajanja v primerljivih okoljih, do tedaj pa je treba – glede na to, da so sredstva omejena, razvoj takšnega strojnega orodja pa izjemno drag in nepredvidljiv –, načrtovati alternativne načine financiranja, zlasti z izrabo sredstev, ki jih temu namenja EU (Generalni sekretariat EU za prevajanje).

UKREP:

- Izvedba študije, za katere vrste besedil je smiselno razvijati takšne sisteme: je to splošni jezik ali so to specializirana, visoko terminološka besedila, kot jih na primer prevajajo uslužbenci prevajalskih služb pri EK (kjer takšna orodja že razvijajo), in ki bi jih lahko s pridom uporabili v kombinaciji s pomnilniki prevodov.
 - Kot je sklepati iz [zapisnika 4. seje JVT](#), se že pripravljajo gradiva za razvoj prevajalnika za besedila s področja javne uprave.

UČINKI:

- Ciljni razvoj strojnega prevajalnika, usmerjenega v prevajanje specifičnega tipa besedil, določenih glede na predhodno analizo potreb posameznih skupin ciljnih uporabnikov.
- Obseg financiranja gradnje strojnega prevajalnika, usklajen z obsegom financiranja drugih prioritarnih enot (večjezične) jezikovne infrastrukture, zlasti medjezičnih slovarjev, podatkovnih zbirk in korpusov.

KAZALNIK:

- Izvedena študija o dobrih praksah razvoja in financiranja strojnega prevajanja.
- Razvit strojni prevajalnik, ciljno usmerjen oz. specializiran za prevajanje specifičnega tipa besedil.

POVZETEK

Ciljni raziskovalni projekt Jezikovna politika Republike Slovenije (RS) in potrebe uporabnikov neposredno odgovarja na potrebe pripravljalcev strateških dokumentov, predvsem Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko in iz nje izhajajočih akcijskih načrtov.

Gre za celovito, empirično podprto analize aktualne slovenske jezikovne politike, prvo te vrste v Sloveniji. Projekt se osredinja na jezikovne potrebe uporabnikov, splošnih in specializiranih, ki delujejo na področju javne uprave, predšolske vzgoje in izobraževanja, osnovno-, srednje- in visokošolske vzgoje in izobraževanja, znanosti in umetnosti, zlasti gledališča in literature, prevajanja in tolmačenja ter jezikovnega opisa in jezikovne opremljenosti slovenščine sploh. Poleg uporabnikov slovenskega jezika so v raziskavo vključeni tudi drugi jezikovni uporabniki v RS ter uporabniki slovenskega jezika v sosednjih državah in po svetu, ki jih zadeva slovenska jezikovna politika. Posebej so izpostavljene potrebe jezikovnih uporabnikov t. i. manjšinskih jezikov v RS, tj. potrebe uporabnikov italijanskega, madžarskega, romskega in nemškega jezika, potrebe uporabnikov slovenskega znakovnega jezika, potrebe uporabnikov drugih jezikov, tj. jezikov priseljencev, v RS, potrebe uporabnikov s posebnimi potrebami v RS, npr. slepih in slabovidnih, oseb z motnjami v duševnem razvoju, ter posebej uporabnikov slovenskega jezika v sosednjih državah, v Italiji, na Madžarskem, v Avstriji in na Hrvaškem, in uporabnikov slovenskega jezika po svetu.

Strukturiranost projekta ter posledično kompleksnost projekta lahko strnemo v naslednje ključne korake, ki so bili narejeni v okviru zgoraj izpostavljenih področij:

- pregled in ovrednotenje zakonodajnih in programskih (vsebinskih) dokumentov, ki določajo in usmerjajo jezikovne rabe in prakse jezikovnih uporabnikov;
- priprava sociolingvističnega orisa;
- identifikacija aktualnih vprašanj;
- priprava, testiranje in izvedba spletne raziskave;
- analiza in interpretacija zbranega gradiva ter
- sklepno oblikovanje smernic za nadaljnjo slovensko jezikovno politiko, v katerih so strnjena in povzeta vsa glavna spoznanja.

SUMMARY

The target research project Language Policy of the Republic of Slovenia and the Needs of Users directly addresses the needs of authors of strategic documents, especially of the Resolution on the National Programme for Language Policy 2014-2018 and the action plans that are based on it.

The present research project is a comprehensive and empirically based analysis of contemporary Slovenian language policy, the first of its kind in Slovenia. The project focuses on linguistic needs of both general and specialized users that work in the fields of public administration, pre-school, primary, secondary and higher education, science and art, especially in theatre and literature, translation and interpreting, as well as in the fields of Slovenian language description and Slovenian language infrastructure. In addition to Slovenian language users, the project took into account also users of other languages in the Republic of Slovenia and users of Slovenian in neighbouring and other countries which are concerned by Slovenian language policy. Particular emphasis is put on the needs of users of

so-called minority languages in the Republic of Slovenia, i.e. the needs of users of Italian, Hungarian, Romani and German, the needs of Slovenian sign language users, the needs of users of other languages in the Republic of Slovenia, i.e. the languages of immigrants, the needs of users with special needs in the Republic of Slovenia, e.g. blind and visually impaired people, people with intellectual disabilities, and especially the needs of Slovenian language users in neighbouring countries, i.e. in Italy, Hungary, Austria and Croatia, and in other countries of the world.

The structure of the project and consequently its complexity may be summarised in the following key steps that have been taken within the above-mentioned fields:

- overview and evaluation of legislative and technical documents that determine and steer linguistic uses and practices of language users;
- preparation of the sociolinguistic description;
- identification of relevant questions;
- preparation, testing and execution of the online survey;
- analysis and interpretation of gathered material and
- final formulation of guidelines for future Slovenian language policy, which include and summarise all major findings.